

**МІНІСТЭРСТВА АДУКАЦЫІ РЭСПУБЛІКІ БЕЛАРУСЬ
БЕЛАРУСКІ ДЗЯРЖАЎНЫ УНІВЕРСІТЭТ
Філалагічны факультэт**

ЗАЦВЯРДЖАЮ

Дэкан філалагічнага
факультэта
прафесар

_____ І.С. Роўда

14.09.2007 г.

ГІСТОРЫЯ БЕЛАРУСКАЙ ЛІТАРАТУРЫ XI - XIX СТ.

Вучэбна-метадычны комплекс
для вышэйшых навучальных устаноў па спецыяльнасцях:
1-21 05 01 “Беларуская філалогія”
1-21 05 02 “Руская філалогія”
1-21 05 04 “Славянская філалогія”
1-21 05 06 “Рамана-германская філалогія”

МІНСК
2007

КАФЕДРА ГІСТОРЫІ БЕЛАРУСКАЙ ЛІТАРАТУРЫ

СПІС ДЫСЦЫПЛІН:

1. Гісторыя беларускай літаратуры XI - XV ст.
2. Гісторыя беларускай літаратуры XVI - XVII ст.
3. Гісторыя беларускай літаратуры XVIII - п.п. XIX ст.
4. Гісторыя беларускай літаратуры др. пал. XIX ст.

ВУЧЭБНА-МЕТАДЫЧНЫ КОМПЛЕКС

па гісторыі беларускай літаратуры
XI–XIX стагоддзяў

Для студэнтаў на спецыяльнасцях:

- 1.02.01.00. – Беларуская мова і літаратура
- 1.02.02.00. – Руская мова і літаратура
- 1.02.03.00. – Славянскія мовы і літаратуры

Аўтары-складальнікі:

М.В. Хаўстовіч, доктар філалагічных навук, дацэнт
Т.П. Казакова, кандыдат філалагічных навук, дацэнт
С.В. Кавалёў, доктар філалагічных навук, прафесар
У.Г. Кароткі, кандыдат філалагічных навук, дацэнт
І.Э. Багдановіч, кандыдат філалагічных навук, дацэнт
І.М. Запрудскі, кандыдат філалагічных навук, дацэнт
В.П. Крычко, выкладчык кафедры гісторыі беларускай літаратуры
І.А. Бурдзялёва, кандыдат філалагічных навук, дацэнт
Л.Г. Кісялёва, кандыдат філалагічных навук, дацэнт

Пад рэдакцыяй: Т.П. Казакавай
Кампутарны набор: Т.С. Галісаевай

Зацверджана _____ *Вучоным* _____
філалагічнага факультэта _____ *пракакол №* _____

саветам

Вучэбна-метадычны комплекс прызначаецца студэнтам аддзяленняў беларуская мова і літаратура, руская мова і літаратура, славянскія мовы і літаратуры філалагічнага факультэта БДУ. Ён ахоплівае ўсе найбольш значныя з’явы літаратурнага працэсу ў Беларусі ў XI–XIX стст.

ЗМЕСТ

Тлумачальная запіска	4
Тэматыка лекцый	5
Практычныя заняткі.....	7
Тэматыка КСР	48
Тэсты	49
Тэматыка курсавых работ па гісторыі беларускай літаратуры	62
Тэматыка дыпломных работ па гісторыі беларускай літаратуры	65
Тэксты для прачытання	69
Вучэбная літаратура	71
Навуковая літаратура.....	72
Дадатак Адказы на тэставыя заданні	74

ТЛУМАЧАЛЬНАЯ ЗАПІСКА

Курс гісторыі беларускай літаратуры, які выкладаецца ў вышэйшых навучальных установах Рэспублікі Беларусь уключае даследаванні беларускай літаратуры XI–XIX стагоддзяў, з кожным годам пашыраючы яе кантэкст. Гэта патрабуе стварэння новай канцэпцыі літаратурнага працэсу. Грунтуючыся на тым лепшым, што было ў папярэдніх праграмах, і ўлічваючы найноўшыя дасягненні беларускай літаратуразнаўчай навукі, складальнікі вучэбна-метадычнага курса падаюць перыядызацыю літаратуры: “Даўняя беларуская літаратура”(XI–XVII), “Новую беларускую літаратуру”(XVIII–п.п. XIX ст.), а літаратура ад пачатку XX ст. – “Навейшая беларуская літаратура”.

Літаратура першай паловы XVIII ст. акрэсліваецца як “Літаратура пераходнага перыяду”, бо змены, якія адбываліся ў той час у прыгожым пісьменстве, сведчаць пра паступовае засваенне асноў новай паэтыкі. Літаратура другое паловы XVIII ст. – першае чвэрці XIX ст. вызначаецца намі як “Літаратура эпохі Асветніцтва”, з тае прычыны, што класіцыстычныя і сентыментальныя тэндэнцыі яскрава выяўляюцца ў большасці мастацкіх тэкстаў дадзенага перыяду. Беларускую літаратуру ад сярэдзіны 20-х гг. да канца XIX ст. нязменна жывіла рамантычная думка пра нацыянальнае Адраджэнне. Рамантычны пафас гэтага этапу прадвызначае і яго найменне – “Літаратура эпохі рамантызму”.

Асноўныя задачы дадзенага курса – сфарміраваць у студэнтаў уяўленне пра асаблівасці развіцця беларускай літаратуры, яе этапы, найбольш важныя заканамернасці і тэндэнцыі, а таксама спрыяць выпрацоўцы навыкаў прафесійнага літаратуразнаўчага аналізу.

Філолагу-беларусісту неабходна ведаць:

- літаратурны працэс XI–XIX стагоддзяў у Беларусі;
- літаратурныя напрамкі, плыні, мастацкія метады;
- жанры і стылі беларускай літаратуры XI–XIX стагоддзяў;
- творчую гісторыю найбольш значных мастацкіх твораў перыяду.

Студэнты павінны ўмець:

- аналізаваць твор з улікам яго ідэйна-мастацкай цэласнасці ў гісторыка-літаратурным кантэксце;
- сістэматызаваць і абагульняць фактычны матэрыял, які адлюстроўвае асаблівасці літаратуры розных гістарычных перыядаў;
- выяўляць аб’ектыўныя заканамернасці і асаблівасці развіцця літаратурнага працэсу;
- характарызаваць літаратурны напрамак, літаратурны этап.

Вучэбна-метадычны комплекс уключае пералік тэм лекцый, практычных, прыкладную тэматыку курсавых і дыпломных прац, кантрольныя работы для завочнага аддзялення, тэсты, спіс рэкамендаванай літаратуры, у якім як літаратуразнаўчыя працы, прысвечаныя гісторыі беларускай літаратуры XI–XIX стст., так і спецыяльныя даследаванні пэўных аспектаў літаратурнага працэсу і творчасці асобных пісьменнікаў; а таксама спіс мастацкіх і гісторыка-літаратурных тэкстаў. Усё гэта дасць магчымасць студэнтам-філолагам знаходзіць дадатковыя звесткі для высвятлення тых ці іншых пытанняў літаратурнага развіцця.

Праграма курса гісторыі беларускай літаратуры XI–XIX стагоддзяў адрасавана студэнтам філалагічных спецыяльнасцей і складзена ў адпаведнасці з патрабаваннямі агульнаадукацыйнага стандарта (па спецыяльнасці 1-21 05 01 “Беларуская філалогія”).

ТЭМАТЫКА ЛЕКЦЫЙ
Гісторыя беларускай літаратуры 11-19 ст.
Для спецыяльнасці 1-210501 Беларуская філалогія

Гісторыя беларускай літаратуры XI –XV ст.

1. Уводзіны. Гістарычныя ўмовы і асаблівасці развіцця старабеларускай літаратуры.
2. Літаратура ранняга Сярэднявечча. Перакладная літаратура.
3. Урачыстае красамоўства. Жыццёвы і творчы шлях Кірылы Тураўскага.
4. Летапісанне. Аповесць мінулых гадоў.
5. Жыццёвая літаратура. Мастоцкая адметнасць “Жыцця Ефрасінні Полацкай”.
6. Літаратурная спадчына Клімента Смаляціча.
7. Мастоцкі феномен “Слова пра паход Ігара”.
8. Жыццёвая літаратура 13 ст.
9. Праблематыка Галіцка-Валынскага летапісу.
10. Літаратура позняга Сярэднявечча. Летапісанне 15 ст.
11. Другі паўднёва-славянскі ўплыў. Творчасць Грыгорыя Цамблака.

Гісторыя беларускай літаратуры XVI –XVII ст.

1. Уводзіны. Перыядызацыя, асаблівасці развіцця беларускай літаратуры 16-17 ст.
2. Агульнадзяржаўнае, беларуска-літоўскае летапісанне.
3. Адраджэнне на Беларусі, яго прадстаўнікі.
4. Ф. Скарына – усходнеславянскі першадрукар.
5. Рэфармацыйны рух, яго прадстаўнікі.
6. Мемуарная літаратура на Беларусі.
7. Літаратура эпохі Контррэфармацыі
8. Творчасць Мялеція Смятыцкага
9. Старабеларуская паэзія 16-17 ст.
10. Творчасць Сімяона Полацкага.

Гісторыя беларускай літаратуры XVIII – п.п.XIX ст.

1. Уступная лекцыя
2. Гістарычныя ўмовы развіцця літаратуры Беларусі ў 18-19 ст.
3. Летапісанне ў 18 ст.
4. Жанры беларускага мемуарыстыкі.
5. Паэзія і проза ў 18 ст.
6. Лаціна- і польскамоўная паэзія Беларусі 18 ст.
7. Драматургія 18 ст.
8. Асоба і творчасць А. Міцкевіча.
9. Асоба і творчасць Я. Чачота.
10. Паэзія філаматаў.
11. Беларуская паэзія 30-40 х 19 ст.
12. Творчасць Ф. Савіча.
13. Беларуская проза 30-40-ых 19 ст.
14. Беларускі літаратурна-грамадскі рух ў 40-ыя г. 19 ст.
15. “Энеіда навыварат” у беларускім літаратурназнаўстве.
16. Асоба і творчасць Я. Баршчэўскага.

Гісторыя беларускай літаратуры др.п.XIX ст.

1. Уступная лекцыя.
2. Гістарычныя ўмовы і асаблівасці эстэтычнай эвалюцыі беларускай літаратуры др. пал 19 ст.
3. Беларускі літаратурна-грамадскі рух у 50-60- гг 19 ст.
4. Жыццё і творчасць В. Дуніна-Марцінкевіча.
5. Жыццё і творчасць У. Сыракомлі і П. Шпілеўскага.
6. Жыццё і творчая спадчына В. Каратынскага.
7. Літаратурнае жыццё на Віцебшчыне ў сяр. 19 ст.
8. Паэма “Тарас на Парнасе” ў беларускім літаратуразнаўстве.
9. Беларуская літаратура 70-80-х гг. 19 ст.
10. Творчасць Э. Ажэшкі і беларуская культура.
11. Развіццё беларускай літаратуры напрыканцы 19 ст.
12. Жыццё і творчасць Я. Лучыны.
13. Роля Ф. Багушэвіча ў станаўленні беларускай літаратуры.

ТЭКСТЫ ЛЕКЦЫЙ

ЖЫЦЦЁВЫ І ТВОРЧЫ ШЛЯХ ГРЫГОРЫЯ ЦАМБЛАКА

У пачатку трэцяга тысячагоддзя неабходна ўспомніць і глыбока асэнсаваць літаратурную спадчыну царкоўных пісьменнікаў, якія сваім пастырскім служэннем і духоўнай працай служылі чалавеку і неслі яркае мастакоўскае слова дзеля яго выратавання. Яркай постацю ў беларускай літаратуры XIV–пач. XV ст. з'яўляецца мітрапаліт Вялікага княства Літоўскага Г. Цамблак, творчая спадчына якога належыць многім хрысціянскім народам – балгарскаму, беларускаму, сербскаму, румынскаму, малдаўскаму і ўкраінскаму. Светапогляд пісьменніка сфарміраваўся ў атмасферы грамадска-палітычнага і рэлігійнага жыцця паўднёвых і усходніх славян, талент прапаведніка разгортваўся на перакрываванні дзвюх літаратурных традыцый – паўднёvasлавянскай і ўсходнеславянскай, якія ўваходзілі ў сферу візантыйскага ўплыву. А. І. Яцымірскі слушна называў Г. Цамблака "аратарам-мастаком", "паэтам-лірыкам, які шукаў прыгажосці паэтычнага слова і ўзвышана-царкоўнага вобраза".

Г. Цамблак паходзіў са знакамітага балгарскага роду, атрымаў выдатную гуманітарную падрыхтоўку ў Тырнаўскім манастыры Святой Тройцы, дзе выкладалі дысцыпліны першай ступені трывіума (граматыку, рыторыку, дыялектыку) і прадметы другой ступені квадрыума (арыфметыку, музыку, геаметрыю і астраномію). Вялікае значэнне ў станаўленні пісьменніка адыграў тырнаўскі патрыярх Яўфімій – таленавіты асветнік і прапаведнік, які ў сваім манастыры стварыў сапраўднае культурнае асяроддзе, ажыццявіў рэформу пісьменнасці па ўсёй Балгарыі. Час і месца пастрыжэння ў манахі Г. Цамблака невядомыя.

У перыяд турэцкага нашэсця на Балгарыю, калі захопнікі знішчалі матэрыяльныя і духоўныя каштоўнасці балгарскага народа, насаджалі свае ідэалы, Цамблак вымушаны быў пакінуць радзіму і з 80-х гадоў XIV ст. ён вёў падзвіжніцкае жыццё ў іншых краінах – Візантыі, Сербіі, Малдова-Валахіі і Вялікім княстве Літоўскім. Магчыма, у Канстанцінопалі ён стварыў свае першыя творы – "Слова пахвальнае вялікамучаніку Георгію", "Слова пахвальнае прароку Іллі", "Слова пахвальнае сарака пакутнікам", "Слова на вялікі чацвер", "Слова на вялікую пятніцу". Пэўны час жыў ён і на Афоне, дзе меў магчымасць удасканалваць і развіваць свае веды.

Па загаду патрыярха Мацвея ў 1401 г. "честнейшій в иеромонахах" Г. Цамблак быў адпраўлены ў Малдова-Валахію дзеля разбору некаторых спрэчных пытанняў паміж Візантыйскай патрыярхіяй і малдаўскім мітрапалітам Восіпам. Дыпламатычная місія была выканана паспяхова і ён некаторы час быў ігуменам Нямацкага манастыра, у шматлікіх творах стварыў культ малдаўскага нацыянальнага героя Іаана Белгародскага ("Жыццё Іаана Новага Белгародскага", "Пакуты святога Іаана Новага", "Службу святому Іаану Новаму").

З 1402 па 1406 г. Г. Цамблак знаходзіўся у Сербіі. На пасадзе ігумена Дзячанскага манастыра Цамблак напісаў творы, у якіх уславіў сербскую

зямлю, але сурова асудзіў жорсткіх валадароў і ваявод, якія кепска абыходзяцца са сваімі падданымі ("Слова аб пераносе мошчаў святой Петкі з Тырнава ў Сербію", "Жыццё Стэфана Дзячанскага" і "Службу Стэфану Дзячанскаму").

У 1406 г. Г. Цамблак упершыню наведаў Вялікае княства Літоўскае, калі ехаў у Маскву па выкліку мітрапаліта Кіпрыяна, які, відаць, хацеў увесці яго ў склад вышэйшай царкоўнай іерархіі. Не выклікае сумненняў меракаванне пра тое, што Цамблак даводзіўся пляменнікам Кіпрыяну. Але ў Вільні яго напаткала вестка аб смерці маскоўскага мітрапаліта. Як кажа Г. Цамблак у "Надгробным слове Кіпрыяну", згубіўшы "добрага кормчэго, іже корабль кь небесемь направляше", ён вярнуўся у Сербію, а затым пэўны час знаходзіўся у Свята-Паўлаўскім манастыры на Афоне.

Прыкладна ў 1410 г. таленавітага прапаведніка гасцінна прымае князь Вітаўт, у якога ў гэты час асабліва ўскладніліся адносіны з маскоўскім князем Васілём і мітрапалітам Фоціем. У пачатку 1414 г. Вітаўт склікаў сабор іерархаў Вялікага княства Літоўскага і прапанаваў адасобіцца ад маскоўскай мітраполіі і паставіць у сябе асобнага мітрапаліта, бо Фоцій, "сдыху но столе митропольстеем всея Руси", не займаецца манастырамі, цэрквы разбураюцца і бяднеюць, "весь Киев и всю землю пунту сотвори тяжкими пошлинами и данми великими и неудобь носимыми". Вітаўт адпраўляе у Канстанцінопаль дэлегацыю на чале з Цамблакам за блаславеннем, але канстанцінопальскія патрыярхі не пажадалі падзелу ўсходнеславянскай царквы і не задаволілі просьбу беларуска-літоўскага князя.

15 лістапада 1415 г. па прапанове Вітаўта ў Навагародку быў скліканы спецыяльны сабор праваслаўных іерархаў, на якім без згоды Канстанцінопаля на мітраполію "Кіева и всея Руси" быў пастаўлены Грыгоры Цамблак. Князь Вітаўт разсылае "Акруговую грамату", у якой афіцыйна паведамляе аб "поставленіи въ санъ Киевского митрополита Григория Цамблака".

Прымаючы пастаўленне, Г. Цамблак праявіў мужнасць: яго аддалі анафеме і канстанцінопальскія патрыярхі, і Фоцій, які назваў Кіеўска-Літоўскага мітрапаліта "мятежником, поставленным от неправедного соборща", "отлученным и проклятым".

Мітрапаліцкая кафедра Г. Цамблака спачатку знаходзілася ў Кіеве, але пасля 1416 г., калі Кіеў быў разбураны ханам Эдыгеем, ён перанёс яе ў Вільню, а сваёй рэзідэнцыяй зрабіў Наваградак. Грамадска-палітычная і літаратурная дзейнасць мітрапаліта Літоўска-Беларускай дзяржавы працягвалася да 1419 г.

У 1418 г. на чале вялікай дэлегацыі з Вялікага княства Літоўскага, Ноўгарада, Малдавіі і Вялікай Арды Грыгоры Цамблак прымаў удзел у XVI Канстанцкім саборы каталіцкай царквы, дзе сярод шматлікіх канфесійных праблем абмяркоўваліся і пытанні аб турэцкім нашэсці на паўднёvasлавянскія краіны, і ўзаемаадносіны паміж Вялікім княствам Літоўскім і Тэўтонскім ордэнам. Мітрапаліт Вялікага княства Літоўскага на Канстанцкім саборы сказаў дзве прамовы: прывітальную прамову на

лацінскай мове ад яго імя прачытаў чэшскі багаслоў Маўрыкій Рвачка і "Слова пахвальнае бацькам Канстанцкага сабору", якое захавалася у рукапісным зборніку другой паловы XVI ст. у Віленскай публічнай бібліятэцы.

На думку Цамблака, толькі ў свабоднай дыскусіі можна было вырашыць усе пытанні, якія ўзніклі паміж католікамі і праваслаўнымі, і таму ён прапанаваў склікаць спецыяльны сабор аб веры: "...то да подвигнет обоя страны въ собрание, и духъ святыи да послет въ сердца ваша, и слово дастъ въ отверzenie оустъ вашихъ, да по первому отецъ преданію, обновъте благочестивое исповедание въры, не приразившемся ни в чесомже, иже от боговдохновенныхъ отецъ добръ преданнымъ догматомъ..." Але папа Марцін V не ўключыў у парадак дня гэтую прапанову Цамблака, верагодна, гэтае пытанне яго так не хвалявала як мітрапаліта Вялікага княства Літоўскага.

У маі 1418 г. Цамблук вярнуўся ў Вільню, дзе ў 1419 г. памёр ад моравай язвы. Паводле іншых дадзеных, у гэтым годзе ён пакінуў мітрапаліцкую кафедру і доўгі час пад імем Гаўрыіла жыў у адным з малдаўскіх манастыроў (памёр пасля 1452 г.).

Няўдача царкоўна-палітычных планаў Цамблака на Канстанцкім саборы спрыяла таму, што Вітаўт пачаў узмацняць арыентацыю на каталіцтва, ёсць звесткі, што пасля яго звароту з сабору царкоўнікі сталі называць Цамблака католікам, праклятым царквою і богам, яго імя святары не ўпаміналі пры спраўленні еўхарыстыі. Слушнай нам уяўляецца думка А. І. Яцымірскага, які сцвярджаў, што праваслаўныя епіскапы з Літвы прыехалі у Канстанц па жаданню літоўскага князя, але зусім не жадалі падпарадкоўвацца рымскаму папе.

Як і большасць пісьменнікаў Тырнаўскай школы, Г. Цамблук быў паслядоўнікам вучэння ісіхазму, якое адраділася ў XIV ст. у манастырскіх цэнтрах Візантыі. Тэарэтыкі ісіхазму, афонскія манахі Грыгоры Палама і Грыгоры Сінаіт, трактавалі абстрактныя філасофска-рэлігійныя матэрыі, але ў іх вучэнні закраналася і пытанне аб чалавеку, якога яны ставілі у цэнтр зямнога свету, назіралася цікавасць да індывідуальных перажыванняў чалавека. Адпаведна тэорыі ісіхастаў, шляхам маральнага ўдасканалення і давядзення сябе да поўнай бясстрастнасці чалавек пры жыцці можа зліцца з Богам. Гэтае вучэнне галоўнай мэтай ставіла ўдасканалванне чалавечай асобы. "У ісіхазме, – адзначае Дз. Ліхачоў, – праявілася цікавасць да псіхалогіі чалавека, да "унутранага" чалавека, да яго індывідуальных перажыванняў, да магчымасці асабістых зносін з Богам".

Пісьменнікі-ісіхасты лічылі, што слова па грубай і недасканалай чалавечай прыродзе не ў стане раскрыць "унутраны" бок адлюстроўваемага, схаваную сутнасць з'яў, таму пісалі свае творы вытанчана, абагулена, у стылі "пляцення славы". Яўфіміў Тырнаўскі заклікаў сваіх вучняў пісаць "в льпоту". Асноўным прынцыпам арганізацыі тэксту з'яўляецца паўтор, а на яго аснове ўзнікае скразная тэма і лейтматыў твора. Аўтар паўтарае не выпадковыя, а "ключавыя" словы, асабліва важныя для разумення тэксту.

В. Ф. Канавалава пераканаўча паказала, што "пляценне славес" – гэта своеасаблівы славесны арнамент, які ўяўляе сабой спалучэнне аднакарэнных і сугучных слоў, сінанімікі і рытмікі мовы, складанага сінтаксісу і нагнятанне аднародных параўнанняў і эпітэтаў; ён цесна звязаны з рукапісным арнамантам.

Творчая дзейнасць Г. Цамблака у Вялікім княстве Літоўскім была надзвычай плённай. На беларускіх землях ён напісаў пятнаццаць твораў розных жанраў – пахвалы святым і гістарычным асобам ("Слова пахвальнае Дзімітрыю", "Слова пахвальнае Яўфімію"), пропаведзі ("Слова на Узнясенне", "Слова на Успенне Богародзіцы", "Слова ў тыдзень кветканосся", "Слова на Уздвіжанне", "Слова на Ператварэнне"), палемічны твор ("Слова, як трымаюць веру немцы"), прамовы ("Сповід веры", "Слова пахвальнае бацькам Канстанцкага сабору", "Прывітальная прмова Марціну V"), духоўны верш "На ўспенне Багародзіцы", дзелавыя дакументы "Акруговае пасланне літоўскага вялікага князя Вітаўта", "Саборную грамату літоўскіх епіскапаў".

Асаблівай увагі заслугоўваюць пахвальныя словы Яўфімію Тырнаўскаму і Дзімітрыю Салунскаму. За кожным тыпам героя адчуваецца жыццёвы змест, які асэнсоўваецца аўтарам і адліваецца ў дзіўную вытанчаную форму. На фоне трагічных для Балгарыі падзей – яе заняволення асманскімі заваёўнікамі, прымусовага насаджэння ісламу, знішчэння вышэйшага і адукаванага саслоўя – Цамблэк услаўляе мужа абаронцу, палымянага патрыёта, таленавітага пісьменніка, пастыра па "апостальскім і айчынным правілам" Яўфімія. Тырнаўскі епіскап гнеўна асуджае вераломства, жорсткасць і бесчалавечнасць турэцкага хана Баязета, які люта расправіўся з мірнымі жыхарамі горада. Падрабязна апісвае Цамблэк злачынствы турэцкага хана ў праваслаўным храме Тырнава: "Воевода, турчынъ же онъ, иже градом обладати поставлень бысть от царь тур'скаго, призываетъ къ себе людѣ божія, и именемъ, и добродѣтелию. и благородіемъ иных превосходящя, яко общепольных неких совет. И они идяхоу, злыхъ последующе вестникам, в неведении яко овчатъ въ след закалающих идяще, и своя крѣви каждо нося с убиствьныхъ вверити с десницамъ спешаще. Их же въ рукоу видевъ кровояднымъ зверь, посреде црѣкве сихъ закалаеть, или паче решти, сихъ священствуетъ, не устыдев ся седины, не пощадевъ юность, нъ играніе ножу сихъ грѣтани сътворивъ..." Паказваючы трагічныя карціны народнага бедства, аўтар заклікае змагацца з захопнікамі, якія прынеслі столькі гора і пакут.

Увесь твор прасякнуты думкай аб Радзіме, на якой у той час уладарылі "мучыцелі", "варвары", "усекатели". З замілаваннем апісвае Цамблэк ваколіцы Тырнава: "Место прилежитъ Тръновскому градуу, рѣкою единою тѣчию раздѣляемо, обзорно коупно и злака плѣно и истѣкающими водами напоемо обилно..." (188). Як грамадзянін і пісьменнік-публіцыст, Цамблэк падкрэслівае, што для тырнаўскага патрыярха даражэй за радзіму няма нічога. У аснове мастацкага бачання пісьменніка – новыя адносіны да чалавека, усведамленне каштоўнасці яго ўнутранага свету, яго

індывідуальных перажыванняў. Пранікнёна і глыбока перадае пісьменнік духоўны стан Яўфімія ў той момант, калі яму пагражае смерць: "И понеже и онъ, от воинъ восхотень, благодръзновенно прѣдста моучителю не престрашень доушею, не боазнію изменися, **тихостию лица благодать являет иже въ немъ живящаго доуха**". Перажыванні героя паказаны абстрактна, у рэчышчы агіяграфічнай традыцы. У значнай ступені гэта дапамагаюць ажыццявіць шматлікія аналогіі са Святога пісьма, дзейнасць Яўфімія Тырнаўскага паказана на фоне герояў Старога завету. На думку прапаведніка, просты чалавек не здольны апісаць веліч святога, таму у пахвале біблейскі цар Давід "пляце слова" тырнаўскаму патрыярху, выкарыстоўваючы шматлікія біблейскія цытаты. Дзякуючы гэтаму на пачатку пахвалы Яўфімію Цамблак сцвярджае веліч патрыярха, яго выключнасць.

У сваіх творах Цамблак асабліва падкрэслівае асветніцкую дзейнасць сваіх настаўнікаў: "пастырь Христова стада Евфимий" перадаў царкве новыя кнігі – "скріжалі істінно небесного съкровіща", а "светлое ядрило духа Киприан" умел "учение в зрящих душах вселити".

Вызначальным момантам у характарыстыцы царкоўнага дзеяча з'яўляюцца адносіны да яго паствы. Дынамічна і эмацыянальна паказвае Цамблак духоўнае адзінства Яўфімія і жыхароў Тырнава ў час нацыянальнай трагеды: "О, кто без слъзь сия помънетъ! – Припадааху к ногамъ, очесными сия омакая тучами, устны прилагающе и лица... пастырь нарицааху и учитель, отца чадолюбива..." (219).

"Слова пахвальнае Дзімітрыю" Грыгоры Цамблак прысвячае асабліва шануемаму хрысціянамі святому, герою многіх легендарных паданняў грэка-славянскай літаратуры. Яго гістарычным прататыпам быў знакаміты праконсул старажытных Фесалонік, які ў канцы III – пачатку IV ст. клапаціўся аб распаўсюджванні хрысціянства ў горадзе. Адночы Дзімітрый адкрыта сказаў аб сваіх перакананнях імператару Максіміяну, які яго спачатку пасадзіў у цямніцу, а потым забіў.

У пахвале Дзімітрыю Цамблак развівае тэму ўзаемаадносін зямнога і нябеснага, царкоўнай і свецкай улады. Прытрымліваючыся сярэдневяковай літаратурнай традыцы, ён адлюстравіў рэчаіснасць апасродкавана, галоўным чынам праз біблейскія ўяўленні.

У "вечнай кнізе" – Бібліі Г. Цамблак знаходзіў пэўныя тэмы, матывы і сродкі мастацкай выразнасці, бо глыбока верыў у тое, што Слова "...поврежденный ум уврачуеть, прельщенную душу обратитъ... и совершена собою обновит человека". Біблейскія вобразы і сімвалы служаць асновай, выклікаюць розныя асацыяцыі і аналогіі. Ствараецца два сэнсы – канкрэтны і абстрактны, пахвала ўздзейнічала на слухачоў тэкстам і падтэкстам, што дазваляла сярэдневяковаму пісьменніку паказаць існуючую сувязь паміж з'явамі рэальнага жыцця і хрысціянскай гісторыі.

З асаблівай сілай талент рытара праявіўся у прапаведзях на царкоўныя святы, якія Цамблак прамовіў у Новаградку і Вільні. Гэтыя творы ўражваюць духоўнай глыбінёй і прыгажосцю выказвання, яны складаюцца з рытмічна

пабудаваных стылістычных перыядаў, рытмічныя варыяцыі дазваляюць вяртацца да асноўнай тэмы, якая пры гэтым падкрэсліваецца і паглыбляецца. Незвычайнасць мастацкай структуры "Слоў" на царкоўныя святы абумоўлена ісіхасцкім уяўленнем Г. Цамблака, што Слова можа "увасабляцца", валодае жыватворнай сілай, таму ён выкарыстоўвае розныя прыёмы экспрэсіўна-эмацыянальнага стылю ("певец издалеча плетя песнь").

У "Слове на Ператварэнне" маляўніча ("в льпоту") прапаведнік паказвае выключнасць "фаворскага святла", якое бачылі на гары Фавор вучні Ісуса Хрыста. Пропаведзь мае кальцавую кампазіцыю (пачынаецца і заканчваецца гімнам гары), аўтар супастаўляе Фаворскую гару са старазапаветнымі гарамі (Сінаем, Харывам, Араратам) як святло і цемру; падкрэслівае, што Фавор – гэта месца сапраўднай благадаці.

"Асацыятыўная аўра" (Дз. С. Ліхачоў) вакол ключавога слова ствараецца шляхам нанізвання біблейскіх характарыстак гары ("безмолвна", "уединенна", "к молитве прикладна", "от навета иудейского скровна"), даслоўнай цытацыі Псалтыры (67, 16): "гора божия, гора усыренная, гора тучна, гора, яже благоволи Богъ жити в нем"; пераасэнсаваных цытат з "Кнігі прарока Ісайі" (2, 2): "сей прекланяются горы, сей дароносят холми, сию чтут острова, сея желают иноци" (211). Г. Цамблак паказвае падзеі ў кантэксте сусветнай гісторыі, але асноўны акцэнт зроблены на ператварэнне ўнутранае, духоўнае: "адамово лица стыдь очисти хотя" (208).

У "Слове на Узнясенне Ісуса Хрыста" цытаты з біблейскіх кніг таксама выконваюць ролю стылістычнага цэнтра, пропаведзь складаецца з рытмічна пабудаваных стылістычных перыядаў, вялікасць свята ствараецца гомеатэлеўтамі:

...достояше бо престаревшемуся от новаго обновитися,
и недоужному от врача исцелитися,
и оумершему от живота воскреситися,
и осужденному подъ грехомъ от безгрешного свободитися,
и тльнному от нетльнного обезтльнитися,
и земному от небесного вознесетися... (304 зв.)

Канструкцыю "тльнный – нетльнный" аўтар абнаўляе і пашырае, стварае паліптотан "тльнному от нетльнного обезтльнитися", які надае пропаведзі павышаную экспрэсіўнасць.

Выказванні біблейскіх герояў, псалмы з'яўляюцца асновай і выклікаюць розныя асацыяцыі і аналогіі. Напрыклад, псалом "Восшёл Бог при восклицаниях, господь при звуке трубном" (46, 6) Цамблак распаўсюджвае, абагульняе і пашырае ў адносінах да свету:

...взыдъ Богъ в воскликновеніи,
господь во гласе трубнь,
и паче в льпоту,
достояше бо цареви съ воскликновениемъ

всходъ имѣти,
 воскликновение бо воспроведание и
 возношение народное есть
 на царѣхъ бываемо и побѣдителейъ (306 зв.).

Ключавое слова перыяду "воскликновение" у інтэрпрэтацыі Цамблака з'яўляецца сродкам вар'іравання сэнсавага комплексу: псаломнае прароцтва – зямное прызнанне Хрыста. Спалучаючы па прынцыпу градацыі ў вобразе Хрыста цара і пераможцу, прапаведнік сцвярджае яго боскую існасць, а потым паказвае яго ўзнясенне на неба: "мыслены силы славяхоу, воспѣваху, хваляху трисотую песнь, приношаху дароношение, дивляхуся тоlikому восхождению, ... и с плотію владычески восходяща от земля, и трѣпѣтомъ одержими, горнѣшамъ силамъ врата взяти повелѣааху" (306 зв.).

Цамблук акцэнтуюе ўвагу слухачоў на тым, што Хрыстос пакутуе дзеля выратавання чалавека: "Но почто окржавлены и пронзены оуды носиши, бесстрастный божеством? Точило, – глаголааше, – истоптахъ единъ, кровь свою излияхъ единъ за всѣхъ..." (307). Выкарыстоўваючы сінанімічную, цытатную і метафарычную ампліфікацыю, Цамблук знаходзіць "агульнае, абсалютнае і вечнае ў прыватным, канкрэтным і чалавечым... хрысціянскія ісціны ва ўсіх з'явах жыцця". Пропаведзі Г. Цамблака ўражваюць веліччу духоўнага сэнсу, глыбінёй пазнання і прыгажосцю выказвання.

Даследчыкі царкоўнай музыкі адзначаюць, што Цамблук увёў у беларускіх храмах балгарскі распеў. Захаваўся адзіны духоўны верш Г. Цамблака "На Успенне Багародзіцы", які ўяўляе сабой сінтэз гімна, слова і музыкі. Пачынаецца верш традыцыйным кукуліем:

Днесь владычица і Богородица,
 пресвятая Дева царица,
 преходит от земных к премирным,
 ко царю царѣствующему,
 к сыну своему и Богу.

Урачыстасць і глыбокі сэнс падзеі перадаюць рытарычныя воклічы і хайрэтызмы, чаргаванне ікасаў і кандакаў.

Радуйся дворе жизни,
 Радуйся горо присынная,
 Радуйся мосте приводяй всѣх,
 Иже вьрою Твоё преставление чтущая къ вечному.
 Подобаает бо ти матери Божии,
 Яко цариць, царьскими добротами дароноситься (5).

У заключнай частцы верша аўтарскі зварот да Багародзіцы прасякнуты зямнымі клопатамі:

Царице небесная и многопътная Владычице!
Сродна присвоения не забуди и не оскудеи назирающа,
Не забуди царя и град, и люди,
иноци и прости (5).

Безумоўна, пры стварэнні духоўнага верша Цамблак абапіраўся на багаты вопыт антычных рытараў – Рамана Сладкапеўца, Грыгорыя Вялікага, Іаана Дамаскіна, Іаана Златавуста.

Творы Г. Цамблака шырока перапісваліся праваслаўнымі манахамі, бо ў іх асвятляліся праблемы, якія хвалявалі ўвесь хрысціянскі свет. Кніжнікі Супрасльскага, Слуцкага Свята-Троіцкага, Жыровіцкага, Аршанскага, Лаўрышаўскага манастыроў на працягу XV–XIX стст. уключалі творы Г. Цамблака ў розныя тыпы зборнікаў.

У Архангельскім зборы БАН захавалася "Кніга Цамблака" (утрымлівае 18 "Слоў"), якая напісана беларускім скорапісам XVII ст. На беларускіх землях ён таленавіта развіваў традыцыі ўрачыстага красамоўства Кірыла Тураўскага, таму па сваёй ідэйнай накіраванасці, тэматыцы і жанравастылістычных асаблівасцях яго "Словы" не толькі адпавядалі зменам у духоўным жыцці беларускай народнасці, але і добра ўпісваліся ў мастацкія традыцыі агульнахрысціянскага аратарскага майстэрства.

Літаратура

1. Анталогія даўняй беларускай літаратуры: XI – першая палова XVIII ст. / Нав. рэд. В. А. Чамярыцкі. Мн., 2003.
2. Лихачев Д. С. Некоторые задачи изучения второго южнославянского влияния в России // Исследования по древнерусской литературе. Л., 1986.
3. Левшун Л. В. Очерки истории восточнославянской средневековой книжности: эволюция творческих методов. Мн., 2000.
4. Казакова Т. П. Другі паўднёваславянскі ўплыў у беларускай літаратуры XIV – пач. XV ст. // Скарыназнаўства., кнігазнаўства, літаратуразнаўства. Матэрыялы III Міжнароднага кангрэсу беларусістаў "Беларуская культура ў дыялогу цывілізацый". Мн., 2001.
5. Казакова Т. П. Мітрапаліт Вялікага княства Літоўскага. // Зб. «Вяртанне маўклівай споведзь. Постаці творцаў беларускай гісторыі ў кантэксце часу. Мн., 1994.

Пытанні

1. Ахарактарызуйце асноўныя этапы жыццёвага шляху Грыгорыя Цамблака.
2. Раскажыце пра грамадскую і літаратурную дзейнасць Грыгорыя Цамблака ў Вялікім княстве Літоўскім.
3. Якія творы напісаў Грыгорый Цамблак у Вялікім княстве Літоўскім?
4. У чым заключаецца стылёвая адметнасць твораў Грыгорыя Цамблака?
5. Значэнне дзейнасці Грыгорыя Цамблака для беларускай літаратуры.

БЕЛАРУСКАЯ ЛІТАРАТУРА ДРУГОЙ ПАЛОВЫ XVI СТАГОДДЗЯ Ў КАНТЭКСЦЕ ПОЗНЯГА РЭНЕСАНСУ

Беларуская літаратура ў другой палове XVI ст. развівалася ў спецыфічных умовах дзяржаўнага, рэлігійнага, сацыяльнага і культурнага жыцця Вялікага Княства Літоўскага, якія склаліся пад уплывам ідэяў Адраджэння і Рэфармацыі і непасрэдным чынам паўплывалі на змест і форму твораў П. Раізія, М. Стрыйкоўскага, А. Рымшы, Я. Радвана, Г. Пельгрымоўскага, Ф. Еўлашоўскага, К. Пянткоўскага і іншых пісьменнікаў. Беларуская літаратура сталася пераважна друкаванай, стваралася на некалькіх мовах, зрабілася больш свецкай па зместу і мастацкай па форме. У сістэме жанраў дамінавала паэзія, а ў тэматыцы на першы план выйшла ваенна-палітычная гісторыя, як вынік агульнага узрастання цікавасці да сусветнай і айчынай гісторыі ў тагачасным грамадстве.

XVI стагоддзе называюць “залатым векам” беларускай культуры, перыядам яе найвялікшага росквіту. Але не трэба забываць, што гэта быў час жорсткіх, знішчальных войнаў, непрымірамай барацьбы дзвюх суседніх дзяржаў: Вялікага Княства Літоўскага і Маскоўскага княства. У цэнтры ваеннага канфлікту стаяў гістарычны лёс беларускіх і ўкраінскіх земляў, што ўваходзілі ў склад Вялікага Княства Літоўскага (украінскія з 1569 г. – у склад Польшчы) і на якія прэтэндавала Маскоўская дзяржава па праву “спадкаемцы” Кіеўскай Русі. Правы Гедымінавічаў на гэтыя тэрыторыі, пацверджаныя крывёю ў барацьбе супраць крыжацкай агрэсіі і мангола-татарскіх заваёўнікаў, дынастыя Рурыкавічаў пагардліва адвяргала як больш познія.

Лівонская (Інфлянцкая) вайна пачалася ў 1558 г. уварваннем войскаў Івана IV у Лівонію (Інфлянты). Непасрэднай мэтай цара быў захоп усходняй Прыбалтыкі і ўмацаванне рускіх пазіцыяў на Балтыйскім моры. Але тым самым ваенна-палітычныя і эканамічныя інтарэсы Маскоўскага княства ўступалі ў сутыкненне з ваенна-палітычнымі і эканамічнымі інтарэсамі Вялікага Княства Літоўскага. Напалоханы маскоўскай агрэсіяй, магістр Лівонскага Ордэна заключыў у 1559 г. з Жыгімонтам Аўгустам дамову, па якой Ордэн і яго ўладанні пераходзілі пад пратэктарат Вялікага Княства Літоўскага. Мілітарныя сілы Княства пачалі сцягвацца ва ўсходнюю Прыбалтыку, а войскі Івана Грознага вясной 1562 г. нечакана ўвайшлі ва ўсходнюю Беларусь, што надало Лівонскай вайне іншы змест і маштабы. Пасля паспяховых для рускай арміі ваенных дзеянняў 1562–1563 гг. Іван Грозны пачынае выказаць непрахаваныя прэтэнзіі на Беларусь і Украіну, а ў 1572 г. у лісце да рымска-германскага імператара Максіміліяна II прапануе нават своеасаблівы падзел Рэчы Паспалітай: „Мы аб’яднаем нашыя намаганні, каб Польшча і Літва не ўцяклі больш ад нас”.

Тэрыторыя Беларусі стала галоўным плацдармам ваенных дзеянняў, пра што сведчаць месцы важнейшых бітваў і сутычак: Полацк (1563), Орша (1564), Ула (1564), Азярышча (1564), Полацк (1579). Знішчаліся гарады і

вёскі, выводзіліся ў палон жыхары, прыходзілі ў заняпад рамёствы, гандаль, сельская гаспадарка. У ваенных дзеяннях з абодвух бакоў пралівалася кроў братніх народаў, а зацяжны і бесперспектыўны характар вайны не даваў надзеі на хуткае заканчэнне кровапраліцця.

Непамерны цяжар вайны падштурхнуў Вялікае княства Літоўскае да больш цеснага саюзу з Польшчай, што ў сукупнасці з шэрагам іншых прычынаў прывяло ўрэшце да ўтварэння, згодна з актам Люблінскай уніі 1569 г. агульнай федэратыўнай дзяржавы – Рэчы Паспалітай.

Ваенна-палітычны саюз з Польшчай прыкметна ўзмацніў абараназдольнасць Вялікага Княства Літоўскага, людскія і матэрыяльныя рэсурсы якога былі значна падарваныя за ваеннае дзесяцігоддзе і саступалі рэсурсам Маскоўскай дзяржавы. Але толькі пасля таго, як каралём польскім і вялікім князем літоўскім стаў у 1576 г. энергічны палітык і таленавіты палкаводзец Стэфан Баторы, у Лівонскай вайне азначыўся пералом на карысць Рэчы Паспалітай. Першы паход Баторыя азнамена-ваўся вызваленнем ад царскіх войскаў Полацка (1579), другі – узяццем Вялікіх Лукаў (1580), трэці – аблогаю Пскова (1581).

Лівонская вайна скончылася паражэннем Маскоўскай дзяржавы, знясіленай як знешнімі ваеннымі няўдачамі, так і ўнутранай эканамічнай разрухай – вынікам апрычніны. Як вядома, адной з галоўных прычынаў, якія прымусілі Баторыя згадзіцца зняць пскоўскую аблогу і падпісаць Ям-Запольскае мірнае пагадненне (6.01.1582 г.), было нежаданне беларуска-літоўскай і польскай шляхты ваяваць па-за межамі Рэчы Паспалітай. Народы дзвюх дзяржаў, стомленыя кровапралітнай дваццацігадовай вайной, прагнулі міру і спакою і, нарэшце, гэтыя мір і спакой атрымалі. Лівонская вайна, перастаўшы быць фактам рэальнага жыцця, зрабілася фактам гісторыі і тэмаю літаратурных твораў. Паэты Беларусі і Літвы, многія з якіх асабіста ўдзельнічалі ў ваеннай кампаніі, бяруцца за пяро, каб захаваць у памяці нашчадкаў вялікую перамогу на рацэ Уле гетманаў Мікалая Радзівіла Рудага і Рыгора Хадкевіча, дзёрзкі і смелы паход Крыштафа Радзівіла Перуна ў глыб маскоўскіх земляў. Ніводная з войнаў, якія вяло Вялікае Княства Літоўскае на працягу шматвяковай гісторыі свайго існавання, не выклікала з'яўлення такой колькасці выдатных паэтычных твораў, як Лівонская вайна 1558–1581 гг.

Важнае значэнне для развіцця шматмоўнай свецкай літаратуры ў Вялікім Княстве Літоўскім мела прывілеяванае становішча мясцовай арыстакратыі і шляхты, што зрабіла магчымым шырокае распаўсюджанне мецэнацтва ў эпоху позняга Рэнэсансу. Мецэнацтва як істотны стымул развіцця прафесійнай свецкай літаратуры і ў матэрыяльных адносінах заахвочвала да стварэння рознага роду літаратурных твораў і аказвала непасрэднае ўздзеянне на фарміраванне многіх ідэйна-мастацкіх асаблівасцяў тагачаснага пісьменства (у першую чаргу – паэзіі), паколькі апякун-мецэнат патрабаваў, каб літаратурны твор не проста ўслаўляў асабіста яго, апекуна, але і адпавядаў культурным запатрабаванням усяго

вышэйшага саслоўя, быў створаны на дастаткова прыстойным мастацкім узроўні.

Найбольш пашырана мецэнацтва было ў магнацкім асяроддзі, і таму для развіцця літаратуры Беларусі і Літвы мела асаблівае значэнне. Вялікае Княства Літоўскае ў складзе Рэчы Паспалітай з'яўлялася, у некаторым сэнсе, магнацкім княствам у шляхецкай рэспубліцы. Польская арыстакратыя, у “шматлюднай на шляхту” Кароне ніколі не мела такой улады і багацця, як беларуска-літоўская арыстакратыя у сваёй Айчыне. Радзівілы, Астрожскія, Хадкевічы, Сапегі, Валовічы, Пацы, Кішкі і іншыя заможныя арыстакратычныя фаміліі мелі неабмежаваную палітычную і адміністрацыйную ўладу, ім належалі велізарныя землеўладанні і значныя фінансавыя сродкі, з якіх у цяжкую для Княства гадзіну яны нават давалі ссуду ў дзяржаўны скарб. Не дзіўна таму, што менавіта магнаты (у першую чаргу Радзівілы) былі натхніцелямі антыцэнтралісцкіх, сепаратысцкіх настрояў у асяроддзі беларуска-літоўскай шляхты, правадырамі незалежніцкіх, патрыятычных ідэяў. Поўная дзяржаўна-палітычная самастойнасць Вялікага Княства Літоўскага цалкам адпавядала сацыяльна-палітычным і эканамічным інтарэсам мясцовай арыстакратыі.

Беларуска-літоўская шляхта выказвала пэўны час, наадварот, настроі антынезалежніцкія, антыпатрыятычныя, калі пад цяжарам Лівонскай вайны і ў імкненні набыць тыя сацыяльна-палітычныя правы, якія мела польская шляхта ў Кароне, настаяла, насуперак волі магнатаў, на заключэнні Люблінскай уніі, у выніку якой Вялікае Княства Літоўскае аб'ядналася з Польшчай у адну федэратыўную дзяржаву, хаця і захавала пры гэтым уласныя адміністрацыю, суд, войска, скарб, дзяржаўную мову і г. д. Саюз беларуска-літоўскай і польскай шляхты супраць улады магнатаў у такой жа ступені адпавядаў інтарэсам гэтай шляхты, як і ваенна-палітычны саюз дзвюх дзяржаў.

Але пасля Люблінскай уніі, калі шляхта ў асноўным задаволіла свае патрабаванні, патрыятычныя настроі канчаткова перамагаюць сярод розных слаёў насельніцтва Вялікага Княства Літоўскага, незалежніцкія ідэі займаюць трывалае месца ў грамадска-палітычнай свядомасці. Занадта шмат страціла дзяржава ў выніку Люблінскай уніі, занадта шмат заплаціла за шляхецкія вольнасці і ваенна-палітычную падтрымку Польшчы: заключэнню уніі папярэднічала незаконнае далучэнне да Польшчы ўсёй, па сутнасці, Украіны. Своеасаблівай рэакцыяй супрацьдзеяння на палажэнні Люблінскай уніі было прыняцце ў 1588 г. новага Статута Вялікага Княства Літоўскага, які юрыдычна замацаваў значную адміністрацыйна-палітычную самастойнасць Княства ў складзе Рэчы Паспалітай. Статут 1588 г. узнавіў, у прыватнасці, зафіксаванае яшчэ Статутам 1529 г., але скасаванае актам Люблінскай уніі палажэнне, згодна якому, акрамя мясцовых ураджэнцаў, ніхто не меў права набываць у Вялікім Княстве землі і маёнткі, атрымліваць званні і чыны. І калі сярод беларуска-літоўскіх магнатаў былі папулярныя ідэі дзяржаўнага суверэнітэту, барацьбы супраць празмернага дэспатызму каралеўскай улады, абароны свабоды веравызнання, то не дзіўна, што гэтымі ж ідэямі

прасякнуты шматлікія творы тагачасных пісьменнікаў Беларусі і Літвы. В. Агрыпа, А. Рымша, Г. Пельгрымоўскі, Я. Радван, Я. Казаковіч настойліва называюць сябе ліцвінамі, а сваю Айчыну – Літвой, насуперак цэнтралісцкай тэндэнцыі польскіх ідэолагаў, якія прытрымліваліся традыцыйных азначэнняў “сарматы” (уся шляхта Рэчы Паспалітай) і “Сармація” (Польшча і Вялікае княства Літоўскае), набыўшых асаблівую папулярнасць у XVII–XVIII стст.

Развіццю шматмоўнай, свецкай па свайму характару літаратуры ў Вялікім Княстве Літоўскім у другой палове XVI ст. спрыяла не толькі адсутнасць дзяржаўна-палітычнай цэнзуры, што вынікала з прававой гарантаванасці магнацка-шляхецкіх прывілеяў і вольнасцяў, з адноснага дэмакратызму дзяржаўнага ўкладу, але і адсутнасць цэнзуры рэлігійна-духоўнай, што вынікала з незалежнасці вышэйшага феадальнага саслоўя ад улады духавенства, са свабоды веравызнання і пераходу ў іншую рэлігію, гарантаванай актам Варшаўскай канфедэрацыі 1573 г. (гэты акт быў затым уведзены і ў Статут 1588 г.). Для параўнання адзначым, што становішча маскоўскіх баяр і дваран як царскіх халопаў, у сферы палітычнай і матэрыяльнай залежных ад вялікага гасудара, а ў сферы духоўнай – ад цэнтралізаванай улады праваслаўнай царквы, не спрыяла ўзнікненню ў Маскоўскім княстве ў другой палове XVI ст. друкаванай свецкай літаратуры, у тым ліку паэзіі.

Рэфармацыя дала магчымасць заможнай беларуска-літоўскай арыстакратыі адыгрываць рашаючую ролю ў рэлігійных справах, а існаванне ў Вялікім Княстве Літоўскім адразу некалькіх веравызнанняў садзейнічала выпрацоўцы талерантнасці, якой не ведала ні Маскоўскае княства, ні большасць іншых дзяржаў Заходняй Еўропы. У такіх варунках на тэрыторыі Беларусі і Літвы ў другой палове XVI ст. шпарка распаўсюджваецца кнігадрукаванне. Пад апекай магнатаў у шматлікіх друкарнях, вольных ад дзяржаўнай і духоўнай цэнзуры, выдаваліся кнігі не толькі рэлігійнага, але і свецкага зместу, у тым ліку і мастацкія творы. Па падліках спецыялістаў, толькі ў друкарнях Вільні і Еўя (Вевіса), без уліку прадукцыі друкарняў Брэста, Нясвіжа, Лоска, Любчы і інш., у XVI ст. выдадзена кніг богаслужэбна-тэалагічнага характару – 77, палемічных твораў – 83, панегірыкаў – 137, на тэмы маральна-этычныя – 16, палітычныя – 18, эканамічныя – 3, юрыдычныя – 16, медыцынскія – 2, гістарычныя – 2, навукова-вучэбнай літаратуры – 31, апісанняў падарожжаў – 3, розныя іншыя свецкія выданняў – 15. Што датычыцца моў, на якіх у гэты час выдаваліся кнігі ў Вільні і Еўі, атрымліваюцца наступныя лічбы: з 324 кніг на беларускай ў царкоўнаславянскай мовах надрукавана 50, на літоўскай – 3, на польскай – 114, на латышскай – 1, на італьянскай – 1, на грэцкай – 1, на лацінскай – 151, адначасова на некалькіх мовах выдадзена 3 кнігі. Дамінуючыя пазіцыі ў кнігадрукаванні і літаратуры займалі тры мовы: лацінская, польская, беларуская (“руская”). З агульнай колькасці кніг, выдадзеных ў XVI – першай палове XVII ст. на тэрыторыі ўсяго Вялікага

Княства Літоўскага, на польскай мове надрукавана 46 %, на лацінскай – 38 %, на беларускай і царкоўнаславянскай – 10 %.

Такім чынам, з усіх выдадзеных кніг найбольшую колькасць складалі кнігі на польскай мовай (падатлівай на мясцовыя ўплывы, з некаторымі рэгіянальнымі асаблівасцямі), найменшую – кнігі, друкаваныя кірыліцай (альбо на старабеларускай мове, альбо на царкоўнаславянскай таксама з некаторымі рысамі старабеларускай мовы). Разгледзім прычыны такой спецыфічнай моўнай сітуацыі.

Пражскімі і віленскімі кірылічнымі выданнямі 1517–1525 гг. Францішка Скарыны пачалося кнігадрукаванне Беларусі і Літвы. На жаль, пасля таго, як дзейнасць Скарыны ў Вільні спынілася, наступная друкарня на тэрыторыі Вялікага Княства Літоўскага з’явілася толькі ў 1553 г. у Брэсце і пачала выдаваць кнігі ўжо на польскай мове. На польскай і лацінскай мовах выдавала сваю прадукцыю пераважна большасць іншых друкарняў Беларусі і Літвы другой паловы XVI ст.

Праўда, у 1562 г. дзве кнігі на старабеларускай мове выдаў у Нясвіжы Сымон Будны, на роднай мове надрукаваў “Евангелле” ў 70-80-х гг. Васіль Цяпінскі, значную колькасць кірылічных друкаў выпусцілі, пачынаючы з 1575г., у Вільні Мамонічы, а з 90-х гг. – друкарня Віленскага праваслаўнага брацтва. Але, калі на лацінскай і польскай мовах друкавалася акрамя богаслужэбнай літаратуры шмат літаратуры свецкай (навуковая, гістарычная, мастацкая і г.д.), на старабеларускай і царкоўнаславянскай – пераважна творы рэлігійнага зместу. Вельмі рэдка ў кірылічных друках XVI ст. змяшчаліся вершаваныя творы (звычайна гэта былі эпіграмы на магнацкія гербы), няма пакуль ніякіх звестак пра выданне ў XVI ст. вершаваных твораў на старабеларускай мове асобнымі зборнікамі.

Значную частку кірылічных друкаў складалі кнігі на царкоўнаславянскай мове, традыцыйнай для праваслаўнага духавенства, што таксама не спрыяла развіццю беларускай мовы і літаратуры. Калі, напрыклад, гетман Рыгор Хадкевіч хацеў даручыць Івану Фёдараву і Пятру Мсціслаўцу выдаць “Вучыцельнае евангелле” ў перакладзе на простую (беларускую) мову для ўразумення простых, невучоных людзей – “мудрыя, вучоныя людзі” адгаварылі яго ад такога намеру, і кніга выйшла ў 1569 г. у Заблудаве на традыцыйнай царкоўнаславянскай мове (хутчэй за ўсё, гэтымі “мудрымі” людзьмі былі ўцёкшыя з Маскоўскага княства князь Андрэй Курбскі і старац Арцёмій).

Кнігадрукаванне на царкоўнаславянскай і старабеларускай мовах было цесна звязана з праваслаўем, і адставанне кірылічнага кнігадрукавання ад кнігадрукавання на лацінскай і польскай мовах шмат у чым вытлумачваецца пазіцыяй праваслаўнага духавенства, якое не саступала каталіцкаму ў рэакцыйнасці і далёка пераўзыходзіла яго ў кансерватыўнасці, ваяўнічай непрымірмасці да ўсяго новага ў рэлігійным і грамадскім жыцці. У канцы XVI ст. заняпад праваслаўнай царквы ў параўнанні з іншымі канфесіямі Вялікага Княства Літоўскага (каталіцтвам, кальвінізмам) стаў асабліва

прыкметным, што выклікала небеспадстаўную трывогу найбольш сумленных прыхільнікаў праваслаўя.

Шырокае распаўсюджанне ў Беларусі і Літве лацінскай мовы з'явілася адным з вынікаў дзейнасці ў апошняй чвэрці XVI ст. езуітаў у Вялікім Княстве Літоўскім. Да таго часу веданне лацінскай мовы як мовы антычнай і агульнаеўрапейскай культуры было прывілеяй вузкага кола асветнікаў-гуманістаў, а як мова каталіцкага богаслужэння – прафесійным абавязкам святароў у касцёлах. У суседняй Польшчы лацінская мова была распаўсюджана значна шырэй, з'яўлялася не толькі мовай богаслужэння, але і асноўнай літаратурнай мовай, мовай каралеўскай канцылярыі, судавага справаводства.

Толькі ў самым канцы XVI – пачатку XVII ст., калі езуіты адкрылі ў Беларусі і Літве цэлы шэраг школаў і калегій, а ў Вільні ў 1579 г. заснавалі акадэмію, калі друкарня Віленскай езуіцкай акадэміі навадніла краіну шматлікімі рэлігійнымі кнігамі, палемічнымі брашурамі, панегірычнымі зборнікамі на лацінскай мове, – толькі тады лацінская мова стала здабыт-кам адносна шырокіх слаёў арыстакратыі, шляхты, гараджан Вялікага Княства Літоўскага.

Аднак, хаця друкарня Віленскай акадэміі (да 1589 г. – друкарня Мікалая Крыштафа Радзівіла Сіроткі) выдала ў канцы XVI ст. нямала зборнікаў з вершаванымі практыкаваннямі навучэнцаў і выпускнікоў акадэміі, яны не ўнеслі прыкметнага ўкладу ў тагачасную літаратуру Беларусі і Літвы, бо не вылучаліся ні глыбокім зместам, ні дасканалай формай (у адрозненне ад багатай і разнастайнай творчасці паэтаў-езуітаў XVII ст.: М. Сарбеўскага, М. Бойера, Я. Эйсманта і інш.). Росквіт езуіцкага вершаскладання быў яшчэ наперадзе, і адбыўся ён ужо ў культурна-стылявых рамках Барока. На лацінскай мове пісалі Ф. Градоўскі і Я. Радван, але па веравызнанні абодва гэтыя аўтары былі пратэстантамі, скон-чылі заходнееўрапейскія універсітэты і прадстаўлялі лагер Рэфармацыі, у той час як езуіцкія паэты з'яўляліся актыўнымі прыхільнікамі ідэяў Контррэфармацыі.

Польская мова ў грамадскім і культурным жыцці Вялікага Княства Літоўскага адыгрывала ў другой палове XVI ст. надзвычай важную ролю, хаця і не галоўную, як у XVII–XVIII стст.

Шырокае распаўсюджанне ў кнігадрукаванні і літаратуры польскай мовы вытлумачваецца перш-наперш тым, што, насуперак патрыятычным спробам С. Буднага і В. Цяпінскага выдаваць пратэстанцкія кнігі па-беларуску, мовай Рэфармацыі ў Княстве стала польская мова. Часткова прычыніліся да гэтага браты Мікалай Радзівіл Чорны (1515–1565) і Мікалай Радзівіл Руды (1512–1584), правадыры кальвінізму – найбольш магутнай у Польшчы, Беларусі і Літве пратэстанцкай плыні. Шчырыя ліцвіны ў палітыцы, прыхільнікі дзяржаўнай незалежнасці і самастойнасці Княства, абодва Мікалаі па-польску размаўлялі і пісалі (хаця ведалі і беларускую мову), былі пабраныя з полькамі і пачуваліся ў пэўнай ступені носбітамі польскай культуры.

Акрамя суб'ектыўных прычынаў былі і аб'ектыўныя: кальвінскія ідэі даходзілі да Літвы праз Малапольшчу і Падляшша, пратэстанцкія дзеячы суседніх рэгіёнаў трымаліся разам, выступаючы агульным фронтам супраць каталіцкага касцёла. Нейкі час кальвінскія зборы ў Кароне і Княстве мелі агульную арганізацыю, беларускія і літоўскія пратэстанты высылалі сваіх прадстаўнікоў на генеральны сінод у Польшчу. Зразумела, што братам па веры для паразумення патрэбна была нейкая агульная мова, а паколькі польскіх братоў было больш і да праўдзівай веры яны далучыліся крыху раней – менавіта польская мова выбіраецца на ўсходзе Еўропы пратэстантамі розных краінаў у якасці міжнароднай.

У 1553 г. берасцейскі староста, віленскі ваявода, канцлер вялікі літоўскі Мікалай Радзівіл Чорны парваў з каталіцкім касцёлам і арганізаваў у Бярэсці першы на тэрыторыі Княства кальвінскі збор. На кароткі час – да канца 60-х гг. XVI ст. – Бярэсце ператвараецца ў адзін з інтэлектуальных цэнтраў Еўропы, куды з'язджаюцца вядомыя вучоныя, пісьменнікі, музыканты, а таксама – ў буйны выдавецкі цэнтр, які прызначаў сваю прадукцыю не толькі чытачам Беларусі і Літвы, але і Польшчы (імякненне друкароў рэалізоўваць частку накладаў за Бугам – яшчэ адна прычына дамінацыі ў літаратуры Княства польскай мовы). Спачатку з ініцыятывы канцлера ў Бярэсці наладжвае выдавецкую справу вучань Эразма Ратэрдамскага, кракаўскі друкар Бернард Ваявудка. Пасля трагічнай смерці Б. Ваявудкі ў 1564 г. друкарня спыніла сваю дзейнасць, але праз чатыры гады пачала працаваць друкарня Станіслава Мурмэліуса і Цыпрыяна Базыліка, таксама пры падтрымцы М. Радзівіла.

У 50-х гг. пачаўся актыўны пераход магнатаў і шляхты з каталіцызму і праваслаўя ў лагер пратэстантызму, а ў канцы 60-х гг. прыхільнікі новага веравызнання займалі ўжо ўсе, па сутнасці, важнейшыя дзяржаўныя пасады ў Вялікім Княстве Літоўскім. Менавіта ў 50-60-х гг. XVI ст. у беларускай літаратуры з'яўляюцца першыя польскамоўныя творы, польская мова робіцца літаратурнай мовай на тэрыторыі Беларусі і Літвы, больш папулярнай, чым у самой Польшчы, дзе ў літаратуры панавала лацінская мова.

Пасля Люблінскай уніі польская мова зрабілася універсальнай мовай зносінаў паміж рознымі народнасцямі Рэчы Паспалітай, хаця не мела статуса дзяржаўнай мовы ні ў Княстве, ні ў Кароне (дзяржаўнымі мовамі там былі адпаведна старабеларуская і лацінская). Акрамя таго, польская мова была мовай вялікакняскага двара ў Вільні (цікава, што ў другой палове XVII ст. у Расіі польская мова таксама нейкі час была моваю двара і адукаванага асяроддзя, адыгрываючы тую ролю, якая пазней выпала на долю французскай). Польская мова была зразумелая прадстаўнікам усіх веравызнанняў і мела, у параўнанні з лацінскай і старабеларускай мовамі, найбольш шырокую чытацкую аудыторыю сярод адукаваных магнатаў, шляхціцаў, гараджан. Менавіта таму з канца XVI ст. польскую мову пачынаюць актыўна выкарыстоўваць беларускія і ўкраінскія праваслаўныя

аўтары, у навучальныя праграмы брацкіх школаў поруч з лацінскай і стара-славянскай мовамі ўваходзіць і польская.

У Вялікім Княстве Літоўскім, а не ў Польшчы былі выдадзены першыя пераклады на польскую мову Цыцэрона, Кальвіна, Э. Ратэрдамскага, А. Фрыча-Маджэўскага, А. Паляка; прызначаліся гэтыя пераклады для сярэднеадукаванага чытача як Княства, так і Кароны.

Шырокае выкарыстанне польскай мовы ў кнігадрукаванні і літаратуры Беларусі і Літвы неправамерна было б, аднак, тлумачыць як вынік выцяснення менш развітай мовы больш развітай, як вынік панавання культуры Польшчы над культурай Вялікага Княства Літоўскага. У другой палове XVI ст. у Польшчы польская мова і літаратура яшчэ толькі фарміраваліся, паступова выцясняючы лацінскую мову і лацінамоўную літаратуру, прычым важную ролю ў іх фарміраванні, як паказалі даследаванні, адыгрывалі суседнія беларуская і ўкраінская мовы і літаратуры.

Польская мова паэтаў Вялікага Княства Літоўскага значна адрознівалася ад польскай мовы паэтаў Кароны, бо знаходзілася ў непасрэдным кантакце з беларускай мовай, адлюстравала многія яе рысы і асаблівасці. Нават на мову ўраджэнца Польшчы Мацея Стрыйкоўскага беларуская мова зрабіла значны ўплыў, чаму спрыяла не толькі доўгае знаходжанне Стрыйкоўскага ў Беларусі, але і актыўнае выкарыстанне ім у сваёй творчасці мноства беларуска-літоўскіх крыніц (у першую чаргу напісаных на старабеларускай мове мясцовых летапісаў).

Па колькасці твораў і іх аб'ёму польскамоўная літаратура Беларусі і Літвы другой паловы XVI ст. відавочна аспярэджвае лацінамоўную і беларускамоўную. Напрыклад, у тагачаснай паэтычнай практыцы па-беларуску пісаліся толькі невялікія эпіграмы на магнацкія гербы, а для стварэння вялікіх эпічных паэмаў аўтары выкарыстоўвалі лацінскую мову (Б. Гіяцынт, Ф. Градоўскі, Я. Радван) як класічную мову эпохі, альбо польскую як зразумелую найбольшай колькасці чытачоў (М. Стрыйкоўскі, А. Рымша, Г. Пельгрымоўскі). Ідэі патрыятызму, дзяржаўнай незалежнасці, грамадзянскай годнасці выказваліся пісьменнікамі Беларусі і Літвы не на беларускай і літоўскай мовах, а на лацінскай і польскай.

Шматмоўнасць тагачаснай літаратуры спрыяла яе шырокаму распаўсюджанню ў культурным жыцці Вялікага Княства Літоўскага. Рэфармацыя, якая выклікала да жыцця масавае кнігадрукаванне на землях Вялікага Княства, прычынілася тым самым да развіцця прыгожага пісьменства (у першую чаргу, паэзіі), заняўшага пачэснае месца ў прадукцыі друкарняў Бярэся, Нясвіжа, Лоска. Але сапраўдны росквіт літаратуры ў Вялікім Княстве Літоўскім звязаны з дзейнасцю друкарняў Вільні, якая ў канцы XVI ст. зрабілася буйнейшым пасля Кракава цэнтрам кнігадрукавання ў Рэчы Паспалітай. Менавіта ў Вільні ўбачылі свет паэтычныя творы Г. Белазора, Б. Гіяцынта, Ф. Градоўскага, А. Рымшы, Я. Радвана Я. Казаковіча, С. Кулакоўскага, С. Лаўрэнція, Я. Пратасовіча, шматлікія пратэстанцкія і езуіцкія вершаваныя зборнікі. Зразумела, не ўсе тагачасныя вершаваныя

творы можна назваць паэзіяй у высокім значэнні гэтага слова, асабліва калі мець на ўвазе вершаваныя практыкаванні навучэнцаў пратэстанцкіх школаў, езуіцкіх калегій, Віленскай езуіцкай акадэміі. Па-сутнасці, кожны адукаваны шляхціц, выпускнік той ці іншай навучальнай установы, мог скласці і надрукаваць вершаваны твор, прысвечаны нейкай канкрэтнай жыццёвай падзеі: нараджэнню сына ў магната- апекуна, шлюб да чакі суседа-шляхціца, заўчаснай смерці вядомага чалавека.

У другой палове XVI ст. у асяроддзі адукаванай беларуска-літоўскай шляхты узрастае цікавасць да гісторыі, прычым не толькі да гісторыі роднага краю, але і да гісторыі ўласнай сям'і. Невыпадкова менавіта на гэты час прыпадае зараджэнне гісторыка-мемуарнага жанру ў беларускай літаратуры, які зойме ў ёй вядучае месца ў XVII–XVIII стст. Эпоха Адраджэння ўзмацніла цікавасць чалавецтва да свайго мінулага, а Рэфармацыя адсунула заслону недатыкальнасці і непаграшымасці з рэлігійнага прынцыпу вытлумачэння падзеяў гісторыі. Пашыраюцца гуманістычныя погляды на гісторыю як на сукупнасць чалавечых спраў і ўчынкаў, няхай сабе гэтыя ўчынкі і разумеліся пакуль што як, у асноўным, подзвігі каралёў, палкаводцаў, высакародных герояў. Для таго, каб чалавечы ўчынак набыў статус гістарычнай падзеі і застаўся ў памяці нашчадкаў, ён абавязкова павінен, аднак, быць зафіксаваны пісьмова: у гістарычным дакуменце альбо, што яшчэ лепш – у літаратурным творы. Вера ва ўсемагутнасць пісьмовага, а тым больш друкаванага слова характэрна для ўсіх без выключэння пісьменнікаў Беларусі і Літвы XVI ст., адсюль вынікала і ўсведамленне свясчэннага абавязку пісьменніка перад гісторыяй і народам.

Наколькі тыповымі былі для тагачасных пісьменнікаў нараканні на сваё няўмельства і недасведчанасць у літаратурнай справе, настолькі традыцыйнымі былі тлумачэнні матываў, якія насуперак сціпласці і нерашучасці пабудзілі аўтараў усё ж такі ўзяцца за пяро: жаданне захаваць для гісторыі памяць пра тую ці іншую перамогу, пра подзвігі і жыццё тых ці іншых герояў. Так, Цыпрыян Базылік у прадмове да паэмы “Надпіс на магіле зацнага шляхціца Паўла Сецыгнёўскага” запэўнівае, што ён доўга чакаў, калі хто-небудзь з сапраўдных паэтаў у славіць шляхетнае жыццё і мужную смерць Паўла Сецыгнёўскага, але, так і не дачакаўшыся, вырашыў скласці хаця б сціплы надмагільны надпіс, каб аддаць належнае рыцарскім подзвігам і цнотам героя, не шкадаваўшага сваёй крыві дзеля шчасця Айчыны, пакінуць моладзі прыклад для наследавання і захаваць імя мужанага шляхціца ў памяці нашчадкаў.

Зрэшты, шчырыя прызнанні пісьменнікаў у нявопытнасці і няўмельстве не павінны ўводзіць нас у зман, бо, з аднаго боку, гэта быў па тым часе дзейсны сродак засцерагчыся ад нападак нядобразычлівай крытыкі (ад Заіла), а з другога – дэманстрацыя сціпласці аўтараў, якім напісанне нават зусім невялікіх твораў гарантавала, па ўяўленнях XVI–XVIII стст., бессмяротнасць і ўдзячную памяць чытачоў наступных пакаленняў.

І ўсё ж Рэнэсанс толькі ўзвысіў ролю літаратуры як своеасаблівай скарбонкі чалавечай памяці, фіксатара гістарычных падзеяў і подзвігаў

знакамітых герояў. Сама гэтая традыцыя існавала ў тым ці іншым выглядзе заўсёды: як у антычныя часы, так і ў эпоху Сярэднявечча. Выдатны ўсходнеславянскі рэлігійны дзеяч і пісьменнік Кірыла Тураўскі (каля 1130–1182) пісаў у адным са сваіх твораў: “Яко же историци и ветия, рекше летописьци и песнотворци прикланяють своя слухи в бывшая между цесари рати и выпльчения, да украсят словесы и възвеличат мужьствовавъшая крепко по своемъ цесари и не давъших в брани плещю врагом, и тех славяще похвалами венчают, колми паче нам лепо есть и хвалу к хвале приложити храбром и великым воеводам божиям, крепко подвизавъшимся по сыне божию, своемъ цесари и госпoде нашемъ Иисусе Христе”.

Трэба адзначыць, што ў гуманітарных навуках склаўся своеасаблівы культ Рэнэсансу, пачатак якому паклалі яшчэ ў XIX ст. слынныя працы Г. Фойгта і Я. Буркхардта. На савецкіх даследчыкаў моцна ўплываў таксама аўтарытэт Ф. Энгельса, які называў Адраджэнне эпохай тытанаў і найвялікшым прагрэсіўным пераваротам у гісторыі чалавецтва. Культ Рэнэсансу спараджаў негатыўнае стаўленне да сумежных эпох: “цёмнага” Сярэднявечча і “кансерватыўнага” Барока, супраць чаго рашуча выступалі вучоныя-медыявісты, знаходзячы ў сярэднявечнай культуры многія элементы культуры Адраджэння і сцвярджаючы ідэю пераемнасці эпох. Ад празмернага захаплення Рэнэсансам засцерагалі многія мысляры хрысціянскай арыентацыі (А. Лосеў, М. Бердзьеў), звяртаючы ўвагу не толькі на дасягненні, але і на негатыўныя з’явы ў тагачаснай культуры, называючы гэту эпоху пачаткам згубнага шляху чалавецтва.

Падзяляючы ў цэлым традыцыйны погляд на Адраджэнне як на эпоху, што ўнесла вялікі ўклад у развіццё цывілізацыі і змяніла парадыгму чалавечага мыслення, не варта, аднак, ужываць катэгарычныя ацэнкі тыпу “прагрэсіўная/ рэакцыйная”, “перадавая / кансерватыўная” ў дачыненні да з’яў культуры. Тым больш што, адной з рэгіянальных асаблівасцяў культуры Вялікага Княства Літоўскага з’яўляецца размытасць межаў паміж рэнэсансавым і сярэднявечна-хрысціянскім метадам мыслення ў параўнанні з культурай Заходняй Еўропы.

Павага да эпохі, якую мы вывучаем, павінна выяўляцца не ў яе фетышызацыі, не ў павярхоўнай “рэнэсансаманіі”, а ў падпарадкаванні галоўнаму прынцыпу гуманістаў Рэнэсансу: “Ad fontes!” (“Да крыніцаў!”). Да таго часу, пакуль не будуць уведзены ў нацыянальную культурную прастору ўсе шматмоўныя тэксты XVI–XVIII стст., нашыя разважанні пра спецыфіку таго ці іншага перыяду ў беларускай літаратуры застануцца ў значнай ступені спекулятыўнымі.

Літаратура

1. Кавалёў С.В. Героіка-эпічная паэзія Беларусі і Літвы канца XVI ст. Мн., 1993.
2. Кавалёў С.В. Станаўленне польскамоўнай паэзіі ў полілінгвістычнай літаратуры Беларусі эпохі Рэнэсансу. Мн., 2002.

3. Кавалёў С.В. Гісторыя беларускай літаратуры: другая палова XVI ст. Мінск, 2005.
4. Падокшын С.А. Беларуская думка ў кантэксце гісторыі і культуры. Мн., 2003.
5. Саверчанка І.В.: Кніжна-пісьмовая культура Беларусі. Адраджэнне і ранняе барока. Мн., 1998.

Пытанні

1. У якіх грамадска-палітычных умовах развівалася беларуская літаратура ў другой палове XVI ст.?
2. Якія важнейшыя змены адбыліся ў літаратуры Рэнэсансу ў параўнанні з папярэдняй эпохай?
3. Як паўплывала на развіццё літаратуры з'яўленне кнігадрукавання ў ВКЛ?
4. Чаму беларуская літаратура была шматмоўнай і якія мовы найчасцей ужываліся для напісання літаратурных твораў?
5. Акрэсліце сферу ўжывання беларускай мовы ў пісьменстве ВКЛ?

АДАМ МІЦКЕВІЧ І СТАНАЎЛЕННЕ РАМАНТЫЧНЫХ ТРАДЫЦЫЙ БЕЛАРУСКАЙ ЛІТАРАТУРЫ

Рамантычны пералом першай трэці XIX ст. ў літаратуры на Беларусі быў прасякнуты духам свабоды айчыны і нацыянальна-вызваленчай барацьбы. Апрача таго, яго знамянальнымі прынцыпамі былі “народнасць, рэгіяналізм, маладосць як пазітыўная маральная катэгорыя і як кампанент літаратурнай біяграфіі”¹. Вызначальная роля ў афармленні і замацаванні гэтых прынцыпаў належыць, бясспрэчна, Адаму Міцкевічу, які прынёс у еўрапейскую літаратуру нязвыкла ўзнёслае, узвялічанае апяванне Айчыны, абагаўленне яе, надаў новае дыханне рамантычнаму культу свабоды, увязаўшы яго не толькі з разнявольваннем духу мяцежнай, не падлеглай ніякаму ўціску асобы, але з вызваленнем разабранай на часткі, страціўшай свабоду пасля трох раздзелаў Рэчы Паспалітай радзімы. Айчына бачылася і апявалася Міцкевічам у розных іпастасях: у дзяржаўнай, як Рэч Паспалітая, і тут ён выступаў у шырокім сэнсе як польскі (рэчапаспалітаўскі) патрыёт; у этнічнай, краёва-рэгіянальнай, якая акрэсліваецца і замыкаецца межамі Літвы-Беларусі, прынёманскага наваградскага краю. Рамантычны рэгіянальны культ Айчыны быў звязаны ў Міцкевіча не толькі з канкрэтнай гістарычнай сітуацыяй, у якой ён пачынаў свой творчы шлях, але і з нацыянальнай сармацка-рыцарскай традыцыяй, калі айчына і каханая былі прадметамі рыцарскага служэння і абагаўлення. Ва ўспрыняцці Міцкевіча гэтыя два ідэалы часам былі настолькі блізкімі, што паэтычны вобраз аднаго з іх адразу ж выклікаў асацыятыўную сувязь з другім, цесна зліваючыся ў

¹ Witkowska A., Przybylski R. Romantyzm. PWN. Warszawa, 2000. S. 207-

адну карціну быцця, як напрыклад, у санеце “Пілігрым” з крымскага цыкла, дзе туга па радзіме цесна пераплятаецца з успамінам пра Марылю Верашчака. Служэнне айчыне было апета паэтам як найвышэйшы патрыятычны абавязак і духоўная місія ў “Гражыне”, “Конрадзе Валенродзе”, трэцяй частцы “Дзядоў”, “Пане Тадэвушы”. Гэта была ключавая ідэя, з якой усходнеславянскі рамантызм пачынаў дыялог з усёй еўрапейскай супольнасцю па пытанні аб лёсе сваёй краіны, якая была яшчэ зусім нядаўна ўплывовай і моцнай дзяржавай.

Станаўленне асобы Міцкевіча з дзяцінства праходзіла ў атмасферы традыцыйнага шляхецкага дома з культам інтэлектуальных заняткаў, свабодалюбства і спадзяванняў на аднаўленне былой шляхецкай дэмакратыі і незалежнасці. Патрыятызм, што быў уласцівы сармацкаму светаадчуванню эпохі росквіту барока ў Рэчы Паспалітай, апошнімі апалагетамі якога былі барскія канфедэраты і легіянеры Касцюшкі, менавіта на хвалі рамантызму ўзнавіўся як прынып светаадчування, як важная маральна-этычная катэгорыя, адсунутая ў ідэалогіі Асветніцтва на другарадныя пазіцыі. Арганічна і натуральна падыходзяць да замацавання гэтага прыныпу ў якасці асноўнага студэнты-філаматы, спазнаючы вытокі свайго патрыятызму не толькі праз уласцівае прыродзе чалавека пачуццё адданасці роднаму кутку, але і праз творы літаратуры, перадусім «Спевы гістарычных» Юльяна Урсына Нямцэвіча, старэйшага іх сучасніка, пісьменніка, удзельніка гераічных змагарных падзей канца ХУІІІ ст. Да таго ж філаматы, як слушна заўважана даследчыкамі, былі злучаны не толькі супольнасцю літаратурных і навуковых заняткаў, але «усе яны належалі да першага пакалення, народжанага ў няволі»². Адчуванне сваёй пакліканасці як прадстаўнікоў новага маладога пакалення, якое абавязана выправіць «віну бацькоў», нараджала пачуццё салідарнасці і патрыятычны ўздых, жаданне самаахвярных гераічных учынкаў, што кардынальна зменяць сітуацыю ў лепшы бок, пракладуць шлях да “зары свабоды”. Так у эстэтыцы рамантызму, рэпрэзентаванай Міцкевічам і філаматамі, выпяваў культ Айчыны, які набываў свае канкрэтныя вобразна-семантычныя абрысы. Такім сімвалічным вобразам стала «залатая чара» («czara złota») з «Песні філаматаў», якая перадаецца па кругу, ад вуснаў да вуснаў, сябрамі-аднадумцамі і азначае асаблівае *прычасце* «мёдам айчыны», што яднае іх усіх у любові, братэрстве і патрыятычным служэнні:

Гэй, знікні, суму хмара!
Жывём мы толькі раз.
Хай залатая чара
Не марна вабіць нас.
Пускай яе па кругу,
Падай у рукі другу,
Бяры і пі да дна,
Дзе глыб жыцця відна.
І не мялі пустое –

² Siwicka D. Romantyzm, 1822-1863. W-wa. 1997. S. 10.

У чары польскі мёд,
Спявайма толькі тое,
Што родны склаў народ.³
(Пераклад А.Вялюгіна)

У важны рамантычны вобраз - топас вырастаў культ юнацтва, увасоблены ў міцкевічаўскай «Одзе да маладосці», якая стала «першым у Польшчы маніфестам пакалення»⁴. Палеміка са «старымі» ў гэтым вершы вялася Міцкевічам як у сэнсе адмаўлення прайграўшага пакалення, так і ў сэнсе крытыкі асветніцкага эстэтычнага кірунку, неадпаведнага сучасным задачам. Стаўка паэтам рабілася на энтузіязм і прагу перамен, уласцівыя маладосці, якая ў супольнасці сяброў («Razem, młodzi przyjaciele») сцвердзіць і замацуе новыя каштоўнасці жыцця. Апораю ж для апошніх абвяшчаўся даўні сармацка-рыцарскі патрыятычны ідэал, згодна з якім шчаслівы той, хто загінуў у змаганні за славу айчыны:

І той шчаслівы, хто ў бойцы загінуў,
Лёгшы ў брацкай магіле,
Славу ўздымае краіны;
Разам, сябры маладыя!...⁵
(Пераклад А.Вялюгіна і С.Дзяргая)

Менавіта маладыя, поўныя адчування «нектару жыцця» сілы, здольныя перамяніць лёс краіны і абвясціць сонечную раніцу вызвалення («jutrzeńko swobody»), сцвярджалася ў міцкевічаўскім вершы. Такім чынам, Айчына ўяўлялася аб'ектам асаблівай увагі і асаблівага клопату філаматаў. Міцкевіч і яго сябры чулі сябе пакліканымі на высокае служэнне ёй, а рамантызм адкрываў новыя эстэтычныя магчымасці для адлюстравання гэтага ідэалу ў літаратуры.

Такое разуменне Айчыны абумовіла і асаблівую сімволіку, адбор вобразных выяўленчых сродкаў, што пры паслядоўнасці выкарыстання, нарадзіўшыся ў філамацкай лірыцы пачынаюць паўтарацца, вяртаюцца ў новым абліччы ў творах іншых перыядаў, адгукаюцца ў «Санетах», у «Пане Тадэвушы», у лазанскім цыкле. У філамацкі перыяд вобразы айчыны альбо гераічна-змагарныя, як у «Гражыне», альбо канкрэтна-сітуацыйныя, звязаныя з навакольнай тапанімікай, гідронімамі, колам сяброў, як у баладзе «Свіцязь».

Гэта быў той светлы і шматабяцальны перыяд лёсу паэта, калі яшчэ не прадбачылася ні высылка, ні эміграцыя, якая стане пажыццёвай. Менавіта на эміграцыі і ў высылцы ў творах Міцкевіча малая «краёвая» радзіма народзіць такую ўсёпаглынальную тугу па ёй, што вобразы-топасы яе, як «навязлівыя ідэі-сімвалы» будуць вяртаць да сябе штораз паэтавы дух. Адным з такіх топасаў стане супастаўленне-параўнанне квітнеючай і пышна-чужыны (крымскай раскошы ў «Санетах», італьянскай пышнасці ў «Пане Тадэвушы») з пакінутай, занябанай, зняслаўленай Айчынай, якая тым не менш найдаражэйшая і найлепшая для сэрца паэта.

³ Міцкевіч А. Вершы і паэмы. Мн., 2000. С.97.

⁴ Siwicka D. Romantyzm ... S. 12.

⁵ Міцкевіч А. Вершы і паэмы... С.95-96.

Першапачатковая вобразная мадэль гэтага супастаўляльнага топасу з’явілася ў філамацкі перыяд у фрагменце няскончанай паэмы «Картофля»:

О навагрудскі край - мой родны дом,
Праслаўлены Трамбецкага пярком,
Куды б мяне ні кінуў лёс жыццёвы,
Забыць я не змагу твае палі, дубровы.
Нас вабіць невядомы край чужы, -
Цікава паглядзець. Але нязручна жыць,
Дзе свет заціснуты між гор высокіх,
Змяшаліся святло і цень, мароз і спёка...⁶
(Пераклад Хв. Жычкі).

«Крымскія санеты» ў расійскі перыяд ссылок замацоўваюць гэтую вобразную мадэль, зрабляць пастаянным выяўленне патрыятычнага матыву праз супастаўляльны топас, які праявіцца як традыцыя ў беларускай літаратуры XIX ст.-- напрыклад, у паэме В.Дуніна-Марцінкевіча “Бласлаўёная сям’я”:

Што мне пекны Парыж, Рым прыгожы і слыжны,
Што швейцарскія горы, старыя Афіны,
Што мне Вена, Мадрыд, што мне Лондан туманны,
Больш за ўсё я бацькоўскаму краю адданы!⁷
(Пераклад А.Зарыцкага)

Каб наглядна ўбачыць, як утвараюцца вобразы-топасы, заснаваныя па матыве супастаўлення багатай чужыны і сціплай, але найдаражэйшай айчыны, прывядзем адпаведны ўзор санета «Пілігрым» крымскага цыкла:

Зямля дастаткаў і красотаў пад нагамі,
Дзе неба яснае, без ценю аблачыны.
Чаму ж адсюль імкнецца сэрца ў далячыні,
Дзе мілы край, што кліча даўнімі часамі?

Літва! Твае лясы больш вабяць галасамі,
Чым салаўі Байдар, Сальгірыі дзяўчыны,
Там весялейшы я хадзіў дрыгвой Айчыны,
Чым тут цытрынавымі райскімі садамі⁸.
(Пераклад І.Багдановіч).

Праз кантрастнае параўнанне выдатна выяўляецца настрой паэта, яго настальгічнае пачуццё, афарбаванае смуткам, якое будзе заўсёды накладваць адбітак на яго ўспаміны, узбуйняючы да сімвала ўсе дэталі ранейшага быту і ўкладу жыцця. Шырока раскрытым вобразам-топасам у Міцкевіча стане Нёман і ўвесь прынёманскі край, як сімвал вялікай, а потым страчанай радзімы. Вяртанне мінуламу яго былой велічы, ідэалізацыя і рамантызацыя ўкладу жыцця старашляхецкага дома, што так поўна адлюстравалася ў «Пане Тадэвушы», таксама можа разглядацца як характэрны міцкевічаўскі топас, заснаваны на адным з вызначальных рамантычных прынцыпаў рэгіяналізму. Успаміны аб айчыне ў Парыжы былі для паэта, падобна, і спецыфічнымі псіхалагічнымі “лекамі”, бо як слушна піша У.Мархель, “любаснае

⁶ Ажэшка Э. Зімовым вечарам. Міцкевіч А. Свіцязянка. Мн., 19996. С.302-303.

⁷ Дунін-Марцінкевіч В. Творы. Мн. 1984. С. 235

⁸ Міцкевіч А. Санеты- Sonety. Мн. 1998. С.97.

ўзнаўленне знаёмых з дзяцінства малюнкаў вясковага жыцця і захопленне апісанне прынаваградскіх краявідаў у “Пане Тадэвушы” стварала ілюзію адбытай вандроўкі на радзіму, вяртала да духоўнага здароўя”⁹. Не выпадкова ж “Пан Тадэвуш” і пачынаўся сакраментальнай фразай: “Літва! Мая айчына! Ты нібы здароўе!”. У філамацкі перыяд, калі Міцкевіч яшчэ жыў тут, на роднай зямлі і рыхтаваў сябе ў коле філаматаў для паважнай службы на дабро айчыны, апошня пазнаецца ў яго творах не толькі па абстрактных рамантычных сімвалах, але па канкрэтных рэаліях і знаках. Айчына - гэта найперш яго сябры-філаматы, для якіх ён склаў крэда ў вершы “Песня” («*Hej, radością oszy błysną*»), абвясціўшы асноўныя філамацкія ідэалы: айчына, навука, цнота:

Не возьмем мы хцівасць ва ўжытак—
 Прэч сквапнасці, пыхі насенне!
 Наш самы высокі набытак—
 Айчына, навука, сумленне!¹⁰
 (Пераклад К.Цвіркі)

У яго вершах усе сябры названы пайменна: Ян Чачот, Тамаш Зан, Ігнат Дамейка, Францішак Малеўскі, любімы выкладчык гісторык Іахім Лялевель, Дзяўчаты, якіх любіў і з якімі сябраваў,--Югася, Марыля, Зося. Шматгалосае людское асяроддзе, у якім ён жыў, становілася жывой вобразнай фактурай яго твораў. Шырока і канкрэтна адбіваецца менавіта ў ранні філамацкі перыяд у міцкевічаўскіх творах і мясцовая «геаграфія». Асабліва такой вобразнай канкрэтыкай вылучаецца рамантычная балада «Свіцязь», што ўвогуле не было характэрным для паэтыкі баладнага жанру, скіраванага ў свет фантазіі, вымыслу, містыкі, дзе ўсё пазначана “нязвычайным, звышнатуральным, абвострана-метафарычным”¹¹. Але ж містычнае дзеянне міцкевічаўскай балады адбіваецца на беразе маляўнічага рэальнага возера, што стала цяпер адным з прыродных сімвалаў самога паэта і месцам паломніцтва яго прыхільнікаў. Апрача гэтага твор насычаны рэаліямі, звязанымі з постаццю Марылі Верашчака, каханне да якой прадвызначыла ўсе наступныя творчыя ўзлёты паэта. Па-першае, “Свіцязь” была прысвечана брату Марылі Міхалу Верашчаку ў знак успаміну пра сумесна праведзены з ім час у радзінным фальварку Плужыны каля Свіцязі. Па-другое, згадваецца ў творы і легендарны князь Туган, імя якога выклікае асацыятыўны намёк на Туганавічы - знакаміты маёнтак Верашчакаў. Па-трэцяе, каб разабрацца з дзівосамі, якія чыняцца на беразе возера, у баладзе ўладальнікам свіцязянскіх мясцін было «дано на імшу ў кожным касцёле» і “З Цырына пробашч прыехаў». У недалёкім ад Туганавіч Цырыне, як вядома, была ўніяцкая капліца, дзе, паводле легенды, Міцкевіч з Марыляй хрысцілі аднойчы немаўля, а тамтэйшы ксёндз абслугоўваў бліжэйшую

⁹ Мархель У. “Ты як здароўе...”: Адам Міцкевіч і тэндэнцыі адраджэння беларускай літаратуры. Мн. 1998. С.90.

¹⁰ Міцкевіч А. Вершы і паэмы... С.93.

¹¹ Штэйнер І. Варожаць балады вякоў: Беларуская балада і славянскія традыцыі. Мн. 1993. С.230.

парафію.«Свіцязь» - адзіная сярод міцкевічаўскіх балад, у якой легендарны, “звышнатуральны” сюжэт так цесна пераплецены з канкрэтнымі геаграфічнымі і асабістымі рэаліямі.

Насычанай канкрэтна-вобразнай дэталізацыяй вылучаецца і ўжо згаданы фрагмент няскончанай паэмы «Картофля», які пачынаецца паэтычным зваротам: «О навагрудскі край – мой родны дом...». Фрагмент ідэалізавана адлюстроўвае міцкевічаўскае захапленне былым шляхецка-рыцарскім укладам жыцця сваёй радзімы, асновы якога яшчэ не былі страчаны за два дзесяцігоддзі пасля апошняга раздзелу Рэчы Паспалітай і абнавіліся ў грамадстве ў сувязі з напалеонаўскай кампаніяй 1812 г. Гонарам сваёй «нёманскай зямліцы» паэт лічыць тое, што яна «w bohatyry wielmożna», што значыць слаўная сваімі героямі, сярод якіх ён называе «Sejmowych Wereszczaków rodzie znamienity, i szczorsowski nad inne podniessiony hrabia (маецца на ўвазе Адам Храптовіч—І.Б.)»¹². Можна сказаць, у гэтым творы адбылася першая мастацкая рамантызацыя роднага краю, «нёманскай зямліцы», люд якой быў спрадвечу “слаўны дастаткамі і яшчэ слаўнейшы вольнасцю”¹³.

Пазней матыў ідэалізацыі старашляхецкага ўкладу жыцця, усіх яго падрабязнасцей і рэалій, абумоўленых побытам і ў той жа час узнесеных над ім, стане паўнагучным у «Пане Тадэвушы», дзе ўспрыняцце айчыны будзе драматызавана настальгічнымі перажываннямі эмігранта.Твор пачынаўся з малітвы, у якой паэт выказваў спадзяванне на хрысціянскі цуд вяртання на бацькаўшчыну, “ у край лясных узгоркаў і лугоў духмяных, шырока над блакітным Нёмнам разасланных”.¹⁴ Нёман быў найбольш паслядоўна адбітым сімвалам-топасам Айчыны ў творчасці Міцкевіча яшчэ з філамацкіх часоў. У знакамітых Шчорсах, маёнтку, які тады належаў графу Адаму Храптовічу, а філаматы і Міцкевіч заўжды гасцінна прымаліся там гаспадаром, быў напісаны санет Міцкевіча «Да Нёмна» (у 1998 выдадзены асобна ў адзінаццаці беларускіх перакладах), у датаванні якога даследчыкі вагаюцца ад 1819 да 1822 г.г.

«Niemnie, domowa rzeko moja!» - так непасрэдна выяўляў патрыятычнае пачуццё аўтар, выклікаючы сваім эпітэтам «domowa» асацыяцыі хатняй утульнасці і абароненасці - таго, што заўсёды даваў чалавеку Дом. Гэты надзвычай ёмісты эпітэт выклікаў шматварыянтнасць у перакладах, бо эквівалентнага слова падабраць было практычна немагчыма. Усё ж паэты імкнуліся пранікнуць у семантычную сакральную глыбіню міцкевічаўскага вобраза: “рэчка майго дому” (А.Стаповіч), “родны мой Нёман” (Ю.Гаўрук), “рака айчыны” (А.Салавей), “рэчка мая радаводная” (Р.Барадулін), “родная рака” (П.Бітэль), “хатні мой Нёман” (В.Жуковіч)¹⁵. Гучыць у санеце і філасофская думка аб незваротнасці шчаслівых юнацкіх год, а вобраз Марылі

¹² Mickiewicz A. Wybór poezyi. Wrocław. 1974. S. 59

¹³ Ibid. S. 60.

¹⁴ Міцкевіч А. Пан Тадэвуш. Мн. 1998. С.307.

¹⁵ Міцкевіч А. Да Нёмна. Мн. 1998. С.5-13.

трансфармуецца ў вечны вобраз-сімвал каханай—Петраркавай Лауры, які замацуецца пазней у адэскім санетным цыкле:

Дзе век бурлівы, леты нашы маладыя?
Лаура дзе? Сяброў не бачу, любых твараў,
Усё прайшло, а слёзы памяці жывыя¹⁶
(Пераклад У.Мархеля).

Вобраз чыстай слязы, як знаку ранімасці і высокіх пачуццяў, развіваючыся ў далейшым у творчасці Міцкевіча (верш «Паліліся мае слёзы» з цыклу лазанскай лірыкі), набывае ізноў жа статус вобраза-топаса. І гэты топас звязаны таксама з айчынай, бо праяўляе і крышталізуе паэтавы пачуцці да яе, успрынятыя праз асэнсаванне свайго асабістага лёсу, драматызаванага эміграцыяй:

Паліліся мае слёзы, як дождж чысты і краплісты,
На маленства, што было анельскім, сельскім,
На юнацтва час мой шумны, неразумны,
А таксама на век сталы, век няўдалы:
Паліліся мае слёзы, як дождж чысты і краплісты.¹⁷
(Пераклад М.Танка).

Не толькі вершы сведчаць аб гэтым, але і лісты блізкіх да паэта на эміграцыі суайчыннікаў. Так Фрыдэрык Шапэн у лісце да Дэльфіны Патоцкай з Парыжа ў 1846 г. апісвае візіты Міцкевіча да яго: як ён іграў на фортэп’яна, а паэт слухаў і пераносіўся ў такія хвіліны на далёкую і незабыўную радзіму: «У апошні раз я досыць доўга яму граў, баючыся падняць на яго вочы, бо я чуў, як ён плача. А потым, калі ён развітваўся, я сам дапамог яму апрануцца, таму што не хацеў, каб лакей бачыў яго заплаканым. Міцкевіч вельмі расчуліўся, абняў мяне за галаву і моцна пацалаваў у лоб, вымавіўшы за ўвесь вечар першыя словы: «Няхай Бог узнагародзіць цябе, ты перанёс мяне...» І не скончыў, бо слёзы ізноў сціснулі яму горла, і так, змагаючыся з гэтым плачам, ён пайшоў...»¹⁸. Такім чынам, вобразная топіка айчыны ў філамацкай паэзіі А.Міцкевіча была цесна злучаная з рэаліямі яго паўсядзённага быту, адлюстроўвала сяброўскае кола і геаграфію рэгіёна, мела прыродна-ландшафтнае і гісторыка-культурнае нападненне. Яна была канкрэтнай і сімвалічнай адначасова. Яна адбівалася і развівалася ў яго далейшай творчасці, пераймалася і наслідавалася наступнымі пакаленнямі пісьменнікаў на Беларусі.

Аднак традыцыйна склалася так, што доўгі час існавала канцэпцыя рэпрэзентацыі Міцкевічам “беларускай плыні” польскай літаратуры, або “беларускай школы польскага рамантызму”¹⁹, якая, бяспрэчна, мела свае вартасці, але адлюстроўвала сітуацыю як бы “з польскага боку”, адсякаючы вялікага паэта ад беларускага кантэксту як нешта дастаткова чужароднае. У

¹⁶ Міцкевіч А. Санеты-Sonety... С.35.

¹⁷ Міцкевіч А. Вершы і паэмы... С. 262.

¹⁸ Цыт. па: Мицкевич А. Собрание сочинений. В 5-ти томах. Т. 5. М. 1954. С. 686.

¹⁹ Гл.: Лойка А. Адам Міцкевіч і беларуская літаратура. Мн. 1959; Казбярук У. Рамантычны пошук. Мн. 1983. С.22; Брага С. Міцкевіч і беларуская плынь польскае літаратуры \ 3 гісторыяй на “вы”. Вып. 3. Мн. 1994. С. 287-313.

90-я гады У.Мархелем была высунута новая канцэпцыя, паводле якой А.Міцкевіч і іншыя польскамоўныя аўтары Беларусі ўваходзяць у гісторыю беларускай літаратуры, як яе польскамоўная плынь²⁰. Гэта стала па-сутнасці новым этапам міцкевічазнаўства на Беларусі. Такі падыход значна пашырыў далягляды айчыннага пісьменства і быў заснавана на інтэграванасці кантэкстаў беларускай і польскай культур у перыяд сумеснай дзяржаўнасці і гісторыі – інтэграванасці, якая яшчэ не згубіла сваю актуальнасць у XIX ст, нягледзячы на тое, а часам і насуперак таму, што інтэграцыйны вектар змяніўся. Абгрунтоўваючы канцэпцыю “польскамоўнай плыні” слушнымі довадамі, аўтар яе тым не менш лічыць, што “беларуская літаратура праз творчасць Міцкевіча не атрымала рамантызм у завершаным, нацыянальна аформленым выглядзе”²¹. Аднак, на нашу думку, менавіта адзначаны вышэй падыход прадстаўленасці польскамоўнай творчасці пісьменнікаў “этнагенетычна звязаных з Беларуссю” ў нацыянальным літаратурным кантэксце вяртае сёння творчасць А.Міцкевіча ва ўлонне беларускай літаратуры, што робіць паўнаважным і беларускі рамантызм. Трансфармацыі і змены літаратурных плыняў уяўляюцца пры гэтым працэсам натуральным, цесна звязаным як з асаблівасцямі грамадска-гістарычнага жыцця тагачаснай Беларусі, так і з развіццём этэтычнай сітуацыі ў еўрапейскіх краінах. Такім чынам, калі мы сёння гаворым пра генезіс і традыцыі беларускага рамантызму, то значыць мы гаворым пра традыцыю, ля вытокаў якой стаіць Адам Міцкевіч і якую ён сцвердзіў уласнай творчасцю, увасобіўшы ў рытуальнай польскамоўнасці сутнасную мадэль нацыянальнага (краёва-беларускага і польскага-рэчпспалітаўскага) духоўнага космасу і асаблівасці культурна-гістарычнага быцця народа, да якога этнагенетычна належаў. У яго творах адбіліся характэрныя і дасканаласць беларускай міфалогіі, фальклору, абраднасці, асаблівасці шляхецкага менталітэту, бытавой культуры, гістарычных каранёў. “Гісторыя рамантызму польскага пачынаецца на Літве”²², --не выпадкова з такой фразы пачала сваю манаграфію аб рамантызме польская даследчыца Дарота Сівіцка, маючы на ўвазе гістарычную назву зямлі, дзе нарадзіўся Міцкевіч. З гэтых жа пазіцый мы можам таксама сцвярджаць, што гісторыя рамантызму беларускага пачынаецца з польскамоўнай творчасці аўтара “Гражыны” і “Свіцязянкі”.

Творчасць А.Міцкевіча, перадусім яе рамантычны накірунак і патрыятычны пафас, вызначылі шлях развіцця беларускай літаратуры ў XIX ст. Адбітак уплыву ляжыць і на літаратуры новага беларускага адраджэння пачатку XX ст. Невыпадкова сярод першых выдавецкіх акцый, здзейшаных суполкай “Загляне сонца і ў наша аконца”, было выданне серыі кніг “Беларускія песняры”. XIX стагоддзе ў гэтай серыі прадстаўлялі творы А.Міцкевіча, В.Дуніна-Марцінкевіча, Ф.Багушэвіча. Варта звярнуць увагу на

²⁰ Мархель У. Прошласць падае знак прышласці: Беларуская-польскае літаратурнае сумежжа ў XIX ст. // Роднае слова. 1994. № 5. С. 26.

²¹ Мархель У. Прысутнасць былога. Мн.1997. С. 17.

²² Siwicka D. Romantyzm...S. 7.

тое, што Міцкевіча (яго “Пана Тадэвуша” ў перакладзе В.Дуніна-Марцінкевіча) выдавалі як *беларускага песняра*, і ніхто не сумняваўся ў гэтым, не лічыў яго прадстаўніком чужой, замежнай літаратуры Сапраўды, гэта была айчынная літаратура, айчыная класіка, падмурак нацыянальнай традыцыі, надзвычай актуальны ў перыяд стварэння навейшай літаратуры. “Беларусь мае неаспрэчнае права ганарыцца Міцкевічам, таму што гэты велізарны дух вырас і сфарміраваўся як тып на глебе гэтай карэннай літоўскай славяншчыны”²³, --пісаў пра Міцкевіча ў канцы XIX ст. А.Ельскі. Міцкевіч вызначыў сам дух і накірунак беларускай літаратуры: яе вызваленчы пафас, рамантычную прыўзнятасць, месійнасць пяснярскага абавязку ў паняволенай краіне, увагу да становішча сялян. Яго называлі духоўным Бацькам, пастарам наступных пакаленняў, і гэта зафіксавана ў сведчаннях пісьменнікаў. Напрыклад, яго паплечнік па філамацкаму асяроддзю А.Адынец у вершы з красамоўнай назвай “Дзецям Адама”, які ён упісаў у 1858 г. у вядомы беларускі альбом А.Вярыгі-Дарэўскага, пісаў:

Што сэрцаў, што душ шляхетных і ўзнёслых у Айчыне,

Столькі зычлівых маеце ў спадкаемцах па Бацьку.

У кожным жыве дух яго – і Ён сам як вера.²⁴

Другі аўтар вершаванага тэкста ў альбоме Вярыгі-Дарэўскага А.Рыпінскі пачынаў свой твор з уражання, якое зрабілі на яго ўсе папярэднія запісы (а гэта творы У.Сыракомлі, В.Дуніна-Марцінкевіча і іншых): “Калі я ўзяў твой пекны альбом, пачаў перагортаць старонкі, убачыў столькі вялікіх імёнаў, то заўважыў, што ўсе яны спяваюць табе тонама Адама”²⁵. Такім чынам, Міцкевіч ствараў магутнае духоўна-эстэтычнае поле, пад дабратворным уплывам якога знаходзіліся шматлікія творцы. У сувязі з гэтым варта прывесці і слушную думку акадэміка І.Навуменкі, які, працягваючы лічыць Міцкевіча польскім пісьменнікам, тым не менш сцвярджае нібыта парадаксальнае: “Геній Міцкевіча абуджае да творчасці хутчэй беларускіх пісьменнікаў, чым польскіх”²⁶. Гэта было абсалютна справядлівым, але ў святле нашых папярэдніх разважанняў становіцца зразумелым, што ніякай парадаксальнасці тут няма, і што сапраўды Міцкевіч вызначаў нацыянальную традыцыю ў беларускай літаратуры. Духоўна-эстэтычнае поле Міцкевічавага ўплыву было настолькі магутным, што ў ім знаходзіўся так ці інакш кожны з айчынных творцаў. Уплыў праяўляўся ў іх творчасці як алузіі, рэмінісцэнцыі, наследаванне матываў і вобразаў, як жанравая інварыянтнасць, інтэртэкстуальнасць. Пастаянным і зацікаўленым было імкненне перакласці Міцкевіча на беларускую мову, або, што больш дакладна, -- перастварыць Міцкевіча па-беларуску, каб яго творы прыйшлі “пад кожную сялянскую страху”, як пісаў той жа А.Ельскі, перафразуючы радкі Міцкевічавага раманса “Дудар”. Ён жа выступіў і як перакладчык

²³ Пачынальнікі. З гісторыка-літаратурных матэрыялаў XIX ст. Мн.1977. С. 344.

²⁴ Пачынальнікі... С.247.

²⁵ Пачынальнікі... С.272.

²⁶ Навуменка І. Вінцэнт Дунін-Марцінкевіч. Мн. 1992. С.25.

Міцкевіча, працягваючы традыцыю, распачаюць ужо да яго Дуніным-Марцінкевічам, Вярыгам-Дарэўскім (аб перакладзе апошнім “Конрада Валенрода” згадваў А.Кіркор). З другога боку, Франц Савіч у сваіх “Успамінах”, апісваючы ўцёкі з Кізіляру, чуў сябе, падобна крымскаму пілігрыму, сам-насам з вялікім стэпам, дзе пануе цішыня і прастора. Яго прасякала адзінае і неадольнае жаданне пачуць голас з Літвы: “У стэпе быў такі спакой і цішыня, што мне здавалася, быццам гукі з роднай Літвы далятаюць да мяне, але гэта быў толькі голас надзеі, голас майго сэрца”²⁷. Відавочна, што гэта была празрыстая алюзія ў перадачы настрою на канцоўку міцкевічаўскага санета “Акерманскія стэпы”, у якім паэт здолеў выказаць ў лаканічнай фармулёўцы ўсю настраёвую сутнасць айчыннага “пілігрымства”—выгнанніцтва. Матывы “Крымскіх санетаў” адбіліся і ў “Мелодыях пілігрыма” Яна Баршчэўскага, напісаных пад уражаннем паездкі ў Адэсу. Жанравы інварыянт рамантычнай балады – вершаваную гутарку (гавэнду) пашыраў у сваёй творчасці Уладзіслаў Сыракомля, набліжаючыся такім чынам яшчэ больш цесна да народнага жыцця і як бы адаптуючы да яго адлюстравання ўжо знаёмую жанравую структуру.

У шматграннай творчасці Дуніна-Марцінкевіча ўплыў і традыцыі Міцкевіча адбіліся яшчэ больш ярка і паслядоўна. Усяго на дзесяць гадоў маладзейшы за свайго папярэдніка, аўтар “Гапона” і “Вечарніц” усё ж не стаў яго паплечнікам у літаратуры, а менавіта пераемнікам. Калі Дунін-Марцінкевіч пачаў у 40-я гады свой творчы шлях, Міцкевіч ужо быў аўтарам усіх сваіх значных літаратурных твораў. Дуніну-Марцінкевічу першаму аказалася па сілах зрабіць пераклад “Пана Тадэвуша” на беларускую мову, чым ён па сутнасці адгукнуўся на праблему перастварэння Міцкевіча па-беларуску. Гэта быў мужны грамадзянскі учынак пісьменніка, які, бясспрэчна, ведаў аб забароне твораў Міцкевіча на радзіме, але тым не менш здзейсніў пераклад і нават дамогся яго надрукавання. Гэты факт разам з уласнай творчасцю пісьменніка сведчыў аб высокім якасным рыўку беларускай літаратуры, а таксама аб узнаўленні нацыянальных перакладчыцкіх традыцый, перарваных ад часоў Францішка Скарыны.

Ідэйна-вобразны і стылёвы ўплыў Міцкевіча, які фарміраваў нацыянальную традыцыю, абыймае сабой шырокі спектр унутраных і знешніх паралеляў, некаторыя з якіх былі ўжо ўзгаданыя. Можна вылучыць прынамсі два стрыжнёвыя аспекты гэтага ўплыву: па-першае, А.Міцкевіч вызначыў ідэйна-мастацкае бачанне айчыны ў святле гістарычных, маральных, этнічных каштоўнасцей, замацаваў у свядомасці пакаленняў літвінска-беларускую канцэпцыю айчыны, упершыню назваўшы яе і абвясціўшы такім чынам шлях яе адраджэння. Па-другое, Міцкевіч узнавіў у літаратуры, тэматычна звязанай з Беларуссю, “сармацка-рыцарскі” комплекс паводзін рамантычнага героя, які рэпрэзентуе яго грамадскага-гістарычны ідэал. Сармацкі архетып у рамантызме Міцкевіча звязвае яго з барочнай традыцыяй і падкрэслівае патрыятычную дамінанту яго творчасці. У ідэйным

²⁷ Шляхам гадоў. Гісторыка-літаратурны зборнік. Мн.1994. С.120.

комплексе “сарматизму” Міцкевіч адсоўвае на задні план арыстакратызм і родавы снабізм, але вылучае і развівае ў новай гісторыка-культурнай сітуацыі (страты дзяржаўнасці і ідэалогіі асветніцкага рацыяналізму) рыцарскую дамінанту. У старашляхецкіх сармацкіх традыцыях рыцар—*Номо militans*—гэта герой-абаронца хрысціянскіх каштоўнасцяў і “залатой вольнасці” як сіноніма радзімы, яе незалежнасці і шляхецкай дэмакратыі. “Ідэал рыцара – абаронцы Радзімы і веры, у мастацкім увасабленні адначасова парадны і жыццёва-праўдзівы, быў трывала засвоены ваенна-феадальным саслоўем, адной з галоўных прывілеяў і абавязкаў якога з’яўлялася права насіць зброю і ваяваць”²⁸,--пішуць сучасныя беларускія знаўцы сармацкага партрэта. Патрыятычная паэзія барскіх канфедэратаў, якую даследчыкі называюць яшчэ ваенна-хрысціянскай, была адным з апошніх усплёскаў сармацкага светаадчування ў літаратуры дугой паловы ХУІІІ ст. Гэтая паэзія, як і “Гістарычныя песні” Юльяна Урсына Нямцэвіча моцна паўплывалі на станаўленне і развіццё рамантычных тэндэнцый ў філамацкім асяроддзі і ў прыватнасці на А.Міцкевіча.²⁹ Узнаўленне сармацкага рыцарскага архетыпу ў рамантызме азначала вяртанне да нацыянальных традыцый, укарэненых яшчэ ў часы барока і занядбаных у часы асветніцкага класіцызму. Праз А.Міцкевіча сармацка-рыцарская традыцыя кладзе свой адбітак і на беларускую літаратуру, на ўсю культуру Беларусі ў цэлым. Творчасць Дуніна-Марцінкевіча найбольш яскрава пацвярджае гэты тэзіс, бо сам пісьменнік, як слушна заўважыў І.Навуменка, быў “выхаваны на ўзорах старапольскай пісьменнасці з яе культам шляхціцарыцара, высакароднага, мужага заступніка сялян (Адам Міцкевіч у “Пане Тадэвушы” выдатна раскрывае духоўны свет, норавы, звычаі гэтага асяроддзя)”³⁰. Такім чынам, паэтызацыя радзімы і нацыянальная ідэя ў А.Міцкевіча, а праз яго ў В.Дуніна-Марцінкевіча актуалізуе ў рамантызме першай паловы ХІХ ст. сармацка-рыцарскі, барокавы, тып светаадчування. Прынцып сармацкага, як мясцовага, нацыянальнага, традыцыйнага, быў шырока распаўсюджаным у асяроддзі сярэдняй і дробнай (“загродавай”) шляхты на ўсім абшары былой Рэчы Паспалітай. На яго аснове расквітнеў жывапіс і развівалася літаратура, прасякнутая нацыянальным каларытам з патрыятычнымі акцэнтамі. У сарматызме, як адзначаюць даследчыкі, увасобіліся асаблівыя рысы нацыянальнага светаадчування, а традыцыя сармацкага мастацтва эпохі барока стала называцца і ўсведамляцца менавіта як нацыянальная традыцыя³¹. Толькі па завядзенцы гэта ўсё звычайна адносілася да польскага мастацтва і літаратуры і адсякалася ад культуры беларускай, што тлумачыцца пэўнымі прычынамі, але не з’яўляецца

²⁸ Хадыка А.Ю., Хадыка Ю.В. Непаўторныя рысы: 3 гісторыі беларускага партрэта. Мн.1992. С.60.

²⁹ Тананаева Л.И. Сарматский портрет: Из истории польского портрета эпохи барокко. М.1979. С.31-32.

³⁰ Навуменка І. Вінцэнт Дунін-Марцінкевіч... С.75.

³¹ Польский романтизм и восточнославянские литературы. М. 1973. С.280-281.

апраўданым. Сармат—гэта прадстаўнік саслоўнай эліты, родавай знаці. Але хіба на Беларусі не было сваёй родавай знаці, якая шмат зрабіла для ваеннай і культурнай славы краіны? Бясспрэчна, яна была, але пры выключным панаванні канцэпцыі народнасці і дэмакратызму ў літаратуры, усё “панскае” лічылася ледзь не варожым і яўна не беларускім. Важную карэкціроўку поглядаў у гэтым сэнсе дае беларускі амерыканскі гісторык Янка Запруднік: “У нашых нацыянальных інтарэсах сёння ўзнавіць як мага больш шырокую і аб’ектыўную карціну беларускага грамадства мінулых стагоддзяў. Калі ж мы будзем уяўляць беларусаў мінуўшчыны і ў прыватнасці XIX—пачатку XX стагоддзя—так, як гэта рабілі народнікі 1880-х гадоў, то мы не зразумеем сваёй ідэйнай генеалогіі, мы не будзем ведаць усіх вытокаў сённяшняй беларускай дзяржаўнасці”³². Такім чынам, міф аб беларусах як аб сялянскай нацыі, і беларускай літаратуры, традыцыі якой грунтуюцца на гэтым міфе, пры сучасным падыходзе патрабуе істотных дапаўненняў і ўзнаўлення выпайшых звенняў. Аблічча дзяржавы некалькі стагоддзяў вызначала шляхецка-рыцарскае саслоўе, на якім ляжала адказнасць за яе лёс, і прадстаўнікі якога аддавалі за яе свае жыцці ў вялікіх і малых бітвах. Шляхецкі патрыятызм грунтаваўся, як было ўжо паказана, на “сармацка-рыцарскім комплексе”, і ў час рамантызму ён актуалізуецца, нарадзіўшы ў міцкевічаўскай творчасці вобраз героя – змагара і абаронцы. Такі вобраз увасабляў ідэал годнага рыцара-шляхціча, гатовага на змаганне за айчыну, якая ў яго свядомасці, паводле філамацкай этыкі, ёсць найдаражэйшай каханай: “Каханкаю першаю нашай – айчына, ёй служым, яе мы шануем. Другая ж каханка – вядома ж дзяўчына, якую кахаем, мілуем”³³,-- так пісаў у баладзе “Наваградскі замак” сябра Міцкевіча Ян Чачот. Сам Міцкевіч у 1827 г. у лісце з Масквы да Т.Зана і Я.Чачота таксама закранаў гэтае ж пытанне: “Аб каханых... У цябе, ты кажаш, іх дзве. Другой я не кахаў. Першая, калі я правільна зразумеў, хто яна, мае ў нашых асобах гарачых і верных паклоннікаў... Каханая гэтая раўнівая. Сваю любоў да яе мы будзем даказваць не як Дон Кіхот, спыняючыся на бітым шляху і выклікаючы ўсіх сустрэчных, альбо забраўшыся ў гушчар Чорнай гары, але так, як Карл Вялікі загадаў сваім рыцарам дамагацца кахання Анжалікі. Мой добры Янек, ці можна з гэтым высакародным пачуццём параўнаць нічога не вартую драбязу? Абеда, танцы, спевы, ці могуць яны зняважыць гэтую абагаўлёную каханую?”³⁴. Творы Міцкевіча, сапраўды, былі прыкладамі ўзнёслага рамантычнага служэння айчыне, абагаўлення яе, якое ў розных варыянтах адлюстравалася ва ўсёй яго творчасці ад рамантычнай балады “Свіцязь” да “Пана Тадэвуша”. Нездарма ў яго герояў, якія часта рэпрэзентуюць такі вобраз, імёны выбраны па геральдычнаму прынцыпу, які быў звязаны з уласным міцкевічаўскім шляхецкім радаводам. Так патрыёты свайго краю—

³² Запрудник Я. Об одном историческом предрассудке. \ \ Нёман. 1993. № 7. С.128.

³³ Чачот Я. Выбранные творы. Мн. 1996. С.87.

³⁴ Цыт. па: Мицкевич А. Собрание сочинений. В 5-ти томах. Т. 5. М.1954. С.372.

ваяводы—ў паэмах “Мешка князь Навагрудка” і “Гражына” мелі імёны адпаведна Порай і Рымвід, што азначала ў першым выпадку назву шляхецкага герба Міцкевічаў, а ў другім – прыдомак(дадатак) да прозвішча—Рымвід-Міцкевіч. Такую ж традыцыю працягваў і В.Дунін-Марцінкевіч, стварыўшы, напрыклад, у паэме “Люцынка, альбо шведы на Літве” вобраз годнага шляхціца Далівы. Як вядома, сам Дунін-Марцінкевіч належаў да шляхецкага роду, які карыстаўся гербам “Ляліва”, што несумненна мае асацыятыўную сувязь з імем яго героя, які ўвасабляў ідэал старашляхецкага(сармацкага) рыцарскага служэння айчыне. Страту і разбурэнне такога комплексу паводзін назіраў Дунін-Марцінкевіч, на вачах якога адбывалася далейшае знішчэнне і дэградацыя былога шляхецкага саслоўя. Гэтую дэградацыю і распад з вялікім душэўным болем, а не з іроніяй (што стала агульным месцам у нашым літаратуразнаўстве), адлюструе пісьменнік пазней у славунай камедыі “Пінская шляхта”. Двухмоўнасць творчасці Дуніна-Марцінкевіча тлумачылася тым, што ён жадаў быць даступным і зразуметым усім сваім народам у яго саслоўнай—шляхецкай і сялянскай—цэласнасці.

Узноўлены Міцкевічам “сармацка-рыцарскі” ідэал, які дэфармаваў аблічча еўрапейскага “байранічнага” героя, надаваў яму рысы патрыёта айчыны і змагара за яе вызваленне, прыцягваў увагу беларускіх пісьменнікаў і ў пазнейшыя часы. Так, ён стаў вызначальным і праявіўся яшчэ раз як традыцыя ў творчасці У.Караткевіча, перадусім у вобразе князя Алеся Загорскага – героя рамана “Каласы пад сярпом тваім” і апавесці “Зброя”. Такім чынам, міцкевічаўская рамантычная традыцыя з яе культам айчыны дае сябе адчуць на ўсім абсягу развіцця беларускай літаратуры. Яна стварала асаблівае духоўна-эстэтычнае поле, пад уплывам якога ад пакалення філаматаў да чытачоў Караткевіча выпявала самасвядомасць беларусаў і фарміраваліся ідэалы нацыянальнага адраджэння. У гэтай сістэме каардынат таксама асаблівае месца належала В.Дуніну-Марцінкевічу, які найпаўней увабраўшы ў сябе “сілавую лінію” міцкевічаўскага духоўна-эстэтычнага поля, акумуляваў іх энергію і накіраваў яе на стварэнне якасна новага нацыянальнага поля літаратуры —беларускамоўнага.

Літаратура

1. Лойка А. Адам Міцкевіч і беларуская літаратура. Мн., 1959.
2. Мархель У. “Ты як здароўе...”: Адам Міцкевіч і тэндэнцыі адраджэння беларускай літаратуры. Мн., 1998.
3. Багдановіч І.Э. Авангард і традыцыя: Беларуская паэзія на хвалі нацыянальнага адраджэння. Мн., 2001.
4. Адам Міцкевіч і Беларусь. Мн., 1998.
5. Даніленка С. Між і Радзіма: Сакралізацыя дзяржавы-Радзімы ў літаратуры польска-беларускага рамантызму. Мн., 1999.

Пытанні

1. Назавіце асноўныя прынцыпы эстэтыкі рамантызму, якія выявіліся ў літаратуры Беларусі XIX ст.
2. У чым выяўляецца мастацкая адметнасць творчасці А.Міцкевіча?
3. Узгадайце імёны асобаў, якія складалі філамацкае асяроддзе А.Міцкевіча.
4. Хто з пісьменнікаў Беларусі працягваў рамантычныя традыцыі А.Міцкевіча?
5. У чым заключаецца канцэпцыя рэпрэзентацыі творчасці А.Міцкевіча, прапанаваная У.Мархелем?

АНАНІМНАЯ ЛІТАРАТУРА

Беларускае прыгожае пісьменства першае паловы XIX ст. выяўляла сябе як дзве разрозненыя мастацкія сістэмы. Першая – польскамоўная – выступала як прафесійная літаратура, арыентаваная на пэўную мастацкую і моўную культуру. Другая – беларускамоўная – працягвала традыцыі народнага вершаскладання. Часам рабіліся спробы аб'яднаць гэтыя дзве сістэмы: Рамуальд Падбярэскі ў нарысе “Беларусь і Ян Баршчэўскі” “далучае” асобныя беларускамоўныя тэксты (“Энеіду навыварат”, “Рабункі мужыкоў”) да прафесійнае літаратуры. Але дадзены шлях не атрымаў належнага развіцця. А таму да часоў Вінцэнта Дуніна-Марцінкевіча беларускамоўныя тэксты заставаліся па-за межамі ўласна літаратуры. Мажліва, гэтая акалічнасць (беларускамоўнасць як прыкмета непрафесійнае літаратуры) скіроўвала тагачасных пісьменнікаў і паэтаў да творчасці па-польску. Сацыяльная дыферэнцыяцыя грамадства (сялянін–шляхціц) яшчэ больш аддаляла прафесійную літаратуру ад непрафесійнай. Разам з тым, апошняя ў новых сацыяльна-палітычных умовах і пад уплывам друкаванага слова выразна аддаляецца ад фальклору. Максім Гарэцкі называў яе “сялянскаю літаратураю няведамага аўтарства”, адрозніваючы тым самым ад шляхецкай польскамоўнай літаратуры.

Непрафесійнасць была і адной з асноўных прычынаў ананімнасці беларускамоўных тэкстаў. Пазбаўленая магчымасці атрымаць доступ да друкарскага варштата, “сялянская літаратура”, тым не менш, была надзвычай распаўсюджанаю і папулярнаю сярод народа. Вуснае бытаванне дастаткова моцна змяняла аўтарскі тэкст. Апрача таго, вобразы і мастацкія формы аднаго верша ці гутаркі вельмі часта дастасоўваліся да іншых. І таму невыпадкова ў творах сустракаецца “запазычанае” з ранейшае “сялянскае літаратуры”. Агульная асаблівасць непрафесійнае літаратуры – маралістыка і павучальнасць.

Гутарку “Вось цяпер які люд стаў” І. Насовіч запісаў у 1848 г. у Мсціслаўскім павеце, а П. Шэйн – каля 1893 г. на Віленшчыне. Першапачаткова твор называўся “Казанне”, бо “як бы пераймае форму казання (пропаведзі) з сатырычным пералічэннем розных ‘грахоў’ жыцця”³⁵.

³⁵ Гарэцкі М. Гісторыя беларускае літаратуры. Мн., 1992. С. 194.

Невядомы аўтар гутаркі скарыстоўвае ідэйнае гучанне народных твораў тыпу “Песня пра Лазара”: у тым, што цяпер змяніўся чалавек, віноўны падзел грамадства на багатых і бедных, рост індывідуалізму, а таксама “што малу веру ў Бога маюць”:

Хто без грошай і без хлеба,
Тых людзей і нам не трэба.
А калі ды хто багат, –
Кожнаму і сват і брат.
І пан цягне за багатым,
Калі судзіць брата з братам.
Багач скрыўдзіў, ён і праў;
Бедны скрыўджан, чым прапаў³⁶.

Змянілася маральнасць у грамадстве, а гэта прыводзіць да таго, што пагаршаюцца адносіны паміж роднымі:

А цяпер і між сваімі
Хужа, чымся між чужымі.
Няма ладу, няма міру,
Кожан сабе глядзіць к віру.
(...) Нападае брат на брата,
Родным браццям цесна хата,
Гоняць сэрца, гоняць злосць,
Грызня, як ў сабак за косць.

Аўтар нібыта і не называе прычыны гэтых катастрофічных пераменаў у грамадстве, але, відавочна, што цяпер “люд стаў, // Хіцер, зол, няўдал, лукаў” з-за сквапнасці, разбэшчанасці нораваў, эгаізму, скупасці і г. д. Праўда стала непатрэбнаю. Людзі, не маючы веры ў праўду, і не любяць яе:

Праўда, кажуць, вочы колець,
Не па праўдзе прысягаюць,
Не па праўдзе выцягаець
У бедняка аканом
Быццам праўду бізуном.

З марай пра лепшае будучае пісалася гутарка “Вось цяпер які люд стаў”. Па словах А. Лойкі, “азіралася прыгоннае сялянства на ідэалізаванае мінулае дзеля сцвярджэння сваёй ідэалізаванай мадэлі шчаслівай будучыні”³⁷.

У форме народных віншаванняў напісана “Імянінае віншаванне”, пададзенае ў друк І. Цытовічам³⁸. Невядомы аўтар (мажліва, дзяк) ад імя заможнага селяніна віншуе папа-пратаірэя з днём нараджэння (“мянінамі”).

³⁶ Беларуская літаратура XIX стагоддзя: Хрэстаматыя. Мн., 1988. С. 433. (Далей цытаты даюцца па гэтым выданні).

³⁷ Лойка А.А. Гісторыя беларускай літаратуры. Дакастрычніцкі перыяд. У 2 ч. 2-е выд., дапрац. і дап. Мн., 1989. Ч. I. С. 81.

³⁸ Маяк. 1843. Т. 9. Кн. 17. С. 33–38.

Але большая частка твора – гэта самаапраўданне героя за тое, што прыйшоў “няўцейкам” і без гасцінца:

Просци, татувка, нашу глупась,
Дурак мужык, дурак Сапрон,
Ня думай, дали-бог, не скупась,
Нихай вачами свециць йон.
Ня летысь-таки я родзився,
А пяцьдзсят год як жанився,
Дый то на треццей вжо жане.
Доволи помню, як жывали
Дзяды, горелычку пивали;
Ящо нятсохла паміць мне³⁹.

І толькі апошнія дзве строфы пададзены як віншаванне ў народным духу. Заўважым яшчэ: беларускія даследчыкі (М. Гарэцкі, В. Рагойша) на падставе таго, што дадзены твор напісаны адычнаю страфою, гавораць пра ўплыў “Энеіды” І. Катлярэўскага на паэтыку аўтара “Імяніннага віншавання”.

“Віншаванне бондара Савасцея”, упершыню надрукаванае ў газеце “Іллюстрация” (1848. Т. 7), вытрымана ў жанры гутаркі, у аснове якое апавяданне лірычнага героя пра свой няўдалы ўдзел ў паўстанні 1830–31 гг.

Як выйшлі ў поле, станулі ў доле,
Спаткаліся, як цёмная хмара, з маскалямі,
Так не зналі, што зрабілася з намі.
Кулі, як яйца, каля вушэй свішчуць,
А нашы каманданты яшчэ ботаў ішчуць.
З вечара падпілі і смачна пад‘елі,
Дзівіцца нечага, што і спаць захацелі⁴⁰.

Аўтар паказвае сялянства, што мае жаданне за абяцаную волю падтрымаць шляхту і паноў:

Каманданты крыкнулі: “Дзеткі, за бронь!”
Тут мы пазналі, што не прыгон,
Што трэба смела драцца
І са ўсёй сілы апраўдацца.

Але яно далёкае ад разумення ідэй адраджэння Рэчы Паспалітай:

Уздумалі Польшчу пану звараціць,
Ды бадай ці не лепей гасудару служыць.
Пагубілі народ, Польшчы не зрабілі,
А бяды сабе па вушы нарабілі.
Каб гарэлку дзялілі, хлеб, мяса давалі –
Слова нет, мы ўсю б Польшчу забралі.

³⁹ Цытович. Слова два о языке и грамотности Белой Руси // Пачынальнікі. С. 10.

⁴⁰ Беларуская літаратура XIX стагоддзя: Хрэстаматыя. С. 10. (Далей цытаты даюцца па гэтым выданні).

А таму, “кінуўшы, рынуўшы паўстанне”, бондар Савасцей бяжыць да пана, “што ў нашу касьбу не мяшаўся // І цэлы ў каноплях перахаваўся”, віншуючы якога з днём нараджэння, ён спадзяецца на прыхільныя адносіны да сябе.

Літаратура

1. Ларчанка М. Па шляху рэалізма. Мн., 1959.
2. Барысенка В. Францішак Багушэвіч і праблема рэалізма ў беларускай літаратуры XIX стагоддзя. Мн., 1957.
3. Кісялёў Г. Пошукі імя. Мн., 1978.
4. XIX стагоддзе: Навукова-літаратурны альманах. Кн. першая /Уклад. М. Хаўстовіч. Мн., 1999.
5. Запрудскі І.М. Нарысы гісторыі беларускай літаратуры XIX ст. Мн., 2003.

Пытанні

1. Якія дзве разрозненыя мастацкія сістэмы прынята вылучаць у беларускім прыгожым пісьменстве першай паловы XIX ст.?
2. Назавіце прычыны анамімнасці беларускамоўных тэкстаў.
3. У чым заключаецца спецыфіка мастацкай формы гутаркі “Вось цяпер які люд стаў”?
4. Які твор аказаў уплыў на паэтыку аўтара “Імяніннага віншавання”?
5. У якім жанры вытрымана “Віншаванне бондара Савасцея”?

ТЭМАТЫКА ПРАКТЫЧНЫХ ЗАНЯТКАЎ

Творчасць Кірылы Тураўскага

Пытанні:

1. Літаратурная спадчына Кірылы Тураўскага.
2. Прамоўніцкае майстэрства пісьменніка:
 - а) кампазіцыя Слоў;
 - б) асноўныя прынцыпы стылістычнага афармлення Слоў (рытарычная ампліфікацыя, рытарычная тырада і інш.);
 - в) мастацкія асаблівасці Слоў (алегорыі, сімвалы і інш.);
 - г) рытмічная арганізацыя тэксту.
3. “Прытча пра душу і цела” Кірылы Тураўскага:
 - а) гістарычная аснова Прытчы;
 - б) ідэйная накіраванасць твора;
 - в) мастацкія асаблівасці Прытчы;
 - г) тэма “кніжнага розуму” ў творы.

Тэксты:

Кірыла Тураўскі. Слова на Антыпасху; Слова ў Нядзелю кветную; Слова на Сабор 318 святых айцоў; Прытча пра душу і цела // Анталогія даўняй беларускай літаратуры: XI – першая палова XVIII стагоддзя. Мн., 2003; Мельнікаў А.А. Кірыл, епіскап Тураўскі. Мн., 1997.

Літаратура:

- Ў Мельнікаў А.А. Кірыл, епіскап Тураўскі. Мн., 1997.
- Ў Лойка А.А. Старабеларуская літаратура. Мн., 2001.
- Ў Гісторыя беларускай літаратуры XI-XIX стагоддзяў. У 2 т. Т. 1. Даўняя літаратура: XI-першая палова XVII стагоддзя. Мн., 2006.
- Ў Крычко В. “Слово о расслабленемь”: Мастацкая прырода ўрачыстага красамоўства Кірылы Тураўскага // Роднае слова. 2004. №8. С.12-15.

Беларуска-літоўскія летапісы

Пытанні:

- 1.“Летапісец вялікіх князёў літоўскіх” як помнік агульнадзяржаўнага беларуска-літоўскага летапісання: структура, сінкрэтызм, вобразы князёў.
- 2.Асноўныя зводы агульнадзяржаўнага беларуска-літоўскага летапісання: агульная характарыстыка.
- 3.Жанрава-стылёвыя асаблівасці “Пахвалы Вітаўту”. Асноўная ідэя беларуска-літоўскага летапісання.
- 4.Летапісныя паданні і аповесці ў беларуска-літоўскіх летапісах.
- 5.Ідэйная накіраванасць паданняў пра Палемона ў беларуска-літоўскіх летапісах.

Тэксты:

Летапісец вялікіх князёў літоўскіх // Беларускія летапісы і хронікі. Мн.: “Беларускі кнігазбор”, 1997; Анталогія даўняй беларускай літаратуры: XI – першая палова XVIII стагоддзя. Мн., 2003; Старажытная беларуская літаратура: Зборнік. Мн., 2002.

Аповесць пра Жыгімонта Аўгуста і Барбару Радзівіл // Беларускія летапісы і хронікі. Мн.: “Беларускі кнігазбор”, 1997. С.173-176.

Пахвала вялікаму князю Вітаўту // Анталогія даўняй беларускай літаратуры: XI – першая палова XVIII стагоддзя. Мн., 2003. С.250-252.

Хроніка Вялікага княства Літоўскага і Жамойцкага // Анталогія даўняй беларускай літаратуры: XI – першая палова XVIII стагоддзя. Мн., 2003.

Хроніка Быхаўца // Анталогія даўняй беларускай літаратуры: XI – першая палова XVIII стагоддзя. Мн., 2003.

Літаратура:

- Ў Гісторыя беларускай літаратуры XI-XIX стагоддзяў. У 2 т. Т. 1. Даўняя літаратура: XI-першая палова XVII стагоддзя. Мн., 2006.
- Ў Чамярыцкі В.А. Беларускія летапісы як помнікі літаратуры. Мн., 1969.
- Ў Беларускія летапісы і хронікі. Мн.: “Беларускі кнігазбор”, 1997.
- Ў Улащик Н.Н. Введение в изучение белорусско-литовского летописания. М., 1985.

Прадмовы і пасляслоўі Ф. Скарыны, С. Буднага, В. Цяпінскага.

Пытанні:

- 1.Паняцце ‘прадмоўна-пасляслоўнага комплексу’ выданняў.
2. Кнігавыдавецкая дзейнасць Ф.Скарыны ў Празе (1517-1519) і Вільні (1522-1525).
3. Арыентацыя на “паспалітага” чытача, асветніцкае крэда першадрукара.

4. Эзатэрычныя і экзатэрычныя кнігі Бібліі ў разуменні Ф.Скарыны.
5. Патрыятычны і грамадзянскі пафас прадмоў і пасляслоўяў Ф.Скарыны.
- 6.Элітарнасць прысвячэння Радзівілам і дэмакратызм прадмовы да “Катэхізіса” С. Буднага.
- 7.Асветніцкі і патрыятычны пафас “Прадмовы да Евангелля” В. Цяпінскага.

Тэксты:

Скарына Ф. Прадмова да ўсёй Бібліі; Прадмова да Псалтыра; Прадмова да Прытчаў Саламона // Анталогія даўняй беларускай літаратуры: XI – першая палова XVIII стагоддзя. Мн., 2003; Францыск Скарына. Творы. Мн., 1990.

Прадмовы Ф.Скарыны ў перакладзе на сучасную беларускую мову // Беларуская мова і літаратура. 2005. №2. С.56-59.

Сымон Будны. Прысвячэнне і прадмова да “Катэхізіса” // Роднае слова.2005.№8.

Васіль Цяпінскі. Прадмова да “Евангелля” // Роднае слова.2005.№8.

Літаратура:

- Ў Кароткі У. Беларускія прадмовы і пасляслоўі др.пал. XVI–перш.пал.XVII ст. // Прадмовы і пасляслоўі паслядоўнікаў Ф. Скарыны. Мн., 1991. С.6-22.
- Ў Францыск Скарына і яго час: Энцыклапедычны даведнік. Мн., 1988.
- Ў Кароткі У.Г. Вытокі беларускай кніжнай культуры эпохі Рэнэсансу // Беларуская мова і літаратура. 2005. №2. С.53-56.
- Ў Парэцкі Я.І. Сымон Будны. Мн., 1990.
- Ў Саверчанка І.В. Сымон Будны: Гуманіст і рэфарматар. Мн., 1993.

**Творчасць Францішкі Уршулі Радзівіл у сістэме
барочнай эстэтыкі і паэтыкі**

Пытанні:

1. Асоба Францішкі Уршулі Радзівіл у кантэксце гісторыі і культуры Беларусі ХVIII стагоддзя.
2. Маральна-этычныя ідэалы і паэтыка эпохі барока ў паэзіі Францішкі Уршулі Радзівіл:
 - а) канцэпцыя зямнога і вечнага жыцця ў яе духоўна-дыдактычнай паэзіі (“Божа, Ты свету ўсяго абаронца”, “Перасцярога, што мы павінны больш дбаць пра жыццё вечнае, а не часовае”);
 - б) дыдактычна-выхаваўчая паэзія, або “кодэкс заветаў Францішкі” (“Перасцярогі збавенныя... дачцэ маёй Ганне”);
 - в) вобраз жанчыны і паэтызацыя пачуццяў ў паэзіі кахання (“Пра рай салодкія ўспаміны”, “Да нясталай дамы”, “Апісанне персяў жаночых”, “Верш пра каханне”, “Ліст да мужа”);
 - г) забаўляльная паэзія і майстэрства метафарызацыі (“Загадкі”).
3. Драматургія Францішкі Уршулі Радзівіл.
4. Камедыя “Забава фартуны” (“Гульня фартуны”):

- а) барочная канцэпцыя лёсу чалавека ў творы (інтэрпрэтацыя назвы як ключавога матыву п'есы);
 - б) рысы барочнай паэтыкі ў сюжэтна-кампазіцыйнай будове твора, падборы і характарыстыцы персанажаў;
 - в) рыцарскія, пастаральныя і экзатычныя матывы ў творы;
 - г) барочная канцэпцыя кахання як пераадолення шэрагу выпрабаванняў на шляху да шчасця; маральна-этычны ідэал дабрачыннасці і выхаваўчая канцэпцыя твора.
5. Камедыя “Распуснікі ў пастцы”:
- а) маральна-этычны ідэал жанчыны (саюз прыгажосці, дабрачыннасці і розуму) – вобраз Аруі як увасабленне такога ідэалу і паэтызацыя кахання як галоўнай сферы, дзе праяўляюцца ўсе (высокія і нізкія) чалавечыя якасці;
 - б) паэтыка кантрастаў у творы – паэтызацыя дабрачыннасці і развянчанне амаральнасці, распуснасці;
 - в) рысы класіцызму ў творы (прастата і празрыстасць сюжэтна-кампазіцыйнай будовы, ідэалізацыя героя з “нізкага” саслоўя і яго супрацьпастаўленне распуснаму свету высокапастаўленых ліхадзеяў).
6. Мастацкая інтэрпрэтацыя вобраза Францішкі Уршулі Радзівіл у п'есе Сяргея Кавалёва “Францішка, або навука кахання”.

Літаратура:

- Ў Радзівіл Ф.У. Выбраныя творы. Мн.: Бел. кнігазбор, 2003.
- Ў Некрашэвіч-Кароткая Ж.В. Нясвіжская Мельпамена: драматургія Францішкі Уршулі Радзівіл. Мн., 2002.
- Ў Русецкая Н. Паэтычныя лісты Францішкі Уршулі Радзівіл // Працы кафедры гісторыі беларускай літаратуры Белдзяржуніверсітэта.- Выпуск трэці. Мн., 2002. С.91-101.
- Ў Русецкая Н. Загадкі Францішкі Уршулі Радзівіл \ Працы кафедры гісторыі беларускае літаратуры Белдзяржуніверсітэта. Выпуск чацвёрты. Мн., 2003. С. 99-103.
- Ў Кавалёў С. Францішка, або навука кахання // Польша. 2001. № 1. С. 71-130.

Паэма Адама Міцкевіча “Дзяды”

Пытанні:

1. Жанрава-кампазіцыйныя асаблівасці твора. Сувязь яго з біяграфіяй паэта.
2. Містычна-абрадавыя сцэны II часткі і іх роля ў будове і цэласным успрыняцці твора.

3. Густаў – гісторыя рамантычнага каханьня. Канфлікт “чалавек і свет”, “чалавек і грамадства” ў рамантычнай трактоўцы А. Міцкевіча (IY частка).
4. III частка паэмы як помнік філамацкаму руху і водгук на паўстанне 1830-31 гг. Глыбіня і трагізм вобраза Конрада. Рамантычны індывідуалізм Конрада і дух бунтарства (“Імпровізацыя”). Вобраз ксяндза Пятра і месіяніскія матывы ў творы.
5. “Урываў” як роздум паэта аб Расіі. Расія вачамі Міцкевіча. Прысуд самадзяржаў і ўспрыняцце “рускіх сяброў”. Вобразы Аляшкевіча, Пушкіна, Рылеева, Бястужава ва “Ўрыўку”.
6. Паэма “Дзяды” ў беларускай культурна-гістарычнай прасторы.

Літаратура:

- Ў Міцкевіч А. Дзяды / Пераклад з польскай мовы К.Цвіркі.- Мн.: Беллітфонд, 2001.
- Ў Лойка А.А. Адам Міцкевіч і беларуская літаратура. Мн., 1959.
- Ў Мархель У.І. “Ты як здароўе...”: Адам Міцкевіч і тэндэнцыі адраджэння беларускай літаратуры. Мн., 1998.

Паэма Адама Міцкевіча “Пан Тадэвуш”.

Пытанні:

1. Час і месца напісанне твора. Твор як патрыятычны гімн бацькаўшчыне, як выражэнне аўтарскай настальгіі.
2. Мастацкія прастора і час у творы. Беларускія гістарычныя рэаліі ў сюжэце. Сутнасць мастацкага канфлікту.
3. Паэма як эпопея нацыянальнага жыцця: апісанне звычаёў і быту старашляхецкага дому. Паляванне як праява рыцарскіх заняткаў. Падкаморы, Суддзя, Стольнік, Гервазіў як носьбіты даўніх сармацкіх звычаёў і традыцый.
4. Вобраз Тадэвуша як маладога патрыёта і чалавека прагрэсіўных грамадскіх поглядаў. Прыёмы мастацкай ідэалізацыі вобраза Зосі. Мастацкая шматмернасць вобраза Графа (яго касмапалітызм і патрыятызм, заляцанні і пыха). Талімена як вобраз свецкай дамы, яе роля ў мастацкай задуме твора.
5. Яцак Сапліца–ксяндз Робак: глыбіня і загадкавасць вобраза, пошук ім выратавальных шляхоў для бацькаўшчыны.
6. Руская тэма ў творы; вобразы маёра Плуца і капітана Рыкава.

Літаратура:

1. Міцкевіч А. Пан Тадэвуш /Пераклад з польскай мовы П.Бітэля. Мн., 1985.
2. Лойка А.А. Адам Міцкевіч і беларуская літаратура. Мн., 1959.

Паэма “Паляўнічыя акварэлькі з Палесся” Янкі Лучыны

Пытанні:

1. Асоба Янкі Лучыны: драматызм яго жыццёвага лёсу, станаўленне творчага таленту. Як вы растлумачыце сутнасць псеўданіма паэта – “Лучына”, назву яго паэтычнага зборніка – “Вязанка”?
2. Вобраз беларускай прыроды і экалагічная праблематыка ў творы; Крытыка існуючай рэчаіснасці і перспектывы грамадскага прагрэсу ў лучынаўскім паказе.
3. Вобраз старога лесніка ў паэме. Якімі рысамі надзяляе Лучына чалавека з народа? Чаму паэт называе старога Грышку “дзіця прыроды”?
4. Вобраз паніча ў паэме. Як малюе аўтар узаемаадносіны старога лесніка і паніча?
5. Паэма як эпапея народнага жыцця. Эпічныя рысы і прыёмы лірызацыі ў творы. (Апісанне народных абрадаў, укладу народнага жыцця, быту, звычаяў, завядзёнак).
6. З якімі творамі нацыянальнага паэтычнага эпасу, на вашу думку, можна параўнаць паэму Я.Лучыны? У чым вы бачыце агульнасць і адрознасць гэтых твораў?
7. Чаму паэма называецца “Паляўнічыя акварэлькі з Палесся”? Растлумачце сутнасць кожнага слова ў назве. Якімі сродкамі паэтызацыі аўтар дасягае глыбіні раскрыцця мастацкай задумы твора (партрэтныя характарыстыкі, дыялогі, лірычныя адступленні, іншае...).
8. Адметнасць і значэнне творчасці Я.Лучыны ў літаратурным кантэксце свайго часу.

Літаратура:

- Ў Лучына Я. Творы. Мінск: Маст. літ., 1988.
- Ў Уладыкоўская-Канаплянік Л. Акварэлі любові: Канцэпцыя нацыянальнага светапогляду ў творчасці Янкі Лучыны. Мн: Энцыклапедыкс, 2000.-125 с.
- Ў Янка Лучына ў кантэксце самаідэнтыфікацыі беларускай літаратуры: Матэрыялы Рэспубліканскай навуковай канферэнцыі (Мінск, 25 мая 2001 г). Мн.: РІВШ БДУ, 2002.
- Ў Запрудскі І. Творчасць Янкі Лучыны і феномен “задоўжанага” рамантызму ў Беларусі // Запрудскі І. Нарысы гісторыі беларускай літаратуры XIX стагоддзя. Мн., 2003. С. 131-137.

Асоба і творчасць Францішка Багушэвіча.

Пытанні:

1. Асоба Ф.Багушэвіча і грамадская сітуацыя канца XIX ст.; грамадскае і літаратурнае крэда аўтара ў прадмовах да зборнікаў “Дудка беларуская” і “Смык беларускі”.
2. Нацыянальна-патрыятычная праблематыка творчасці Ф.Багушэвіча (вершы “Мая дудка”, “Мая хата”, “Хрэсьбіны Мацюка”, “Хмаркі”, “Свая зямля”).
3. Грамадская антыномія “пан і селянін” у творчасці Ф.Багушэвіча (вершы “Дурны мужык, як варона”, “Не цурайся”, “Афяра”, “Калыханка”).

4. Мастацкі аналіз рэчаіснасці ў паэме “Кепска будзе”, алегарычны сэнс твора.
5. Фальклорна-міфалагічныя і апакрыфічныя традыцыі (“Хцівец і скарб на святога Яна”, “Быў у чысцы”).
6. Тэма праўдашукальніцтва і крытыка сацыяльнай рэчаіснасці ў творах Ф.Багушэвіча “Як праўды шукаюць”, “У судзе”, “Праўда”, “У судзе”, “Бог не роўна дзеле”),
7. Багушэвіч-празаік: праблематыка і вобразы апавядання “Тралялёначка”; значэнне Ф.Багушэвіча для беларускай літаратуры.

Літаратура:

- Ў Багушэвіч Ф. Творы. Мн.: Маст. літ., 1991.
- Ў Багушэвіч Ф. // Крыніца. 1995. № 11-12 (16).
- Ў Запрудскі І. Евангелле ад Мацея, або таямніцы творчасці Францішка Багушэвіча // Працы кафедры гісторыі беларускае літаратуры Белдзяржуніверсітэта.- Выпуск першы. Мн., 2001. С.21-31.
- Ў Запрудскі І. Новыя аспекты вывучэння творчасці Францішка Багушэвіча // Запрудскі І. Нарысы гісторыі беларускай літаратуры XIX стагоддзя. Мн., 2003.-С. 113-130.

ТЭМАТЫКА КСР

курс	дысцыпліна	тэма
2 бел.	гісторыя беларускай літаратуры XVIII – п.п. XIX ст.	Творчасць Ф.У. Радзівіл
2 бел.	гісторыя беларускай літаратуры XVIII – п.п. XIX ст.	Паэма А. Міцкевіча “Конрад Валенрод”
2 бел.	гісторыя беларускай літаратуры XVIII – п.п. XIX ст.	П. Багрым у беларускім літаратуразнаўстве
2 бел.	гісторыя беларускай літаратуры XVIII – п.п. XIX ст.	Асоба і творчая спадчына Ф. Савіча
2 бел.	гісторыя беларускай літаратуры XVIII – п.п. XIX ст.	Паэма “Энеіды навыварат” у беларускім літаратуразнаўстве
2 бел.	гісторыя беларускай літаратуры XVIII – п.п. XIX ст.	Асоба Ф. Булгарына. “Успаміны” пісьменніка
2 бел.	гісторыя беларускай літаратуры XVIII – п.п. XIX ст.	Асоба і паэтычная спадчына Я. Баршчэўскага
2 бел.	гісторыя беларускай літаратуры XVIII – п.п. XIX ст.	Аповесць Я. Баршчэўскага “Драўляны Дзядок і кабета Інсекта”
3 слав.	гісторыя беларускай літаратуры XVIII – XIX ст.	“Авантуры майго жыцця” С. Пільштыновай
3 слав.	гісторыя беларускай літаратуры XVIII – XIX ст.	“Шляхціц Завальня” Я. Баршчэўскага
3 слав.	гісторыя беларускай літаратуры XVIII – XIX ст.	Драматургія В. Дуніна-Марцінкевіча
1 зам.	гісторыя беларускай літаратуры XI – XVII ст.	Старабеларуская агіяграфічная літаратура XII-XIII ст.
1 зам.	гісторыя беларускай літаратуры XI – XVII ст.	Паэтычная спадчына Г. Пельгрымоўскага
1 зам.	гісторыя беларускай літаратуры XI – XVII ст.	“Успаміны” Ф. Еўлашоўскага і станаўленне мемуарнага жанру
1 бел.	гісторыя беларускай літаратуры XI – XV ст.	Перакладная літаратура
1 бел.	гісторыя беларускай літаратуры XI – XV ст.	Аповесць мінулых гадоў
1 бел.	гісторыя беларускай літаратуры XI – XV ст.	Жыццёвая літаратура XII–XIII ст.
1 слав.	гісторыя беларускай літаратуры XI – XVII ст.	Жыццёвая літаратура XII–XIII ст.
1 слав.	гісторыя беларускай літаратуры XI – XVII ст.	“Песня пра зубра” М. Гусоўскага
1 слав.	гісторыя беларускай літаратуры XI – XVII ст.	Парадыйна-сатырычная літаратура Беларусі
1 рус.	гісторыя беларускай літаратуры XI – XVII ст.	“Песня пра зубра” М. Гусоўскага
1 рус.	гісторыя беларускай літаратуры XI – XVII ст.	Смех у старабеларускай літаратуры
1 рус.	гісторыя беларускай літаратуры XI – XVII ст.	“Трэнас” М. Смярыцкага
2 слав.	гісторыя беларускай літаратуры др. пал. XIX ст.	Беларуская ананімная літаратура сяр. XIX ст.
2 слав.	гісторыя беларускай літаратуры др. пал. XIX ст.	Паэтычны эпас В. Дуніна-Марцінкевіча
2 слав.	гісторыя беларускай літаратуры др. пал. XIX ст.	Творчасць Э. Ажэшкі і бел. літаратура
3-5 б	Спецсеминар	Традыцыі Ж.-Б. Мальера ў творчасці Ф.У. Радзівіл
3-5 б	Спецсеминар	Я. Аношка і Я. Чачот: спроба параўнання
3-5 б	Спецсеминар	Стылёвая палітра паэмы В. Каратынскага “Таміла”
3-5 б	Спецсеминар	Асноўныя паняцці тэорыі камічнага
3-5 б	Спецсеминар	Народная смехавая культура і яе ўплыў на беларускую літаратуру XIX ст.
3-5 б	Спецсеминар	Асноўныя характарыстыкі жанру травесціі. Травесція ў беларускай літаратуры XIX ст.
3-5 б	Спецсеминар	Беларускія рэаліі ў паэме “Пан Тадэвуш” А. Міцкевіча
3-5 б	Спецсеминар	Паэма “Дзяды” А. Міцкевіча ў кантэксце нацыянальнай гісторыі
3-5 б	Спецсеминар	Крымскія санеты А. Міцкевіча: праблема біяграфізму і фантазіі
3-5 б	Спецсеминар	Жанры і стылі ў старабеларускай літаратуры
3-5 б	Спецсеминар	Антычнасць у перакладных рыцарскіх раманах
3-5 б	Спецсеминар	Паэтыка беларускага барока
3-5 б	Спецсеминар	Феномен паскоранага развіцця ў беларускай літаратуры XIX ст.
3-5 б	Спецсеминар	Мемуарыстыка Беларусі першай паловы XIX ст.
3-5 б	Спецсеминар	Творчая гісторыя і творчая індывідуальнасць: атрыбуцыя верша “Зайграй...”
3-5 б	Спецсеминар	“Хроніка Быхаўца” у беларускім літаратуразнаўстве
3-5 б	Спецсеминар	Пераклады драматычных твораў Ф.У. Радзівіл на беларускую мову
3-5 б	Спецсеминар	Ян Вісліцкі: пераклады на беларускую мову
5 бел	Спецкурс	Беларускамоўная паэзія Я. Чачота
5 бел	Спецкурс	Праявы сентыменталізму ў камедыі В. Дуніна-Марцінкевіча “Залёты”

ТЭСТЫ

Летапісы XII – XV ст.

(Аповесць мінулых гадоў, Галіцка-Валынскі летапіс, Летапісец вялікіх князеў літоўскіх, Беларуска-літоўскі летапіс 1446 г.)

Тэставыя заданні.

I. Заданні з выбарам аднаго правільнага адказу.

1) Асноўны цэнтр летапісання ў XII ст.

- а) Кіеў
- б) Віцебск
- в) Масква

2) Аповесць мінулых гадоў была напісана ў:

- а) XII ст.
- б) XIII ст.
- в) XIV ст.

3. Нестараўская рэдакцыя “Аповесці мінулых гадоў” была створана ў:

- а) 1258 г.
- б) 1113 г.
- в) 1116 г.

4. “Аповесць мінулых гадоў” напісана ў стылі:

- а) барока
- б) манументальнага гістарызму
- в) сентыменталізму

5. Першахрысціцелям Русі з’яўляецца:

- а) князь Рурык
- б) князь Уладзімір
- в) князь Святаслаў

6. Хрысціянства было прынята на Русі ў:

- а) 980 г.
- б) 988 г.
- в) 1092 г.

7. Хто ўпершыню паказаў гісторыю старажытнай Русі ў кантэксце сусветнага гістарычнага працэсу?

- а) Сільвестр
- б) Нікан
- в) Нестар

8. Бітва на рацэ Нямігзе адбылася ў:

- а) 1095 г.
- б) 1067 г.
- в) 1113 г.

9. Пачынаецца “Аповесць мінулых гадоў” з:

- а) падання пра княгіню Вольгу
- б) падання пра сусветны патоп
- в) падання пра рассяленне пляменаў

10. Пагадовыя запісы ў “Аповесці мінулых гадоў” пачынаюцца з:

- а) 1000 г.
- б) 852 г.
- в) 1021 г.

11. Пагадовы запіс пра князя Брачыслава змешчаны пад:

- а) 988 г.
- б) 1000 г.
- в) 1021 г.

12. Паданне пра князя Уладзіміра і Рагнеду змешчана пад:

- а) 862 г.
- б) 975 г.
- в) 980 г.

13. Усяслаў Чарадзеі княжыў у Полацку:

- а) 1145-1199 гг.
- б) 1046-1101 гг.
- в) 1044-1101 гг.

14. Першымі ўсходнеславянскімі святымі былі абвешчаны:

- а) Рагвалод і Тур
- б) Яраслаў Мудры і Аляксандр Неўскі
- в) Барыс і Глеб

15. Першы ўспамін аб Полацку ў “Аповесці мінулых гадоў”:

- а) 988 г.
- б) 882 г.
- в) 862 г.

16. Хто з сыноў Рагнеды княжыў спачатку ў Растове і Ноўгарадзе Вялікім, а потым стаў вялікім князем кіеўскім:

- а) Ізяслаў
- б) Мсціслаў
- в) Яраслаў
- г) Усевалад

17. Хто быў першым гістарычна вядомым полацкім князем:

- а) Рурык
- б) Уладзімір
- в) Яраполк
- г) Рагвалод

18. У сувязі з якой падзеяй у “Аповесці мінулых гадоў” упершыню ўзгадваецца Мінск:

- а) будаўніцтва крэпасці на рацэ Свіслач па загаду полацкага князя Усяслава
- б) паход Уладзіміра Манамаха
- в) бітва на Нямізе

19. У якім летапісе сустракаюцца звесткі пра рассяленне ўсходнеславянскіх супольнасцяў:

- а) Галіцка-Валынскі летапіс
- б) Аповесць мінулых гадоў
- в) Полацкі летапіс

20. На аснове якога летапіснага твора была складзена “Аповесць мінулых гадоў”:

- а) Іпацьеўскі летапіс
- б) Першапачатковы летапіс
- в) Лаўрэнцьеўскі летапіс

21. Калі адбыўся Любецкі з’езд:

- а) 1067 г.
- б) 1117 г.
- в) 1097 г.

22. Размясціце летапісы ў адпаведнасці з часам іх узнікнення:

- а) Летапісец вялікіх князеў літоўскіх
- б) Першапачатковы летапіс
- в) Аповесць мінулых гадоў
- г) Галіцка-Валынскі летапіс

23. Галіцка-Валынскі летапіс з’яўляецца помнікам:

- а) агульнадзяржаўнага летапісання
- б) мясцовага летапісання

24. Грунвальдская бітва адбылася:

- а) 15 чэрвеня 1415 г.
- б) 15 ліпеня 1410 г.
- в) 10 ліпеня 1415 г.

25. Пры Вігаўце ў Наваградку адбыўся царкоўны сабор, які:

- а) прызнаў мітрапалітам Кіпрыяна
- б) прызнаў мітрапалітам Грыгорыя Цамблака

26. Грунвальдская бітва згадваецца ў:

- а) Галіцка-Валынскім летапісе
- б) Супрасльскім летапісе
- в) Аповесці мінулых гадоў

27. Бітва з мангола-татарамі на рацэ Калка апісана ў:

- а) Аповесці мінулых гадоў
- б) Галіцка-Валынскім летапісе
- в) Летапісцы вялікіх князеў літоўскіх

28. Пачатковы перыяд утварэння Вялікага княства Літоўскага адлюстраваны ў:

- а) Аповесці мінулых гадоў
- б) Галіцка-Валынскім летапісе
- в) Летапісцы вялікіх князеў літоўскіх
- г) Пачатковым летапісе

29. Пра якога князя сказана, што ен Падольскую зямлю “добыл литовскими силами, а никто ему ни с которых сторон не помогал»:

- а) Кейстут
- б) Ягайла
- в) Вігаўт

30. Пра якога князя ў «Летапісцы вялікіх князеў літоўскіх» сказана «На миру много зла сотвориша христианем, не человеческы и ни хрестянскы мучиша хрестян»:

- а) Ягайла
- б) Вітаўт
- в) Святаслаў Смаленскі

31. Размясціце вялікіх князеў літоўскіх у храналагічным парадку іх кіравання:

- а) Вітаўт
- б) Тройдзень
- в) Гедымін
- г) Міндоўт

32. Ці быў запрошаны на Любецкі з'езд князеў Кіеўскай Русі Усяслаў Чарадзеі:

- а) так
- б) не

33. Які летапіс быў створаны ў час росквіту Вялікага княства Літоўскага:

- а) Аповесць мінулых гадоў
- б) Полацкі летапіс
- в) Віцебскі летапіс
- г) Летапісец вялікіх князеў літоўскіх

34. «Летапісец вялікіх князеў літоўскіх быў напісаны ў:

- а) Полацку
- б) Вільні
- в) Смаленску

35. Аўтарам манаграфіі «Беларускія летапісы як помнікі літаратуры» з'яўляецца:

- а) Мельнікаў А. А.
- б) Гаранін С. А.
- в) Чамярыцкі В. А.

36. Галіцка-Валынскі летапіс быў створаны ў:

- а) XII ст.
- б) XIII ст.
- в) XIV ст.

37. «Пахвала Вітаўту» ўваходзіць у склад:

- а) Галіцка-Валынскага летапісу
- б) Супрасльскага летапісу
- в) Лаўрэнцьеўскага летапісу

38. «Смаленская хроніка» ўваходзіць у склад:

- а) Летапісца вялікіх князеў літоўскіх
- б) Галіцка-Валынскага летапісу
- в) Супрасльскага летапісу

39. «Смаленская хроніка» ахоплівае перыяд:

- а) 1401-1414
- б) 1430-1436

40. У пагадовай форме падзеі адлюстраваны ў:

- а) Аповесці мінулых гадоў
- б) Летапісцы вялікіх князеў літоўскіх.

41. Асноўная структурная адзінка “Летапісца вялікіх князеў літоўскіх”:

- а) пагадовы запіс
- б) асобны сюжэт

II. Заданні адкрытай формы.

42. Прыярытэт адкрыцця беларуска-літоўскіх летапісаў належыць _____

43. Беларуска-літоўскія летапісы даследвалі: _____

44. “Летапісец вялікіх князеў літоўскіх напісаны на _____ мове.

45. У “Аповесці мінулых гадоў” звесткі пра смерць Усяслава Полацкага змешчаны пад годам: _____.

46. Першым агульнадзяржаўным летапісным зводам Вялікага княства Літоўскага з’яўляецца: _____

47. Першым помнікам агульнадзяржаўнага беларуска-літоўскага летапісання з’яўляецца: _____.

48. Звесткі па гісторыі Русі ў Беларуска-літоўскім летапісе 1446 г. запазычаны: _____.

49. Аўтар Беларуска-літоўскага летапісу 1446 г. праводзіў ідэю: _____.

50. Беларуска-літоўскі летапіс 1446 г. захаваўся ў спісах: _____.

51. Супрасльскі спіс Беларуска-літоўскага летапісу 1446 г. упершыню апублікаваны ў _____.

III. Заданні на вызначэнне адпаведнасці:

Вызначыць адпаведнасці.

52. Летапісы

- 1) Аповесць мінулых гадоў
- 2) Галіцка-Валынскі летапіс
- 3) Летапісец вялікіх князеў літоўскіх

Падзеі

- А) Апавяданне пра Войшалка
- Б) Паданне пра рассяленне народаў
- В) Апавяданне пра забойства Кейстута

53. Летапісы

- 1) Галіцка-Валынскі летапіс
- 2) Супрасльскі летапіс
- 3) Летапісец вялікіх князеў літоўскіх

Падзеі

- А) Апавяданне пра Міндоўга

- Б) Апавяданне пра злачынства Андрэя Полацкага
- В) Паўстанне “чорных людзей” у Смаленску

54. Летапісы

- 1) Аповесць мінулых гадоў
- 2) Летапісец вялікіх князеў літоўскіх
- 3) Галіцка-Валынскі летапіс

Падзеі

- А) Апавяданне пра разбурэнне мангола-татарамі Кіева
- Б) Апавяданне пра паход князя Ігара за данінай
- В) Аповесць пра Падолле

55. Летапісы

- 1) Аповесць мінулых гадоў
- 2) Галіцка-Валынскі летапіс
- 3) “Летапісец вялікіх князеў літоўскіх

Падзеі

- А) Апавяданне пра злачынства Святаслава Смаленскага
- Б) Апавяданне пра Тройдзенья
- В) Апавяданне пра княгіню Вольгу

56. Летапісы

- 1) Аповесць мінулых гадоў
- 2) Галіцка-Валынскі летапіс
- 3) Супрасльскі летапіс

Падзеі

- А) Паданне пра заснаванне Камянца
- Б) Паданне пра заснаванне Кіева
- В) “Избрание летописания изложены вкратце»

57. Летапісы

- 1) Аповесць мінулых гадоў
- 2) Галіцка-Валынскі летапіс
- 3) Супрасльскі летапіс

Падзеі

- А) Паданне пра Рагнеду і князя Уладзіміра
- Б) Пагадовыя запісы пра Аляксандра Неўскага
- В) Апавяданне пра князя Рамана

Тэст

Жыццё і творчая спадчына Ф. Багушэвіча

1. Вызначце дату нараджэння Ф. Багушэвіча:

- а) 10 сакавіка 1840 г.;
- б) 21 сакавіка 1840 г.;
- в) 15 красавіка 1840 г.;
- г) 28 красавіка 1840 г.

2. Вызначце месца нараджэння Ф. Багушэвіча:
- а) маёнтак Кушляны Ашмянскага павета;
 - б) маёнтак Доцішкі на Лідскага павета;
 - в) фальварак Свіраны Віленскага павета;
 - г) вёска Жупраны Ашмянскага павета.
3. Суаднясіце даты з падзеямі і мясцовасцямі, звязанымі з жыццём Ф. Багушэвіча:
1. 1840 а) пачатак супрацоўніцтва з часопісам “Kraj”;
 2. 1852 б) Аўгустоўская губерня;
 3. 1861 в) знаёмства з Э. Ажэшкай;
 4. 1862 г) паступленне ў Віленскую гімназію;
 5. 1863 д) паступленне ў Нежынскі юрыдычны ліцэй;
 6. 1865 е) маёнтак Кушляны;
 7. 1884 ж) вяртанне на радзіму (у Вільню);
 8. 1885 з) фальварак Свіраны;
 9. 1887 і) маёнтак Доцішкі на Лідчыне;
 10. 1900 к) вучоба ў Пецябургскім універсітэце.
4. Суаднясіце даты з рэалізаванымі і планаванымі выданнямі Ф. Багушэвіча:
1. 1891 а) “Беларускія апавяданні Бурачка”;
 2. 1892 б) “Дудка беларуская”;
 3. 1894 в) “Гаспадары, для вас пішым гэта апавяданне...”;
 4. 1896 г) “Смык беларускі”;
 5. 1899 д) “Гралялёначка”.
5. Вызначце храналогію публікацыі першых 5 выданняў зборніка “Дудка беларуская” Ф. Багушэвіча:
1. Кракаў, 1891, 2. Познань, 1894, 3. Кракаў, 1896, 4. Львоў, 1899, 5. Пецябург, 1907, 6. Масква, 1913, 7. Пецябург, 1914, 8. Вільня, 1918, 9) Мінск, 1921, 10) Коўна, 1922.
6. Хто з пералічаных дзеячаў беларускай культуры XIX ст. быў аўтарам рэцэнзіі на зборнік Ф. Багушэвіча “Дудка беларуская”?
- а) Мітрафан Доўнар-Запольскі;
 - б) Аляксандр Ельскі;
 - в) Вінцэсь Каратынскі;
 - г) Ян Карловіч;
 - д) Еўдакім Раманаў.
7. Каму з пералічаных дзеячаў беларускай культуры XIX ст. Ф. Багушэвіч прысвяціў беларускі верш?
- а) Альгерду Абуховічу;
 - б) Элізе Ажэшцы;
 - в) Адаму Гурыновічу;
 - г) Вінцэсю Каратынскаму;
 - д) Янку Лучыне.
8. Хто з пералічаных дзеячаў беларускай культуры XIX ст. звяртаўся з удзячнасцю да Ф. Багушэвіча ў беларускім вершы?
- а) Альгерд Абуховіч;
 - б) Адам Гурыновіч;
 - в) Аляксандр Ельскі;
 - г) Вайніслаў Савіч-Заблоцкі;

- д) Фелікс Тапчэўскі.
9. Якім з пералічаных псеўданімаў не карыстаўся Ф. Багушэвіч?
- а) Demos;
 - б) Huszicz;
 - в) Мацей Бурачок;
 - г) Сымон Рэўка з-пад Барысава;
 - д) Тутэйшы.
10. Зборнік “Дудка беларуская” Ф. Багушэвіча ў 1891 г. быў выдадзены накладам
- а) 100 асобнікаў;
 - б) 300 асобнікаў;
 - в) 500 асобнікаў;
 - г) 1000 асобнікаў;
 - д) 3000 асобнікаў.
11. Укажыце лішняе. У “Прадмове” да “Дудкі беларускай” ўжыты звароткі:
- а) братцы мілыя, дзеці Зямлі-маткі маей!;
 - б) братцы;
 - в) Божа ж мой, Божа!;
 - г) ваша;
 - д) о, мой народзе!
12. Укажыце лішняе. У “Прадмове” да “Дудкі беларускай” называюцца беларускімі гарады:
- а) Брэст;
 - б) Вільня;
 - в) Гродна;
 - г) Мінск;
 - д) Магілёў.
13. Укажыце лішняе. У “Прадмове” да “Дудкі беларускай” згадваюцца народы:
- а) балгары;
 - б) рускія;
 - в) украінцы;
 - г) харваты;
 - д) чэхі.
14. Укажыце лішняе. У зборнік “Дудка беларуская” увайшлі вершы:
- а) “Быў у чысцы!”;
 - б) “Дурны мужык, як варона”;
 - в) “Мая хата”;
 - г) “Праўда”;
 - д) “Хмаркі”.
15. Укажыце лішняе. У зборнік “Смык беларускі” увайшлі вершы:
- а) “Афяра”;
 - б) “Думка”;
 - в) “Калыханка”;
 - г) “Не цурайся”;
 - д) “Свая зямля”.

16. Які з названых твораў Ф. Багушэвіча прысвечаны тэме паэта і паэзіі?
а) “Бог не роўна дзеле”;
б) “Думка”;
в) “Мая хата”;
г) “Смык”;
д) “Хмаркі”.
17. У якім з названых твораў не закранаецца нацыянальна-патрыятычная тэма?
а) “Мая хата”;
б) “Свая зямля”;
в) “Хмаркі”;
г) “Хрэсьбіны Мацюка”;
д) “Як праўды шукаюць”.
18. У якім з названых твораў не закранаецца сацыяльная праблематыка?
а) “Афяра”;
б) “Быў у чысцы!”;
в) “Здарэнне”;
г) “Не ўсім адна смерць”;
д) “Панская ласка”.
19. Які з вершаў Ф. Багушэвіча з’яўляецца своеасаблівым маральным імператывам?
а) “Афяра”;
б) “Бог не роўна дзеле”;
в) “Думка”;
г) “Свінні і жалуды”;
д) “У астрозе”.
20. У якім з твораў Ф. Багушэвіча няма спалучэння рэальнага з містычна-фантастычным?
а) “Быў у чысцы”;
б) “Балада”;
в) “Калыханка”;
г) “Не ўсім адна смерць”;
д) “Хцівец і скарб на святога Яна”.
21. Які мастацкі прыём з’яўляецца ключавым у вершы “Дурны мужык, як варона”:
а) алегорыя, б) гратэск, в) іронія, г) параўнанне, д) сарказм?
22. Які мастацкі прыём з’яўляецца ключавым у вершы “VII. Песня”?
*Гарцуй, танцуй, пане, –
Табе хлеба стане...
Прадай сваю славу,
Прадай і Варшаву,
Прадай і чэсць дочкі
За віна паўбочкі.*
а) алегорыя, б) гратэск, в) іронія, г) параўнанне, д) сарказм?
23. *Мужыкі і пань, маскалі і жыды,
Хто у чым, як папаў, – ўсё туды ды туды.
Тут кажух, і шынэль, і бурнос, лапсардак,
І сурдут, і мундзер... а адзін быў і храк, –
(Так як куртка з хвастом)...*

Вызначце які мастацкі прыём выкарыстаны ў гэтых радках:

- а) адухаўленне;
- б) метанімія;
- в) метафара;
- г) сінекдаха;
- д) увасабленне.

24.

“Бог не роўна дзеле”

*Чым то дзеіцца на свеце,
Што не роўна дзеле Бог?
Адзін ходзе ў саце,
У золаце з плеч да ног,
А другому, каб прыкрыцца
Хоць анучай – велькі труд;
Весь, як рэшата, свіціцца,
Адны латы, адзін бруд!*

Для гэтага верша характэрна наяўнасць:

- а) аксімарана;
- б) антытэзы;
- в) градацыі;
- г) літоты;
- д) рэфрэна.

25. Выберыце правільнае азначэнне. Інвектыва – гэта:

- а) невялікі верш ці праявічны абразок, у аснове якога – першаснае, імгненнае, зменлівае ўражанне ад сузірання нейкага прадмета ці з’явы;
- б) твор, часцей вершаваны, у якім востра і адкрыта асуджаецца нейкая рэальная асоба ці грамадская з’ява;
- в) намёк на агульвядомы факт гістарычнага ці бытавога характару;
- г) увядзенне ў вершаваны тэкст нейкага вядомага выслоўя.

26. Які з пералічаных твораў Ф. Багушэвіча мае выразна інвектыўны характар?

- а) “Афяра”;
- б) “Адказ Юрцы на “Панскае ігрышча”;
- в) “З кірмашу”
- г) “Мая дудка”;
- д) “Смык”.

27. Які верш Ф. Багушэвіча нельга аднесці да ўмоўнай катэгорыі “здарэнне ў дарозе”?

- а) “Падарожныя жыды”;
- б) “Панская ласка”;
- в) “Скацінная апека”;
- г) “У судзе”;
- д) “Як праўды шукаюць”.

28. Які з афарыстычных выразаў не належыць Ф. Багушэвічу?

- а) “Што чужога прагнуць, то сваё кідаюць”;
- б) “Тутэйшы загіне, дык вораг прыбудзе!”;
- в) “Грош – пустое, праца – дзела!”;
- г) “Не надта свабодна ў гэтай свабодзе”;
- д) “Мазоль – працавітых значок”.

29. Якая жанрава-стылістычная форма не выкарыстоўвалася ў творчасці Ф. Багушэвіча?
- а) байка;
 - б) балада;
 - в) вершаванае пасланне;
 - г) песня;
 - д) эклога;
 - е) элегія.
30. Выберыце найбольш стасоўны да сітуацыі рускамоўны адпаведнік назве верша Ф. Багушэвіча “Афяра”:
- а) жертва;
 - б) милостыня;
 - в) подаяние;
 - г) пожертвование;
 - д) обет.
31. Якое сцверджанне з’яўляецца памылковым?
- а) А. Абуховіч палемізаваў з Ф. Багушэвічам адносна шляхоў фарміравання беларускай літаратурнай мовы;
 - б) паэтычныя зборнікі Ф. Багушэвіча змяшчалі толькі арыгінальныя вершы паэта;
 - в) пачатковы перыяд творчасці Цёткі звязаны з вызначальным уплывам паэзіі Ф. Багушэвіча;
 - г) Ф. Багушэвіч па прапанове Я. Карловіча складаў слоўнік беларускай мовы;
 - д) зборнік Ф. Багушэвіча “Беларускія апавяданні Бурачка” быў забаронены цензурай за імкненне аўтара “стварыць беларускую літаратуру”.
32. Якое сцверджанне з’яўляецца правільным?
- а) паэтычны зборнік Ф. Багушэвіча “Дудка беларуская” быў выдадзены двойчы пры жыцці аўтара;
 - б) паўстанне 1863 г. знайшло адлюстраванне ў творчасці Ф. Багушэвіча;
 - в) Я. Лучына даў высокую ацэнку творчасці Ф. Багушэвіча;
 - г) Ф. Багушэвіч даў высокую ацэнку творчасці В. Дуніна-Марцінкевіча;
 - д) паэтычны зборнік Ф. Багушэвіча “Скрыпачка беларуская” быў выдадзены з партрэтаў аўтара.
33. Якое сцверджанне з’яўляецца памылковым? Для паэзіі Ф. Багушэвіча характэрна:
- а) гуманістычная скіраванасць, дэмакратызм і крытычны пафас;
 - б) мінорная танальнасць і адлюстраванне супярэчнасцяў паміж ідэалам і рэальнасцю;
 - в) агульнафіласофскі роздум, пэўная абстрагаванасць, адцягненасць ад канкрэтна-бытавых праблем;
 - г) нярэдкае спалучэнне рэалістычных і фантастычных элементаў;
 - д) святая ўстаноўка на зніжэнне стылю.
34. Якое сцверджанне з’яўляецца правільным? Для паэзіі Ф. Багушэвіча характэрна:
- а) арыентацыя толькі на сялянскую чытацкую аўдыторыю;
 - б) тонкі псіхалагізм і выключная функцыя пейзажу;
 - в) зварот да антычных вобразаў і матываў;
 - г) сялянскі пункт гледжання на лёс як фатальную непазбежнасць;
 - д) вера ў навукова-тэхнічны прагрэс.

35. Якое сцверджанне з'яўляецца памылковым? Ф. Багушэвіч выступаў супраць:
- адсутнасці беларускай нацыянальнай дзяржаўнасці;
 - нізкага ўзроўню нацыянальнай самасвядомасці і дэнацыяналізацыі інтэлектуальнай эліты;
 - адсутнасці беларускай літаратурнай мовы;
 - прымусовага аправаслаўлівання беларусаў;
 - ідэі роўнасці і салідарнасці розных пластоў грамадства.
36. Які верш Ф. Багушэвіча пачынаецца радкамі: *“Маліся ж, бабулька, да Бога, // Каб я панам ніколі не быў...”*?
- “Афяра”;
 - “Бог не роўна дзеле”;
 - “Гора”;
 - “Калыханка”;
 - “Не цурайся”.
37. Які верш Ф. Багушэвіча пачынаецца радкамі: *“Не люблю я места (па-расейску – горад). // Надта там цяснота і вялікі сморад...”*?
- “Афяра”;
 - “Думка”;
 - “Жыдок”;
 - “Немец”;
 - “Удава”.
38. Які верш Ф. Багушэвіча пачынаецца радкамі: *“Чагось мне маркотна, на плач забірае: // Мусіць, душа чуе якоесьці гора, // Ці штосьці зрабілася... што? Хто яго знае ...”*?
- “Гора”;
 - “Думка”;
 - “Здарэнне”;
 - “Праўда”;
 - “Удава”.
39. Якая прыказка стала назвай верша Ф. Багушэвіча?
- Багаты ўкрадзе – на беднага скажучь;
 - Было кепска, а цяпер яшчэ горш;
 - Дужы і багаты – не вінаваты;
 - Дзе чорт не можа, там бабу пашле;
 - Панская ласка на рабым кані едзе.
40. Герой верша Ф. Багушэвіча “Свая зямля”:
- арандатар;
 - землеўладальнік;
 - купец;
 - салдат;
 - шляхціц.
41. Ф. Багушэвіч пісаў: *“...Спадабаў тое, што толькі блазну можа спадабацца... Так думаю, што гэта ён, смеючыся з нашага цёмнага брата, напісаў; гэтак думаў, што дурны мужык, дык ужо нічога і не відзе, і не знае! Ой, памыліўся!”* Пра каго з паэтаў тут ідзе гаворка?
- Альгерда Абуховіча;
 - Вінцэнта Дуніна-Марцінкевіча;
 - Аляксандра Ельскага;

- г) Янку Лучыну;
д) Фелікса Тапчэўскага.
42. “Кепска будзе!” у жанравых адносінах
а) вершаванае апавяданне;
б) вершаваная аповесць;
в) паэма;
г) паэма-прытча;
д) даследчыкі не прыйшлі да адзінай думкі ў вызначэнні жанру.
43. Якое слова прапушчана ў багушэвічаўскім радку “Як я толькі ... – // Бацька сказаў: “Кепска будзе!”?”
а) ажаніўся;
б) ахрысціўся;
в) заручыўся;
г) нарадзіўся;
д) разляніўся.
44. Як суадносіцца з фаталістычнай канцэпцыяй жыцця лёс галоўнага героя “Кепска будзе!”?
а) з’яўляецца яе пацвярджэннем;
б) супярэчыць ёй.
45. Вадою з якой ракі “хрысцілі” галоўнага героя “Кепска будзе!”?
а) Беразіны;
б) Віліі;
в) Дняпра;
г) Дзвіны;
д) Нёмана.
46. “Вёска нашая, невялікая вёсачка, меж прыгоркамі, пры балотцы; на выган пясочак з прыгоркаў спёрла, тут і лес блізусенька, лес хоць і чужы, але выгода ёсць...” Якую функцыю выконвае гэты пейзаж у апавяданні “Тралялёначка”?
а) выступае ў ролі завязкі;
б) з’яўляецца сродкам характарыстыкі вобраза аўтара;
в) раскрывае цэнтральную ідэю твора;
г) становіцца фонам, на якім разгортваецца дзеянне;
д) узмацняе лірызм мастацкага апавядання.
47. Хто з герояў апавядання “Тралялёначка” не мае “прадгісторыі”?
а) Бартак Сасок;
б) Бартчыха;
в) Прыбалдоў;
г) Траляля;
д) Тралялёначка.
48. З якой мэтай у апавяданні “Тралялёначка” ўведзены вобраз Прыбалдова?
а) адлюстраваць “дзікунства” паноў;
б) выкрыць канкрэтную вядомую асобу;
в) для больш поўнай характарыстыкі лёсу Тралялёначкі;
г) для стварэння эфекту праўдападабенства жыццёвай сітуацыі;
д) сатырычна паказаць норавы новых рускіх землеўладальнікаў у Беларусі.

49. Апавяданне “Тралялёначка” заканчваецца аповедам пра
- а) банкруцтва Прыбалдова;
 - б) лёс Тралялёначкі;
 - в) пажар у Замораўцы;
 - г) смерць Бартка Саска;
 - д) смерць Тралялі.

50. Выберыце правільны варыянт. У апавяданнях Ф. Багушэвіча “Сведка” і “Палясоўшчык”
- а) апісваюцца драматычныя сітуацыі;
 - б) аўтар і апавядальнік максімальна набліжаны;
 - в) пераважаюць сатырычныя матывы;
 - г) сюжэтныя сітуацыі вызначаюцца анекдатычнасцю;
 - д) уздымаюцца сур’ёзныя праблемы народнага жыцця.

ТЭМАТЫКА КУРСАВЫХ РАБОТ ПА ГІСТОРЫІ БЕЛАРУСКАЙ ЛІТАРАТУРЫ

1. Старабеларуская літаратура як аб’ект даследавання.
2. Старабеларуская літаратура ў працах даследчыкаў XIX–XX стст.
3. Хрысціянскі ідэал у старажытнай літаратуры ўсходніх славян.
4. Прамоўніцкае майстэрства Кірылы Тураўскага.
5. Традыцыйнае і арыгінальнае ў казаннях Кірылы Тураўскага.
6. Архітэктоніка прытчаў Кірылы Тураўскага.
7. Мастацкі феномен “Слова пра паход Ігаравы”.
8. Час і прастора ў “Слове пра паход Ігаравы”.
9. “Слова пра паход Ігаравы” і вусная народная творчасць.
10. “Слова пра паход Ігаравы” ў перакладах Я. Купалы, М. Гарэцкага, Р. Барадуліна, В. Дарашкевіча (на выбар).
11. “Слова пра паход Ігаравы” ў беларускім літаратуразнаўстве.
12. Старонкі беларускай гісторыі ў “Аповесці мінулых гадоў” і ў Галіцка-валынскім летапісе.
13. Сярэднявечная ідэалізацыя і дакументалізм “Аповесці мінулых гадоў”.
14. “Аповесці мінулых гадоў” і вусная народная творчасць.
15. Вобраз Усяслава Полацкага ў старажытнай літаратуры ўсходніх славян.
16. Агіяграфічны канон і “Жыцце Ефрасінні Полацкае”.
17. Канфлікт у “Жыцці Аўрамія Смаленскага”.
18. Рэлігійная фантастыка ў агіяграфіі XII–XIII стст.
19. Жанр хаджэння ў беларускай літаратуры XII–XIV стст.
20. Жанрава-стыльовыя асаблівасці “Халджэння Ігнація Смаляніна ў Царград”.
21. “Пэрэгрынацыя” Мікалая Крыштафа Радзівіла.
22. Творчасць Г. Цамблака ў кантэксце часу.
23. Прамоўніцкае майстэрства Г. Цамблака.
24. Традыцыі старажытнага ўсходнеславянскага летапісання ў Беларуска-літоўскім летапісе 1446 г.
25. Жанр пахвалы ў старажытнай беларускай літаратуры.
26. Грунвальдская бітва ў старажытнай беларускай літаратуры.
27. “Хроніка Вялікага княства Літоўскага і Жамойцкага”: рэальнае і міфічнае.
28. “Хроніка Быхаўца” як помнік літаратуры.
29. Стыльовыя асаблівасці “Баркулабаўскай хронікі”.
30. Француск Скарына і эпоха Адраджэння.
31. Віленскі перыяд жыцця і творчай дзейнасці Францыска Скарыны.
32. Сімволіка ў творах Францыска Скарыны.
33. Біблейская вобразнасць у прадмовах Францыска Скарыны.
34. Жанр прадмовы ў беларускай літаратуры XVI–XVII стст.
35. Святое пісьмо ў прадмовах і пасляслоўях Францыска Скарыны.
36. “Песня пра зубра” Міколы Гусоўскага ў беларускіх перакладах.
37. Праблема вайны і міру ў “Песні пра зубра” Міколы Гусоўскага.
38. Прырода і гісторыя ў “Песні пра зубра” Міколы Гусоўскага.
39. Гераічнае мінулае ў паэме Яна Вісліцкага “Пруская вайна”.
40. Вобразна-выяўленчая палітра паэмы Яна Вісліцкага “Пруская вайна”.
41. Антычная міфалогія ў паэме Яна Вісліцкага “Пруская вайна”.
42. Сымон Будны і рэфармацыйны рух у Беларусі.
43. Мастацкія асаблівасці Прадмовы да Катэхізіса Сымона Буднага.
44. Мастацкія асаблівасці Прадмовы да Евангелля Васіля Цяпінскага.
45. Мікола Гусоўскі і беларуская паэзія канца XVII ст.
46. Паэзія Беларусі позняга Рэнэсансу (А. Валян, Ц. Базылік, М. Стрыйкоўскі).
47. Героіка-эпічная паэзія Беларусі канца XVI ст. (Ф. Градоўскі, А. Рымша, Я. Радван).

48. Творчасць Г. Пельгрымоўскага.
49. Паэтычная спадчына Андрэя Рымшы.
50. Жанр эпіграмы ў старабеларускай літаратуры.
51. Жанр ляманту ў старабеларускай літаратуры.
52. Адметнасць беларускай версіі рыцарскага рамана “Трышчан”.
53. Паэтыка “Трэнасу” Мялеція Сматрыцкага.
54. Мастацкія асаблівасці “Дыярывуша” Афанасія Філіповіча.
55. Эпісталярны жанр у старабеларускай літаратуры.
56. Мастацкія асаблівасці “Лістоў” Філона Кміты-Чарнабыльскага.
57. Мастацкія асаблівасці мемуарнай літаратуры XVII ст.
58. Паэтыка парадыйна-сатырычнае літаратуры XVII ст.
59. Паэзія Сімяона Полацкага беларускага перыяду.
60. Паэтыка барока ў паэзіі Сімяона Полацкага.
61. Беларуская літаратура XVIII–XIX ст. ў даследаваннях літаратуразнаўцаў XIX–XX ст.
62. Майстэрства Ю. Трубіцкага-апавядальніка (“Магілёўская хроніка”).
63. Барочныя матывы ў беларускамоўнай паэзіі XVIII ст.
64. Фальклорныя матывы ў песенна-інтымнай лірыцы XVIII ст.
65. Паэтыка беларускай песенна-інтымнай лірыкі.
66. Беларуская мемуарыстыка і летапісанне ў XVIII ст.
67. Сімволіка і алегорыя ў беларускай літаратуры XVIII ст.
68. Спавадальнасць і літаратуршчына ў “Авантурах майго жыцця” С. Пільштыновае.
69. Беларуская польскамоўная паэзія другой паловы XVIII ст.
70. Майстэрства Ф.У. Радзівіл-драматурга.
71. Фальклорныя матывы ў “Торбе смеху” Караля Жэры.
72. Паэтыка беларускіх інтэрмедый.
73. Сутнасць канфлікту ў “Камедыі” К. Марашэўскага.
74. Асаблівасці класіцызму М. Карыцкага.
75. Рэальны і алегарычны план “Агаткі” М. Радзівіла.
76. Філасофія і паэтыка беларускай батлейкі.
77. Камедыя М. Цяцёрскага “Доктар па прымусу” і драматургія Ж.Б. Мальера.
78. “Агатка” М. Радзівіла ў гісторыі беларускага тэатра і драматургіі.
79. “Вызваленая Літва, або Пераход цераз Нёман” Я. Ходзькі як класіцыстычны твор.
80. Герой і антыгерой у камедыі “Вызваленая Літва, або Пераход цераз Нёман” Я. Ходзькі.
81. “Залёты аднаго гайдука да прачкі” і “Пінская шляхта” В. Дуніна-Марцінкевіча.
82. Беларускі фальклор у баладах А. Міцкевіча.
83. Возера Свіцязь у паэзіі філаматаў (А. Міцкевіч, Я. Чачот, Т. Зан).
84. Апалогія рамантычнага ў “Рамантычнасці” А. Міцкевіча.
85. Рэальнасць і вымысел у “Гражыне” А. Міцкевіча.
86. Марыля Вершачка ў паэзіі і карэспандэнцыі А. Міцкевіча.
87. Беларуская архаіка як аснова мадэлі свету А. Міцкевіча (другая частка “Дзядоў”).
88. “Гражына” А. Міцкевіча і традыцыі еўрапейскай літаратуры.
89. Гістарычнае і мастацкая фальсіфікацыя гісторыі ў “Конрадзе Валенродзе” А. Міцкевіча.
90. Сутнасць паняцця “валенрадызм” (А. Міцкевіч “Конрад Валенрод”).
91. Аўтабіяграфічнае ў “Дзядох” А. Міцкевіча.
92. Беларускі кантэкст паэмы А. Міцкевіча “Пан Тадэвуш”.
93. Мастацкая ўмоўнасць ў “Пане Тадэвушы” А. Міцкевіча.
94. Адам Міцкевіч у беларускім літаратуразнаўстве.
95. Асоба і творчасць П. Багрыма ў беларускім літаратуразнаўстве.
96. Верш П. Багрыма “Зайграй, зайграй, хлопча малы...”: рэальны факт і мастацкая вобразнасць твора.
97. Новае ў багрымазнаўстве.
98. Беларуская “Энеіда навыварат” і “Энеіда” І. Катлярэўскага (па-раўнальна характарыстыка).
99. Беларуская і расійская “Энеіды навыварат”: параўнальны аналіз.
100. Г. Кісялёў як даследчык “Энеіды навыварат”.
101. Гістарычная аснова “Спеваў пра даўніх ліцвінаў” Я. Чачота.
102. Паэтыка баладаў Я. Чачота.
103. Асоба Я. Чачота ў карэспандэнцыі філаматаў.
104. “Успаміны” Ф. Савіча як твор мемуарнай літаратуры.
105. Асаблівасці гумару М. Асорыя і П. Янкоўскага.
106. Т. Лада-Заблоцкі і Ф. Савіч: перыпетыі лёсу і творчасці.
107. Майстэрства І. Ходзькі-апавядальніка.
108. Караль Радзівіл Пане Каханку ў творчасці І. Ходзькі і Г. Равускага.
109. Духоўны ідэал у прозе І. Ходзькі.
110. Гістарычная аснова “Успамінаў квестара” І. Ходзькі.
111. Беларускі фальклор у баладах Я. Баршчэўскага.
112. Праблема мастацкай умоўнасці ў прозе Я. Баршчэўскага.
113. Нацыянальна-патрыятычная тэма ў “Шляхціцы Завальні” Я. Баршчэўскага.
114. Паэт і Айчына ў “Жыцці Сіраты” Я. Баршчэўскага.
115. Духоўны ідэал у апавесці “Драўляны Дзядок і кабета Інсекта” Я. Баршчэўскага.
116. Сутнасць метамарфозаў Я. Баршчэўскага (“Ваўкалак”, “Белая Сарока” ды інш.).
117. Паэтыка гавэндэ У. Сыракомлі.

118. Беларускі фальклор у творчасці У. Сыракомлі.
119. Народнасць У. Сыракомлі.
120. Паэма В. Каратынскага “Таміла” ў кантэксце тагачаснай літаратуры.
121. Матывы лірыкі В. Каратынскага.
122. Традыцыі А. Міцкевіча ў паэтычнай творчасці В. Дуніна-Марцінкевіча.
123. У. Сыракомля і В. Дунін-Марцінкевіч: гісторыя ўзаемаадносін і тыпалогія творчасці.
124. Фалькларызм паэзіі В. Дуніна-Марцінкевіча.
125. Міфалогія ў паэтычным эпасе В. Дуніна-Марцінкевіча.
126. Мастацкі тып апавядальніка ў паэтычным эпасе В. Дуніна-Марцінкевіча.
127. Маральныя калізій ў паэтычным эпасе В. Дуніна-Марцінкевіча.
128. Сентыменталізм у паэтычным эпасе В. Дуніна-Марцінкевіча.
129. Рамантычныя тэндэнцыі ў творчасці В. Дуніна-Марцінкевіча.
130. Трансфармацыя народнай балады ў паэме В. Дуніна-Марцінкевіча “Травіца брат-сястрыца”.
131. Шляхецкія тыпы ў паэме В. Дуніна-Марцінкевіча “З-над Іслачы, або Лекі на сон”.
132. Асаблівасці гістарызму ў “Стаўроўскіх дзядках” В. Дуніна-Марцінкевіча.
133. Традыцыі і наватарства ў “Халімон на караначы” В. Дуніна-Марцінкевіча.
134. Жанрава-стыльёвая характарыстыка паэтычнага эпасу В. Дуніна-Марцінкевіча на беларускай мове.
135. Майстэрства В. Дуніна-Марцінкевіча – камедыёграфа (“Залёты”).
136. Традыцыі заходнееўрапейскай літаратуры ў драматургіі В. Дуніна-Марцінкевіча.
137. Творчасць В. Дуніна-Марцінкевіча і польская літаратура.
138. Сатырычнае майстэрства ў паэме “Два д’яблы”.
139. Паэмы “Два д’яблы” і “Тарас на Парнасе”: параўнаўчы аналіз паэтыкі.
140. Паэма “Тарас на Парнасе” ў беларускім літаратуразнаўстве.
141. Аляксандр Рыпінскі ў гісторыі беларускай літаратуры.
142. Мастацкія асаблівасці “Альбома” А. Вярыгі-Дарэўскага.
143. Творчасць Ю. Ляскоўскага.
144. Беларускія рэаліі ў творчасці А. Плуга.
145. Ідэяна-мастацкія асаблівасці драматычнага абразка Г. Марцінкевіча “Адвечорак”.
146. Паэма “Мачыха” Адрэлі з Устроіні ў кантэксце творчасці А. Міцкевіча.
147. Творчасць К. Каліноўскага і ананімная літаратура 60-х гг. XIX ст.
148. Павел Шпілеўскі ў гісторыі беларускай культуры.
149. Гісторыя і культура Беларусі ў даследаваннях А. Кіркора.
150. Паэтыка беларускамоўнае ананімнае літаратуры XIX ст.
151. Праблема нацыянальнага самаўсведамлення беларусаў у творчасці Ф. Багушэвіча.
152. духоўна-эстэтычныя ідэалы ў творчасці Ф. Багушэвіча.
153. Гуманізм творчасці Ф. Багушэвіча.
154. Жанрава-стыльёвыя асаблівасці паэзіі Ф. Багушэвіча.
155. Жанравыя асаблівасці прозы Ф. Багушэвіча.
156. Ф. Багушэвіч і У. Сыракомля: традыцыі і тыпалогія творчасці.
157. Асэнсаванне творчай спадчыны Ф. Багушэвіча ў беларускім літаратуразнаўстве.
158. Аляксандр Ельскі ў гісторыі беларускай культуры і літаратуры.
159. “Мемуары” А. Абуховіча ў кантэксце жанру.
160. Асоба аўтара ў “Мемуарах” А. Абуховіча.
161. Я. Лучына і Ф. Багушэвіч: тыпалогія творчасці і самабытнасць таленту.
162. Паэма Я. Лучыны “Паляўнічыя акварэлькі з Палесся” у кантэксце традыцый М. Гусоўскага, А. Міцкевіча, У. Сыракомлі.
163. Польскамоўная лірыка Я. Лучыны.
164. Паэтычнае майстэрства Я. Лучыны.
165. Абразок Я. Лучыны “З крываваых дзён” у кантэксце паўстання 1863–1864 гг.
166. Паэтыка Ф. Тапчэўскага.
167. Творчасць З. Манькоўскай.

ТЭМАТЫКА ДЫПЛОМНЫХ РАБОТ ПА ГІСТОРЫІ БЕЛАРУСКАЙ ЛІТАРАТУРЫ

Літаратурная спадчына Кірылы Тураўскага: праблема атрыбуцыі.
 Топасы ў помніках старабеларускай агіяграфічнай літаратуры.
 Візантыйская літаратурная традыцыя ў творчасці Кірылы Тураўскага.
 Апакрыфічныя матывы ў помніках старабеларускай літаратуры.
 Біблейская цытата ў творах Кірылы Тураўскага.
 Евангельская сімволіка ў араатарскай прозе Кірылы Тураўскага.
 Метад алегарэзы ў творчасці Кірылы Тураўскага.
 Прамоўніцкае майстэрства Кірылы Тураўскага.
 Мастацкія алегорыі ў творчасці Кірылы Тураўскага.
 Сімвалічная вобразнасць у творчасці Кірылы Тураўскага.
 Генезіс жыццйнага жанру ў беларускай літаратуры XI-XIII ст.
 Традыцыі ўсходнеславянскага летапісання ў Беларуска-літоўскім летапісе 1446 г.
 “Слова пра паход Ігара” у беларускіх перакладах 20-х гадоў (Я. Купала, М.Гарэцкі).
 “Слова пра паход Ігара” у перакладзе В.І. Дарашкевіча.
 Жанрава-стыльвая адметнасць творчасці Грыгорыя Цамблака.
 Еўрапейскі кантэкст перакладнога рыцарскага рамана.
 Жанрава-стыльвая спецыфіка “Хаджэння Ігнація Смалянкіна ў Царград і Ерусалім”.
 Творчасць Грыгорыя Цамблака ў кантэксце часу.
 Хрысціянскі тып святасці ў помніках старабеларускай агіяграфіі.
 Жанравая прырода “Паслання да Фамы прасвітара” Клімента Смаляціча.
 Відзенне як устаўное апавяданне ў помніках старабеларускай літаратуры.
 Вітаўт і Ягайла ў помніках беларускай літаратуры XVI стагоддзя.
 “Хроніка Быхаўца”: праблема летапіснага звода.
 Пражскія выданні Францыска Скарыны.
 Гуманістычна-асветніцкія ідэалы ў творчасці Францыска Скарыны.
 “Пруская вайна” Яна Вісліцкага – помнік беларускага гераічнага эпасу.
 Паэтыка “Песні пра зубра” Мікалая Гусоўскага.
 Біблейскія крыніцы ў прадмовах і пасляслоўях Францыска Скарыны.
 Рэфармацыйная публіцыстыка Сымона Буднага і Васіля Цяпінскага.
 Публіцыстычная спадчына Афанасія Філіповіча.
 Барочная паэтыка ў “Трэнасе” Мялеція Смярыцкага.
 Эмблематычная паэзія Беларусі XVI – XVII стагоддзяў.
 Казанні Лявонція Карповіча – помнікі беларускай элаквенцыі XVII стагоддзя.
 Жанрава-стыльвыя асаблівасці помнікаў мемуарнай літаратуры Беларусі XVI-XVII стагоддзяў.
 “Смех” у беларускай літаратуры XVII стагоддзя.
 Жанр “ляманту” ў старабеларускай літаратуры.
 Ідэйна-вобразны свет паэзіі Францішкі Уршулі Радзівіл.
 Драматыгія Францішкі Уршулі Радзівіл у кантэксце паэтыкі барока.
 Асветніцкія ідэалы ў сістэме мастацкіх вобразаў п’есы “Агатка” Мацея Радзівіла.
 Асабістае і свецкае жыццё магната паводле “Дыярыуша” Мікалая Казіміра Радзівіла (Рыбанькі).
 Біблейскія і карнавальныя традыцыі ў беларускай батлейцы (“Цар Ірад” і “Цар Максіміліян”).
 Праблема аўтара і лірычнага героя ў санетах Адама Міцкевіча.
 Мастацкая канцэпцыя айчыны і народа ў паэме-эпапеі Адама Міцкевіча “Пан Тадэвуш”.
 Рамантычная інтэрпрэтацыя беларускай гісторыі ў паэтычнай творчасці Яна Чачота.
 Жанрава-стыльвыя асаблівасці паэзіі Уладзіслава Сыракомлі.
 Праблематыка і вобразы рамана Элізы Ажэшка “Над Нёманам” у беларускім культурна-гістарычным кантэксце.
 Нацыянальная адметнасць беларускай гумарыстычнай літаратуры XIX ст.
 Травесцыйныя творы ў беларускай літаратуры XVIII - XIX ст.
 Тэма каханні ў беларускай гумарыстычнай літаратуры XIX ст.
 Творчая спадчына А. Пшчолкі.
 Жанравыя асаблівасці беларускай камедыяграфіі XVIII - XIX ст.
 Ад баллады да гавэнды: эвалюцыя жанру.
 Наратывыя стратэгіі ў беларускай гумарыстычнай літаратуры XIX ст.
 Жаночыя вобразы ў беларускай гумарыстычнай літаратуры XIX ст.
 Чалавек і грамадства ў “Дыярыушы” Марціна Матушэвіча.
 Баллады Яна Чачота: у пошуках стылю.
 Творчасць Яна Аношкі і Яна Чачота: спроба параўнальнага аналізу.
 Літаратурныя і фальклорныя традыцыі ў творчасці Тамаша Зана.
 Літаратурная творчасць П. Шпілеўскага.
 Фальклорныя і біблейскія матывы ў кнізе Я. Баршчэўскага “Шляхціц Завальня”.
 Беларусь у творчасці Ф. Булгарына.
 Атрыбуцыя і паэтыка паэмы “Тарас на Парнасе”.
 Камедыя Ф. Карпінскага “Чынш” і “Ідылія” В. Дуніна-Марцінкевіча.
 Традыцыі заходнееўрапейскага тэатра ў драматургіі В. Дуніна-Марцінкевіча.
 Камедыяграфія В. Дуніна-Марцінкевіча (праблематыка і жанравая спецыфіка).
 Паэтычны эпас В. Дуніна-Марцінкевіча (жанравыя асаблівасці і этычная канцэпцыя).
 Паэтызацыя Радзімы ў творчасці У. Сыракомлі.
 Мастацкая адметнасць творчай спадчыны В. Каратынскага і сентыменталізм.

Прастораво-часавая арганізацыя "Полацкай шляхты" В. Савіча-Заблоцкага.
Прадметны свет "сялянскіх" аповесцей Э. Ажэшкі.
"Сялянскія" аповесці Э. Ажэшкі: структура і інтэрпрэтацыя.
Творчасць Ф. Гапчэўскага, А. Абуховіча, А. Гурыновіча: адкрытыя пытанні і новыя аспекты вывучэння.
Нацыянальная карціна свету ў творчасці Я. Лучыны.
Рэлігійна-этычны і нацыянальны кантэкст у творчасці Ф. Багушэвіча.
Адам Міцкевіч і беларуская літаратура другой паловы XIX ст.
Нацыянальна-будзіцельскі пафас ў творчасці беларускіх пісьменнікаў другой паловы XIX ст.
Мемуарная літаратура Беларусі другой паловы XIX ст.
Жанр "падарожжа" ў літаратуры Беларусі ў сярэдзіне XIX ст.: аўтарская канцэпцыя і спосабы яе адлюстравання.
Эпістэлярны жанр ў беларускай літаратуры XIX стагоддзя.
Рэлігійныя матывы ў творчасці беларускіх пісьменнікаў другой паловы XIX ст.
Патрыятычныя тэндэнцыі ў беларускай літаратуры другой паловы XIX ст.

**ТЭМЫ КАНТРОЛЬНЫХ РАБОТ
па гісторыі бел. літ. XI-XV стст.**

для студэнтаў I курса бел. аддз. (завочн.)

1. Падзеі полацкай гісторыі ў “Аповесці мінулых гадоў” і “Слове пра паход Ігаравы”.
2. Мастацкае адлюстраванне бітвы на Нямізе 1067 г. у “Аповесці мінулых гадоў” і “Слове пра паход Ігаравы”.
Ермаловіч М. Старажытная Беларусь. Мн., 1990.
Булахаў М.Г. “Слова пра паход Ігаравы” і Беларусь. У 2 ч. Мн., 2000.
Штыхаў Т.В. Эпізоды гісторыі Полацка ў “Слове аб палку Ігаравым” // Беларуская літаратура і літаратуразнаўства. Мн., 1976. Вып.4. С.111-117.
3. Вобраз Усяслава Чарадзея ў “Аповесці мінулых гадоў” і “Слове пра паход Ігаравы”.
Ермаловіч М. Старажытная Беларусь. Мн., 1990.
Булахаў М.Г. “Слова пра паход Ігаравы” і Беларусь. У 2 ч. Мн., 2000.
Тарасаў С.В. Чарадзея сёмага веку Траяна: Усяслаў Полацкі. Мн., 1991.
4. “Слова пра паход Ігаравы” ў перакладах беларускіх пісьменнікаў.
5. “Слова аб палку Ігаравым” у перакладзе Янкі Купалы.
Булахаў М.Г. “Слова пра паход Ігаравы” і Беларусь. У 2 ч. Мн., 2000.
Пшыркоў Ю.С. “Слова аб палку Ігаравым” у перакладзе Янкі Купалы // Беларуская літаратура і літаратуразнаўства. Мн., 1976. Вып.4. С.126-138.
Грынчык М.М. Да пытання аб рытмічным ладзе купалаўскага перакладу твора // Беларуская літаратура і літаратуразнаўства. Мн., 1976. Вып.4. С.118-126.
6. Жыццёпіс і літаратурная дзейнасць Кірылы Тураўскага.
Мельнікаў А.А. Кірыл, епіскап Тураўскі. Мн., 1997.
Мельников А.А. Путь непечален. Исторические свидетельства о святости Белой Руси. Мн., 1992.
7. “Біяграфічная легенда” аб св. Кірыле Тураўскім А.А. Мельнікава.
Мельнікаў А.А. Кірыл, епіскап Тураўскі. Мн., 1997.
8. Прамоўніцкае майстэрства Кірылы Тураўскага.
Ерёмін І.П. Ораторское искусство Кирилла Туровского // Труды Отдела древнерусской литературы. Л., 1962. Т.18.
Ерёмін І.П. Ораторское искусство Кирилла Туровского // Ерёмін І.П. Литература Древней Руси: Этюды и характеристики. М.-Л., 1966. С.132-143.
Мельнікаў А.А. Кірыл, епіскап Тураўскі. Мн., 1997.
Лойка А.А. Натхнёны валадар слова // Крыніца.1994.№1(7).
9. Паэтыка малітваў Кірылы Тураўскага.
Павільч А. Паэтыка малітваў Кірылы Тураўскага // Роднае слова.1998.№12.
Лабынцаў Ю. “Напой росой благодати...” Мн., 1992.
Мельнікаў А.А. Кірыл, епіскап Тураўскі. Мн., 1997.
10. “Жыццё Ефрасінні Полацкай”: гіпотэзы даследчыкаў адносна аўтарства твора, спісы і рэдакцыі помніка.
Кніга жыццёў і хаджэнняў/ Уклад. А.А. Мельнікаў. Мн., 1994.
Мельников А.А. Путь непечален. Исторические свидетельства о святости Белой Руси. Мн., 1992.
Саверчанка І. Феномен старабеларускага пісьменства: “Аповесць жыцця і смерці Еўфрасінні” // Роднае слова.2001.№1.
11. Агіяграфічны канон і “Жыццё Ефрасінні Полацкай”.
Мельников А.А. Путь непечален. Исторические свидетельства о святости Белой Руси. Мн., 1992.
Кніга жыццёў і хаджэнняў/ Уклад. А.А. Мельнікаў. Мн., 1994.
Мельнікаў А. “Жыццё” і жыццё Еўфрасінні, ігуменні Полацкай // Адраджэнне: Гіст. альманах. Вып.1. Мн., 1995.
12. “Жыццё Ефрасінні Полацкай”: паэтыка і мастацкія прынцыпы арганізацыі тэксту.
Мельников А.А. Путь непечален. Исторические свидетельства о святости Белой Руси. Мн., 1992.
Саверчанка І. Феномен старабеларускага пісьменства: “Аповесць жыцця і смерці Еўфрасінні” // Роднае слова.2001.№1.
13. Топасы і запазычанні ў “Жыцці Ефрасінні Полацкай”.
Мельнікаў А. Топас і запазычанні ў “Жыцці Ефрасінні Полацкай” // Весці АН БССР. Сер. грам. навук.1989.№4.С.104-110.
Мельников А.А. Путь непечален. Исторические свидетельства о святости Белой Руси. Мн., 1992.
14. Рэканструкцыя рэальных фактаў біяграфіі Ефрасінні Полацкай А.А. Мельнікавым.
Мельнікаў А. “Жыццё” і жыццё Еўфрасінні, ігуменні Полацкай // Адраджэнне: Гіст. альманах. Вып.1. Мн., 1995.
Мельников А.А. Путь непечален. Исторические свидетельства о святости Белой Руси. Мн., 1992.
15. Вобраз Ефрасінні Полацкай у беларускай літаратуры.
Мельников А. Преподобная Евфросиния Полоцкая. Мн., 1997.
Арлоў У. Еўфрасіння Полацкая. Мн., 1992.
Бацькаўшчына: 36. гіст. літ. Мн., 2000.
Воюш І. “Я—вясна непаўторная!..”: вобраз Еўфрасінні Полацкай у беларускай літаратуры // Роднае слова.2001.№1.
16. Аўтарскі элемент і адметнасці канфлікту ў “Жыцці Аўраамія Смаленскага”.
Кніга жыццёў і хаджэнняў/ Уклад. А.А. Мельнікаў. Мн., 1994.
Мельников А.А. Путь непечален. Исторические свидетельства о святости Белой Руси. Мн., 1992.
17. Вобраз князя Вітаўта ў “Беларуска-літоўскім летапісе 1430-1446 г.”.

- Улащик Н.П. Введение в изучение белорусско-литовского летописания. М., 1985.
Чамярыцкі В.А. Беларускія летапісы як помнікі літаратуры. Мн., 1969.
18. Жыццёвы і творчы шлях Грыгорыя Цамблака.
 19. Грамадская і літаратурная дзейнасць Грыгорыя Цамблака ў Вялікім княстве Літоўскім.
 20. Асаблівасці экспрэсіўна-эмацыянальнага стылю Грыгорыя Цамблака.
Казакова Т. Сярэднявечны аратар-мастак: Творчы партрэт Грыгорыя Цамблака // Роднае слова. 2002. №4.
Казакова Т. Эўфанія “Слова на ўзнясенне Ісуса Хрыста” Грыгорыя Цамблака // Працы кафедры гісторыі беларускае літаратуры Белдзяржуніверсітэта. Вып. 2. Мн., 2002.
Казакова Т.П. Мітрапаліт Вялікага Княства Літоўскага: Рыгор Цамблак // Вяртанне маўклівай споведзь. Постаці твораў гісторыі ў кантэксце часу. Мн., 1994.
 21. Пераклады кніг Бібліі на сучасную беларускую мову.
Трацяк І.І. Біблія ў кантэксце беларускай культуры. Гродна, 2003.
Чарота І.А. Замена царкоўнаславянскай мовы на беларускую ў праваслаўным богаслужэнні як ідэя і як рэальнасць // IV Міжнародныя Кірыла-Мяфодзіеўскія чытанні. У 2 ч. Ч. 2. Мн., 1999. С. 21-30.

ТЭКСТЫ ДЛЯ ПРАЧЫТАННЯ

1. Александрыя // Анталогія даўняй беларускай літаратуры. XI – першая палова XVIII ст. Мн., 2003.
2. Аповесць мінулых гадоў // Анталогія...
3. Аповесць пра Меркурыя Смаленскага // Анталогія...
4. Біблія. Скідальскае выданне.
5. Блуканне Багародзіцы па пакутах // Анталогія...
6. Галіцка – Валынскі летапіс // Анталогія...
7. Грыгорый Цамблак. Слова пахвальнае Яўфімію // Анталогія...
8. Жыцце Аляксея, чалавека Божага // Анталогія...
9. Жыцце Еўфрасінні Полацкай // Анталогія...
10. Жыцце Аўраамія Смаленскага // Анталогія...
11. Кірыла Тураўскі. Слова на Антыпасху // Анталогія...
12. Кірыла Тураўскі. Прытча пра душу і цела // Анталогія...
13. Кірыла Тураўскі. Слова, каб не забывалі настаўнікаў сваіх. // Анталогія...
14. Клімент Смаляціч. Пасланне да Фамы-прасвітара. // Анталогія...
15. Летапіс вялікіх князеў літоўскіх // Анталогія...
16. Слова пра паход Ігара // Анталогія
17. Супрасльскі летапіс // Полное собрание русских летописей. М., 1985. Т. 35.
18. Хаджэнне Ігнація Смаляніна ў Царград // Анталогія...
19. Абуховіч П.К. Дыярыуш / Перакл. Мовы В. Таранеўскага // Польшыя. 1995. № 5.
20. Аповесць пра Трышчана /Падрыхт. да друку Н. Старавойтавай // Спадчына. 1998. № 5–6. 1999. № 1, 3.
21. Афанасій Филиповіч. Дыярыуш // Коршунов А.Ф. Афанасий Филиппович: Жизнь и творчество. Мн., 1965.
22. Баркулабаўская хроніка // Помнікі старажытнай беларускай пісьменнасці. Мн., 1975.
23. Білевіч Т. Дзённік, пісаны ў Англіі пра тое, як там вандравалася і жылося /Перакл. Л. Чарнышовай // Кніга жыццй і хаджэнняў /Укл. А. Мельнікава. Мн., 1994.
24. Будны С. Вершы. Гл.: Парэцкі Я.І. Вершаваныя творы Сымона Буднага // Беларуская літаратура. Вып. 5. Мн., 1977.
25. Будны С. Прысвячэнне і прадмова да “Катэхізіса” // Прадмовы і пасляслоўі паслядоўнікаў Францыска Скарыны /Уклад. У.Г. Кароткага. Мн., 1991.
26. Вісліцкі Ян. Пруская вайна /Перакл. Ж. Некрашэвіч // Маладосць. 1997. № 12.
27. Вісліцкі Ян. Элегія да Багародзіцы Панны Марыі /Перакл. Ж. Некрашэвіч // Наша вера. 2001. № 1.
28. Гусоўскі М. Верш на ахвярапрынашэнне чорнага быка... /Перакл. Ж. Некрашэвіч і І. Шкурдзюк // Крыніца. 2001. № 8 (68).
29. Гусоўскі М. Да боскага Севасцяна /Перакл. Я. Парэцкага і Ю. Свіркі // ЛіМ. 25.07.1986.
30. Гусоўскі М. Да святога Себасцяна /Перакл. Ж. Некрашэвіч, І. Шкурдзюк // Наша вера. 2001. № 4.
31. Гусоўскі М. Малітва да святой Ганны /Перакл. Ж. Некрашэвіч, І. Шкурдзюк // Наша вера. 2001. № 4.
32. Гусоўскі М. Перамога над туркамі /Перакл. Я. Парэцкага і Ю. Свіркі // Польшыя. 1990. № 6.
33. Гусоўскі М. Песня пра зубра /Перакл. Я. Семяжона. Мн., 1980.
34. Гусоўскі М. Песня пра зубра /Перакл. Н. Арсенневай // Крыніца. 1997. № 7.
35. Гусоўскі М. Песня пра зубра /Перакл. У. Шатона. Мн., 1994.
36. Гусоўскі М. Песня пра зубра /Перакл. Я. Семяжона. Мн., 1980.
37. Гусоўскі М. Пра чутку .../Перакл. Ж. Некрашэвіч і І. Шкурдзюк // Наша вера. 2001. № 4.
38. Еўлашоўскі Ф. Успаміны // Помнікі мемуарнай літаратуры Беларусі XVII ст. /Уклад. А.Ф. Коршунава. Мн., 1983.
39. Іяўлевіч Т. Лабірынт.../Перакл. Р. Барадулін // Спадчына. 1992. № 2.
40. Каменскі-Длужак А. Дыярыуш маскоўскага палону /Перакл. А. Коршунава // Беларуская літаратура і літаратуразнаўства. Вып. 2. Мн., 1974.
41. Карпович Л. Казание на Преображение... Казание на Успение ...// Левшун Л. Леонтий Карпович: Жизнь и творчество. Мн., 2001.
42. Кміта-Чарнабыльскі Ф. // Помнікі старажытнай беларускай пісьменнасці /Уклад. А.Ф. Коршунава. Мн., 1975.
43. Кміта-Чарнабыльскі Ф. Лісты // Помнікі старажытнай беларускай пісьменнасці /Уклад. А.Ф. Коршунава. Мн., 1975.
44. Косаў С. Дідаскалія // Саверчанка І.В. Aurea mediocritas. Кніжна-пісьмовая культура Беларусі: Адраджэнне і ранняе барока. Мн., 1998.
45. Кунцэвіч Я. Катэхізм // Саверчанка І.В. Aurea mediocritas. Кніжна-пісьмовая культура Беларусі: Адраджэнне і ранняе барока. Мн., 1998.
46. Лямент ... на жалосное прэставленіе... Леонція Карповіча .../Публ. І. Саверчанкі // Шляхам гадоў: Гіст.-літаратурны зборнік /Укл. У. Мархеля. Мн., 1993.
47. Маскевіч Б. Дыярыуш /Перакл. А. Коршунава // Беларуская літаратуразнаўства. Вып. 3. Мн., 1975.
48. Рудкі Я. Тэзэс // Саверчанка І.В. Aurea mediocritas. Кніжна-пісьмовая культура Беларусі: Адраджэнне і ранняе барока. Мн., 1998.
49. Сатрыцкі М. Трэнас /Перакл. У. Кароткага // Беларусь. 1990. № 12; 1991. № 1, 6; Роднае слова. 1999. № 3.
50. Пачобут-Адланіцкі Я.У. Дыярыуш /Перакл. В. Таранеўскага // Польшыя. 1998. № 1–2.
51. Пельгрымоўскі Г. Гутарка аднаго паляка з маскалём на маскоўскім замку ў 1601 г. /Перакл. М. Танка // Згукі Бацькаўшчыны: Зборнік /Укл. У. Казбурка і Я. Янушкевіча. Мн., 1998.
52. Радван Я. Радзівіліяда (урывак) /Перакл. Ж. Некрашэвіч // ЛіМ. 2001. 24 жніўня.
53. Радзівіл М.К. Перагрынацыя /Перакл. С. Шупы // Кніга жыццй і хаджэнняў /Уклад. А. Мельнікава. Мн., 1994.
54. Радзівілянка Б. Лісты /Перакл. Н. Русецкай // Спадчына. 1997. № 6.

55. Рымша А. З паэтычнай спадчыны /Перакл. І. Саверчанкі // Шляхам гадоў: Гіст.-літаратурны зборнік /Укл. У. Мархеля. Мн., 1990.
56. Рэха жалю... на смерць Іосіфа Бобрыкавіча /Перакл. Ж. Некрашэвіч // Маладосць. 1995. № 11.
57. Сімеон Полоцкий. Вирши /Сост. В.К. Былинина, Л.У. Звонарёвой. Мн., 1990.
58. Супрасльская летопись // Полное собрание русских летописей. М., 1980. Т. 35.
59. Скарына Ф. Творы: Прадмовы, казанні, пасляслоўі, акафісты, пасхалія /Уклад. А.Ф. Коршунава. Мн., 1990.
60. Францыск Скарына: Зборнік дакументаў і матэрыялаў /Уклад. В.І. Дарашкевіча. Мн., 1988.
61. Хроника Быховца // Полное собрание русских летописей. М., 1975. Т. 32.
62. Хроника Литовская и Жмойтская // Полное собрание русских летописей. М., 1975. Т. 32.
63. Цяцкоўскі Я. Успаміны // Помнікі мемуарнай літаратуры Беларусі XVII ст. Мн., 1983.
64. Цяцкоўскі Я. Прадмова да “Евангелля” // Прадмовы і пасляслоўі паслядоўнікаў Францыска Скарыны. Мн., 1991.
65. Багрым П. Зайграй, зайграй, хлопча малы... // Паўлюк Багрым. Мн., 1994.
66. Баршчэўскі Я. Выбраныя творы. Мн., 1998.
67. Баршчэўскі Я. Шляхціц Завальня, або Беларусь у фантастычных апавяданнях. Мн., 1996.
68. Віцебскі летапіс /Перакл. В. Таранеўскага // Беларускія летапісы і хронікі. Мн., 1997.
69. Гроза А. Нечаканы госць /Перакл. М. Хаўстовіча // XIX стагоддзе: Навукова-літаратурны альманах. Кн. першая. Мн., 1999.
70. Крашэўскі Ю.І. Апошнія хвіліны Пана Каханку /Перакл. В. Сёмухі // Крыніца. 1998. № 3.
71. Крашэўскі Ю.І. Кунігас /Перакл. М. Хаўстовіча // XIX стагоддзе: Навукова-літаратурны альманах. Кн. першая. Мн., 1999.
72. Крашэўскі Ю.І. Хага за вёскай /Перакл. П. Бітэля. Мн., 1989.
73. Лада-Заблоцкі Вершы /Перакл. П. Бітэля // Роднае слова. 1994. № 10.
74. Лада-Заблоцкі Вершы /Перакл. К. Гадыцкага // Польшча. 1992. № 10.
75. Лада-Заблоцкі Т. Ваколіцы Віцебска /Перакл. П. Бітэля // Шляхам гадоў: Гіст.-літаратурны зборнік. Мн., 1994.
76. Лада-Заблоцкі Т. Лісты да Ю.І. Крашэўскага /Перакл. М. Хаўстовіча // XIX стагоддзе: Навукова-літаратурны альманах. Кн. першая. Мн., 1999.
77. Магілёўская хроніка /Перакл. В. Таранеўскага // Беларускія летапісы і хронікі. Мн., 1997.
78. Марашэўскі К. Камедыя // Беларуская дакастрычніцкая драматургія. Мн., 1978.
79. Матушэвіч М. Дыярыюш жыцця маяго // Спадчына. 1996. № 5. 1997. № 1–2.
80. Міцкевіч А. Вершы і паэмы /Уклад. А. Кльшкі, К. Цвіркі. Мн., 2000.
81. Міцкевіч А. Выбраныя творы /Уклад. Я. Брыль. Мн., 1955.
82. Міцкевіч А. Гістарычны каментар да “Гражыны” /Перакл. М. Хаўстовіча // XIX стагоддзе: Навукова-літаратурны альманах. Кн. другая. Мн., 2000.
83. Міцкевіч А. Дзяды /Перакл. С. Мінскевіча. Мн., 1999.
84. Міцкевіч А. Дзяды /Перакл. К. Цвіркі. Мн., 2001.
85. Міцкевіч А. “Зямля навагрудская, краю мой родны...” /Уклад. А. Мальдзіс. Мн, 1969.
86. Міцкевіч А. Пан Тадэвуш /Перакл. П. Бітэля. Мн., 1998.
87. Міцкевіч А. Прадмова і тлумачэнні да “Конрада Валенрода” /Перакл. М. Хаўстовіча // XIX стагоддзе: Навукова-літаратурны альманах. Кн. другая. Мн., 2000.
88. Міцкевіч А. Санеты /Уклад. У. Мархеля. Мн., 1998.
89. Падбярэскі Р. Беларусь і Ян Баршчэўскі /Перакл. М. Хаўстовіча // Баршчэўскі Я. Шляхціц Завальня. Мн., 1990.
90. Падбярэскі Р. Лісты пра Беларусь /Перакл. М. Хаўстовіча // Шляхам гадоў: Гіст.-літаратурны зборнік. Мн., 1994.
91. Пільштынова С. Авантуры майго жыцця /Перакл. М. Хаўстовіча. Мн., 1993.
92. Пузыня Г. Да Адама Міцкевіча, пасылаючы яму трохі вады і кветак. У Вільні і ў літоўскіх маёнтках /Перакл. К. Цвіркі // Літаратура Беларусі. Першая палова XIX стагоддзя: Хрэстаматыя. Мн., 2000.
93. Равускі Г. Князь Радзівіл Пана Каханку /Перакл. М. Хаўстовіча // XIX стагоддзе: Навукова-літаратурны альманах. Кн. першая. Мн., 1999.
94. Равускі Г. (Жавускі Г.) Тадэвуш Рэйтан /Перакл. В. Арэшкі // Спадчына. 1997. № 4.
95. Радзівіл М. Агатка, або Прыезд пана /Перакл. У. Мархеля // Беларуская літаратура XVIII–XIX ст.: Зборнік тэкстаў. Мн., 2000.
96. Радзівіл Рыбанька М.К. Дыярыюш /Перакл. В. Арэшкі // Спадчына. 1994. № 4–5. 1995. № 1–6. 1996. № 1–2, 4.
97. Радзівіл Ф.У. Забава Фартуны /Перакл. А. Вольскага і В. Арэшкі // Спадчына. 1994. № 1.
98. Раса нябёсаў на зямлі тутэйшай: Беларуская польскамоўная паэзія XIX стагоддзя /Уклад. У. Мархель. Мн., 1998.
99. Савіч Ф. “Там блізка Піньска...” // Шляхам гадоў: Гіст.-літаратурны зборнік. Мн., 1994.
100. Савіч Ф. Успаміны. Сповідзь пакутніка /Перакл. Г. Тычка // Шляхам гадоў: Гіст.-літаратурны зборнік. Мн., 1994.
101. Філаматы і філарэты: Зборнік /Уклад. К. Цвіркі. Мн., 1998.
102. Ходзька І. Успаміны квестара /Перакл. М. Хаўстовіча // XIX стагоддзе: Навукова-літаратурны альманах. Кн. першая. Мн., 1999; Кн. другая. Мн., 2000.
103. Ходзька Я. Вызваленая Літва, або Пераход праз Нёман /Перакл. З. Дудзюк // Працы кафедры гісторыі беларускае літаратуры Белдзяржуніверсітэта. Вып. другі. Мн., 2002.
104. Храпавіцкі І. Погляд на паэзію беларускага люду /Перакл. М. Хаўстовіча // XIX стагоддзе: Навукова-літаратурны альманах. Кн. другая. Мн., 2000.
105. Цяцкоўскі М. Доктар па прымуся // Беларуская дакастрычніцкая драматургія. Мн., 1978.
106. Чачот Я. Выбраныя творы /Уклад. К. Цвіркі. Мн., 1996.
107. Энеіда навыварат // Беларуская літаратура XIX стагоддзя: Хрэстаматыя. Мн., 1988.
108. Янкоўскі П. Засценак. Некалькі ўніверсітэцкіх успамінаў. Тры браты дзедзічы /Перакл. В. Алісіёнкі і М. Хаўстовіча // XIX стагоддзе: Навукова-літаратурны альманах. Кн. другая. Мн., 2000.

ВУЧЭБНАЯ ЛІТАРАТУРА

- Адам Міцкевіч і Беларусь. Мн., 1998.
- Александровіч С., Александровіч В. Беларуская літаратура XIX – пачатку XX ст.: Хрэстаматыя крытычных матэрыялаў. Мн., 1976.
- Александровіч С.Х. Вольнадумца з-пад Нясвіжа Аляксандр Незабытоўскі. Мн., 1975.
- Александровіч С.Х. Пуцявіны роднага слова. Мн., 1971.
- Беларуская літаратура: XI–XX стагоддзі. Дапам. для шк., ліцэяў, гімназій, ВНУ /А.І. Бельскі, У.Г. Кароткі, П.І. Навуменка і інш. – 2-е выд., дапрац. Мн., 2001.
- Беларускія пісьменнікі. Біябібліяграфічны слоўнік: У 6 т. Мн., 1992–1995.
- Гарэцкі М. Гісторыя беларускае літаратуры. Мн., 1992.
- Гісторыя беларускай дакастрычніцкай літаратуры: У 2 т. Літаратура XIX – пачатку XX ст. Мн., 1969. Т. 2.
- Гісторыя беларускай дакастрычніцкай літаратуры: У 2 т. Мн., 1968–1969.
- Гісторыя беларускай літаратуры. Старажытны перыяд /Пад рэд. М.А. Лазарука, А.А. Семяновіча. Мн., 1985. 4-е выд. 1998.
- Гісторыя беларускай літаратуры: Старажытны перыяд / 3-е выд. Мн., 1997.
- Гісторыя беларускай літаратуры: XIX – пачатак XX ст. 2-е выд., дапрац. Мн., 1998.
- Даніленка С. Між і Радзіма: Сакралізацыя дзяржавы-Радзімы ў літаратуры польска-беларускага рамантызму. Мн., 1999.
- Запрудскі І.М. Нарысы гісторыі беларускай літаратуры XIX ст. Мн., 2003.
- История белорусской дооктябрьской литературы Мн., 1977.
- Каваленка В.А. Вытокі. Уплывы. Паскоранасць. Мн., 1975.
- Каваленка В.А. Міфа-паэтычныя матывы ў беларускай літаратуры. Мн., 1981.
- Кісялёў Г. Ад Чачота да Багушэвіча. Мн., 1993; 2003.
- Кісялёў Г. Радаводнае дрэва. Мн., 1994.
- Кісялёў Г. Спасцігаючы Дуніна-Марцінкевіча. Мн., 1988.
- Лазарук М.А. Станаўленне беларускай паэмы: Жанр паэмы і некаторыя асаблівасці развіцця беларускай літаратуры ў першай палавіне XIX ст. Мн., 1968.
- Лойка А. Адам Міцкевіч і беларуская літаратура. Мн., 1959.
- Лойка А.А. Гісторыя беларускай літаратуры. Дакастрычніцкі перыяд: У 2 ч. 2-е выд., дапрац. і дап. Мн., 1989. Ч. I.
- Лойка А.А. Старабеларуская літаратура. Мн., 2001.
- Лойка А.А. Старабеларуская літаратура. Мн., 2001.
- Мальдзіс А. Беларусь у люстэрку мемуарнай літаратуры XVIII стагоддзя: Нарысы быту і звычаяў. Мн., 1982.
- Мальдзіс А. Традыцыі польскага Асветніцтва ў беларускай літаратуры XIX ст. Мн., 1972.
- Мальдзіс А.І. На скрыжаванні славянскіх традыцый: Літаратура Беларусі пераходнага перыяду: другая палавіна XVII–XVIII ст. Мн., 1980.
- Мархель У. “Ты як здароўе...”: Адам Міцкевіч і тэндэнцыі адраджэння беларускай літаратуры. Мн., 1998.
- Мархель У. Лірнік вясковы: Сыракомля ў беларуска-польскім літаратурным узаемадзеянні. Мн., 1983.
- Мархель У. Прысутнасць былога: Нарысы, артыкулы, эсэ. Мн., 1997.
- Мархель У.І. Прадвесце: Беларуска-польскае літаратурнае ўзаемадзеянне ў першай палавіне XIX ст. Мн., 1991.
- Навуменка І.Я. Вінцэнт Дунін-Марцінкевіч. Мн., 1992.
- Навуменка І.Я. Пісьменнікі-дэмакраты. Мн., 1967.
- Нарысы па гісторыі беларуска-рускіх літаратурных узаемаадносін: У 4 кн. Кн. I. Мн., 1993.
- Парэцкі Я.І. Міхаіл Карыцкі. Мн., 1991.
- Пачынальнікі: 3 гісторыка-літаратурных матэрыялаў XIX стагоддзя. Мн., 1977; Мн., 2003.
- Родчанка Р. Альгерд Абуховіч: Нарыс жыцця і творчасці. Мн., 1984.
- Семяновіч А.А. Гісторыя беларускай драматургіі. XIX – пачатак XX ст. Мн., 1985.
- Старажытная беларуская літаратура: Зборнік. Мн., 1990. 3-е выд. 2002.
- Тарасюк Л.К. Апалогія красы: Кніга пра беларускую паэзію. Мн., 2003.
- Уладыкоўская-Канаплянік Л. Акварэлі любові: Канцэпцыя нацыянальнага светапогляду ў творчасці Янкі Лучыны. Мн., 2000.
- Улашук Н.Н. Введение в изучение белорусско-литовского летописания. М., 1985.
- Хаўстовіч М. Гісторыя беларускай літаратуры 30–40-х гг. XIX ст. Мн., 2001.
- Хаўстовіч М. Мастацкі метада Яна Баршчэўскага. Мн., 2003.
- Хаўстовіч М. На парозе забытае святыні: Творчасць Яна Баршчэўскага. Мн., 2002.
- Хрэстаматыя па старажытнай беларускай літаратуры /Уклад. А.Ф. Коршунава. Мн., 1959.
- Штэйнер І.Ф. Шматмоўная літаратура Беларусі XIX стагоддзя. Мн., 2002.
- Янушкевіч Я. Беларускі Дудар. Мн., 1991.
- Яскевіч А.С. Становление белорусской художественной традиции. Мн., 1987.

НАВУКОВАЯ ЛІТАРАТУРА

1. Арлоў У.А. Ефрасіння Полацкая. Мн., 1992.
2. Архангельский А.С. Очерки по истории западнорусской литературы XVI–XVII вв. М., 1888.
3. Багдановіч І.Э. Авангард і традыцыя: Беларуская паэзія на хвалі нацыянальнага адраджэння. Мн., 2001.
4. Багдановіч М.А. Беларускае Адраджэнне. Літаратурныя артыкулы. Мн., 1994.
5. Багушэвіч Ф. // Крыніца. 1995. №11–12 (16).
6. Барысенка В. Францішак Багушэвіч і праблема рэалізма ў беларускай літаратуры XIX стагоддзя. Мн., 1957.
7. Барышев Г.И. Театральная культура Белоруссии XVIII в. Мн., 1992.
8. Бас І. Літаратурныя пошукі, знаходкі, даследаванні. Мн., 1969.
9. Булахаў М.Г. “Слова пра паход Ігаравы” і Беларусь. У 2 ч. Мн., 2000.
10. Гаранін С. Шляхамі даўніх вандраванняў. Мн., 1999.
11. Гаранін С.Л. Шляхамі даўніх вандраванняў. Гістарычна-тэарэтычны нарыс развіцця беларускай паломніцкай літаратуры XII–XVI ст. Мн., 2000.
12. Грынчык М.М. Фальклорныя традыцыі ў беларускай дакастрычніцкай паэзіі. Мн., 1969.
13. Дадимева О.В. Музыкальная культура городов Белоруссии в XVIII в. Мн., 1992.
14. Дорошкевич В.И. Новолатинская поэзия Белоруссии и Литвы: Первая половина XVI в. Мн., 1979.
15. Дорошкевич Э., Конон Вл. Очерк истории эстетической мысли Белоруссии. М., 1972.
16. Дрозд С. Адам Міцкевіч і Янка Купала: духоўнае пабрацімства (беларуска-польскія літаратурныя ўзаемасувязі XIX – пачатку XX стагоддзяў. Гродна, 1998.
17. Ермаловіч М. Старажытная Беларусь. Мн., 1994.
18. Жураўлёў В.П. У пошуках духоўных ідэалаў. На матэрыяле беларускай літаратуры XIX – пачатку XX ст. Мн., 2000.
19. Кавалёў С.В. Героіка-эпічная паэзія Беларусі і Літвы канца XVI ст. Мн., 1993.
20. Кавалёў С.В. Станаўленне польскамоўнай паэзіі ў полілінгвістычнай літаратуры Беларусі эпохі Рэнесансу. Мн., 2002.
21. Казакова Т.П. Мітрапаліт Вялікага Княства Літоўскага: Рыгор Цамблак // Вяртанне маўклівай споведзь. Постаці твораў гісторыі ў кантэксце часу. Мн., 1994.
22. Казбярук У. Ступені росту: Беларуская літаратура канца XIX – пачатку XX ст. і традыцыі польскіх пісьменнікаў. Мн., 1974.
23. Калеснік У. Тварэнне легенды. Мн., 1987.
24. Карский Е.Ф. Белорусы. Т. 3. Вып. 2. Пг., 1921.
25. Киркор А.Г. Живописная Россия. Т. 3. Ч. 1–2. С.-СПб., 1882.
26. Киселёв Г. Разыскивается классик...: Историко-литературная диалогия. Мн., 1989.
27. Кісялёў Г. Героі і музы. Мн., 1982.
28. Кісялёў Г. Загадка беларускай “Энеіды”. Мн., 1971.
29. Кісялёў Г. Пошукі імя. Мн., 1978.
30. Кісялёў Г. Сейбіты вечнага. Мн., 1963.
31. Конон У.М. “Паче всех воссиявший...” // Крыніца. 1994, № 1.
32. Кондратович Л. (Владислав Сырокомля). История польской литературы от начала ее до настоящего времени. М., 1860. Т. 1.
33. Короткий В.Г. Творческий путь Мелеция Смотрицкого. Мн., 1987.
34. Коршунов А.Ф. Афанасий Филиппович: Жизнь и творчество. Мн., 1965.
35. Ларчанка М. Па шляху рэалізма. Мн., 1959.
36. Ластоўскі В.Ю. Гісторыя беларускай (крыўскай) кнігі. Коўна, 1926.
37. Левшун Л. В. Очерки истории восточнославянской средневековой книжности: эволюция творческих методов. Мн., 2000.
38. Левшун Л. Леонтий Карпович: Жизнь и творчество. Мн., 2001.
39. Лецка К.І. Вытокі і генезіс беларускага рамантызму XIX стагоддзя. Гродна, 2003.
40. Лихачёв Д.С. “Слово о полку Игореве” и культура его времени. М., 1978.
41. Лихачёв Д.С. Поэтика древнерусской литературы. М., 1979.
42. Лихачёв Д.С. Человек в литературе Древней Руси. М., 1970.
43. Лойка А.А., Перкін Н.С. Беларуска-польскія літаратурныя ўзаемасувязі ў XIX ст. Мн., 1963.
44. Майхрович С.К. Жизнь и творчество Ф. Богусевича. Мн., 1961.
45. Мальдзіс А. З літаратуразнаўчых вандраванняў: Нарысы, эсэ, дзённікі. Мн., 1987.
46. Мальдзіс А. Падарожжа ў XIX стагоддзе. Мн., 1969.
47. Мальдзіс А. Таямніцы старажытных сховішчаў. Мн., 1974.
48. Мальдзіс А. Творчае пабрацімства. Мн., 1966.
49. Мальдзіс А.І. На скрыжаванні славянскіх традыцый: Літаратура Беларусі пераходнага перыяду: другая палавіна XVII–XVIII ст. Мн., 1980.
50. Мархель У. Вяшчун славы і волі: Уладзіслаў Сыракомля. Мн., 1989.
51. Мархель У.І. Крыніцы памяці: Старонкі беларуска-польскага літаратурнага сумежжа. Мн., 1990.
52. Мельников А.А. Путь непечален. Исторические свидетельства о святости Белой Руси. Мн., 1992.
53. Мельнікаў А.А. Кірыл, епіскап Тураўскі. Мн., 1997.
54. Мельнікаў А.А. Кірыл, Епіскап тураўскі: Жыццё, спадчына, светапогляд. Мн., 1997.
55. Мысліцелі і асветнікі Беларусі. Энцыклапедычны даведнік. Мн., 1995.
56. Падокшын С.А. Іпацій Пацей: царкоўны дзеяч, мысліцель, пісьменнік. Мн., 2001.
57. Парэцкі Я.І. Ян Вісліцкі. Мн., 1991.
58. Перкін Н. Абсягі думкі. Мн., 1980.
59. Порецкий Я.И. Николай Гусовский. Мн., 1984.
60. Порецкий Я.И. Соломон Рысинский: конец XVI – начало XVII в. Мн., 1983.

61. Прадмовы і пасляслоўі паслядоўнікаў Францыска Скарыны /Уклад. У.Г. Кароткага. Мн., 1991.
62. Працы кафедры гісторыі беларускае літаратуры Белдзяржуніверсітэта: Навуковы зборнік. Вып. 1–4. Мн., 2001–2004.
63. Пшыркоў Ю.С. “Слова аб палку Ігаравым” у перакладзе Янкі Купалы // Беларуская літаратура і літаратуразнаўства. Мн., 1976. Вып. 4.
64. Рыбаков Б. А. Русские летописцы и автор “Слова о полку Игореве”. М., 1972
65. Саверчанка І.В. Апостал яднання і веры: Язэп Ручкі. Мн., 1994.
66. Саверчанка І.В. Старажытная паэзія Беларусі: XVI – першая палова XVII ст. Мн., 1992.
67. Саверчанка І.В. Сымон Будны – гуманіст і рэфарматар. Мн., 1993.
68. Саверчанка І.В.: Кніжна-пісьмовая культура Беларусі. Адраджэнне і раньне барока. Мн., 1998.
69. Самбук С.М. Общественно-политическая мысль Белоруссии во второй половине XIX века. Мн., 1976.
70. Семашкевіч Р.М. Беларускі літаратурна-грамадскі рух у Пецяярбургу: Канец XIX – пачатак XX ст. Мн., 1971.
71. Словарь книжников и книжности Древней Руси: XI–первая половина XIV века. Л., 1987.
72. Содаль У. Сцежкамі Мацея Бурачка. Мн., 1991.
73. Тарасюк Л.К. Мастацкія кірункі і плыні ў беларускай паэзіі XIX – пачатку XX ст. Мн., 1999.
74. Творчасць Элізы Ажэшкі і беларуская культура: Зборнік навуковых прац. Гродна, 2002.
75. Тычына М. Карані і крона. Мн., 1991.
76. Уладзіслаў Сыракомля: Матэрыялы Міжнароднай навуковай канферэнцыі. Мн., 2004.
77. Улащик Н.Н. Введение в изучение белорусско-литовского летописания. М., 1985.
78. Усікаў Я. Беларуская камедыя. Мн., 1979.
79. Францыск Скарына і яго час: Энцыклапедычны даведнік. Мн., 1988.
80. XIX стагоддзе: Навукова-літаратурны альманах. Кн. другая /Уклад. М. Хаўстовіч. Мн., 2000.
81. XIX стагоддзе: Навукова-літаратурны альманах. Кн. першая /Уклад. М. Хаўстовіч. Мн., 1999.
82. Хромчанка К.Р. Беларуская мастацкая проза (канец XIX – пачатак XX ст.). Мн., 1979.
83. Цвірка К.А. Лісце забытых аляў: Эсэ. Мн., 1993.
84. Цвірка К.А. Слова пра Сыракомлю: Быт і культура беларусаў у творчасці “вясковага лірніка”. Мн., 1975.
85. Цьвікевіч А. “Западно-руссизм”. Мн., 1993.
86. Чамярыцкі В.А. Беларускія летапісы як помнікі літаратуры. Мн., 1969.
87. Шалькевич Ф. Кастусь Калиновский: Страницы биографии. Мн., 1988.
88. Шахматов А.А. “Повесть временных лет” и ее источники // ТОДРЛ. М.-Л., 1940. Т. 4.
89. Штыхаў Т.В. Эпізоды гісторыі Полацка ў “Слове аб палку Ігаравым” // Беларуская літаратура і літаратуразнаўства. Мн., 1976. Вып. 4.
90. Штэйнер І.Ф. Беларуская балада: Вытокі жанру і паэтычная структура. Мн., 1989.
91. Энцыклапедыя літаратуры і мастацтва Беларусі: У 5 т. Мн., 1984–1987.
92. Ян Чачот, Ігнат Дамейка, сябры і папечнікі Адама Міцкевіча: Матэрыялы Трэціх і Чацвёртых Карэліцкіх чытанняў. Мн., 1998.
93. Янка Лучына ў кантэксце самаідэнтыфікацыі беларускай літаратуры: Матэрыялы рэспубліканскай навуковай канферэнцыі. Мн., 2002.
94. Янушкевіч Я. За архіўным парогам. Мн., 2002.
95. Янчук М.А. Нарысы па гісторыі беларускай літаратуры. Старадаўні перыяд. Мн., 1922.
96. Яскевіч А. Абранне вечнасці. Мн., 2000.
97. Яскевіч А. Падзвіжнікі і іх святыні. Мн., 2001.

**ДАДАТАК
АДКАЗЫ НА ТЭСТАВЫЯ ЗАДАННІ**

Тэст 1

1. а
2. а
3. а
4. б
5. б
6. б
7. в
8. б
9. б
10. б
11. в
12. в
13. в
14. в
15. в
16. в
17. г
18. в
19. б
20. б
21. в
22. б-в-г-а
23. б
24. б
25. б
26. б
27. б
28. в
29. в
30. в
31. г-б-в-а
32. б
33. г
34. в
35. в
36. б
37. б
38. в
39. б
40. а
41. б
42. І. Даніловічу
43. М. Улашчык, В. Чамярыцкі, І. Ючас
44. Старабеларускай
45. 1101
46. Беларуска-літоўскі летапіс 1446 г.
47. “Летапісец вялікіх князеў літоўскіх”
48. летапісу Фоція
49. усходнеславянскага адзінства
50. Супрасльскі спіс, Нікіфараўскі спіс, Акадэмічны спіс, Слуцкі спіс.
51. 1823-1824 гг.
52. 1-Б, 2-А, 3-В.
53. 1-А, 2-В, 3-Б
54. 1-Б, 2-В, 3-А
55. 1-В, 2-Б, 3-А
56. 1-Б, 2-А, 3-В
57. 1-А, 2-В, 3-Б

Тэст 2

Адказы

- б).
в).
1) з, 2) г, 3) к, 4) і, 5) б, 6) д, 7) ж, 8) а, 9) в, 10) е.
1) б, 2) д, 3) в, г, 4) б, 5) а.
1, 3, 5, 7, 8.

- д).
- б).
- б).
- д).
- д).
- д).
- а).
- б).
- д).
- б).
- г).
- д).
- в).
- а).
- в).
- в).
- д).
- г).
- б).
- б).
- б).
- г).
- в).
- д).
- в).
- б).
- а).
- в).
- г).
- а).
- а).
- г).
- б).
- г).
- г).
- д).
- д).
- г).
- б).
- а).
- а).
- г).
- д).
- б).
- г).